

קנין שביעית

תכנית חדשה ומיוחדת מבית 'דרשו' ו'שיח אמונה'
ללימוד הלכות שביעית בעיון בשנת השביעית תשפ"ב

Derecho
דרשו ד' ועיון
מזן עיוניות החיוב
ועיון ללמוד התורה

שיח אמונה
התורה והחיים
הרב שמשון אברהם

© כל הזכויות שמורות

שיח אמונה
ט.ל. 03-3077700
siach2323@gmail.com

רח' הקבלן 45 ירושלים
ט.ל. 02-5609000
dirshu@dirshu.co.il

בפתח הקניין

זכה דורנו להתעוררות מופלאה שלא היתה כמותה, וצימאון עז לעניין של קיום מצוות שביעית על כל פרטיה ודקדוקיה, ורבו כמו רבו העוסקים במלאכה, והמשחרים לקיומה של מצוות שביתת הארץ, אשר ניתנה לנו מסיני עם כללותיה ופרטותיה מחוורים כשמלה, כידוע עניינה של שמיטה להר סיני.

והנה יצא לתהילה שמה של התוכנית 'קנין שביעית' מבית 'דרשו' בשיתוף עם ביהמ"ד 'שיח אמונה'. רבים משחרים לקראת התוכנית, וצמאים לדבר ה' זו הלכה על ידי לימוד במתכונת מסודרת שתרכיב את כל העיקרים הנדרשים לדעת בהלכות שביעית, משורשי ההלכה הקבוצים במסכת 'שביעית' שבסדר 'זרעים' משישה סדרי המשנה, ועד לפסיקת הלכה למעשה, על ידי אחרוני דורנו ובראשם מרן גאון עזונו, פאר הדור ועטרת תפארנו, שר התורה והיראה, רבן של כל בני הגולה רבינו בעל ה'דרך אמונה' שליט"א.

והנה ניכר מבין דברותיו של מרן שליט"א, שנקט בדרך אשר צעד בה דודו, מרן רבינו החזו"א זיע"א, אשר החזיק בכל עוז בלימוד הלכות המצוות התלויות בארץ גם על ידי מי שאין בבעלותם קרקע ואף אלו שאינם מתגוררים לע"ע בארה"ק, משום דסבירא ליה שעל ידי הלימוד עצמו זוכים לקיים את המצוות התלויות בארץ, על דרך 'ונשלמה פרים שפתינו'.

על כן אמרנו להטיב שאת, ולהוסיף עוד על היסודות אשר הונחו כבר לפני שתי שמיטות, בתוכנית 'קנין שביעית', והננו לפניכם בחוברת חדשה ומהודרת ללימוד 'קנין שביעית', ובה משניות עם פירוש הר"ש והרמב"ם, הלכות שמיטה שבי"ד החזקה לרמב"ם בדרך של סיכום הלכה למעשה, והחונה עליהם חיבורו המופלא של מרן שה"ת שליט"א 'דרך אמונה' על מסכת שביעית, ובו פסקי הלכה בדרך של הלכה למעשה.

החוברת כוללת את כל החומר הנלמד במסגרת החודש הראשון של התוכנית.

כמו כן לכבוד שנת השבע תשפ"ב אף הוספנו עוד על זאת בשיתוף עם בית המדרש 'שיח אמונה', בית מדרשו של מרן שה"ת שליט"א בהנהגת בנו הגאון הגדול רבי שאול יצחק שליט"א, ובשיתוף צוות העריכה של 'דרשו', אשר כבר הוציא מתחת ידיו כמה וכמה מרגליות טובות שכבשו בסערה את עולם התורה, ובראשם ה'ביאורים ומוספים' שבמשנה ברורה במהדורת 'דרשו'.

במסגרת זו הודפס הספר 'דרך אמונה' מחדש, בדקדוק רב ועם אלפי הגהות, תיקונים, פתיחת ראשי תיבות ועוד, וכנגדו חונה החיבור החדש 'שיח אמונה' עם הוספו וביאורים נפלאים, תוספת פסקי הלכה מאת מרנן ורבנן רבינו החזו"א, פסקי מרנן פוסק הדור רבינו הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וכמובן פסקי מרנן המחבר שליט"א בכתביו ובאגרותיו ובספריו האחרים אשר נדפסו אחר ה'דרך אמונה', וההגהות שהגיה בכתי"ק על גליונות ספרי 'דרך אמונה' שבביתו.

התוכנית נבנתה על יסודות איתנים, בהתייעצות עם מרנן ורבנן המאירים את דרכנו כעמוד האש הצועד לפני המחנה, כשעיקר המגמה היתה שכל הלומד לפי תוכנית זו מתחילתה ועד סופה, קונה קניין אמיתי בהלכות שביעית, בהיקף מלא של כל הנושאים הנוגעים להלכה, באופן של לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

וזאת למודעי, שהגם שכל המרבה לעסוק בהלכות אלו ובשאר מקצועות התורה בעומק העיון הרי זה משובח, אנו לא באנו בתוכנית 'קנין שביעית' לעסוק בסתירות וביאורי המחלוקות בין הרמב"ם והר"ש וכדו', ולא בסתירות בתוך דבריהם או ביישוב תמיהות וקושיות שונות, אלא רק ללמוד דברים כפשוטם ולדעת ההלכה על בוריה בדרך הפשט, וכל המוסיף מוסיפים לו מן השמים בכפל כפליים.

אנו תפלה שנוכה להרבות לימוד הלכות שמיטה, ויהא לימוד זה תיקון גדול לעניין השמיטה שבגינה גלינו בין האומות ונחרב בית מקדשנו ותפארתנו, ועל ידי העיסוק בהלכות אלו וקיומן בס"ד, נוכה לגאולה השלמה, בביאת גואל צדק במהרה בימינו, אמן.

בברכת התורה

הנהלת 'דרשו'

הנהלת ביהמ"ד 'שיח אמונה'

וזהו דבר השממה

תכנית הלימודים

בכל חודש ילמדו פרק במשניות שביעית, עם פירוש הרמב"ם והר"ש, וההלכות הנוגעות להם ברמב"ם הל' שמיטה ויובל לפי סדר המשניות עפ"י ציון העין משפט', ספר 'דרך אמונה' למרן רבינו שר התורה הגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי שליט"א על סדר הרמב"ם הנ"ל [ללא ביאור ההלכה וציון ההלכה].

התכנית תחל בחודש חשוון תשפ"ב ותימשך כעשרה חודשים עד חודש תמוז תשפ"ב סדר הלימוד במסגרת התכנית נקבע ע"י צוות ת"ח מופלגים מביהמ"ד הגבוה להלכה בהתיישבות בהכוונתו של ראש ביהמ"ד הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א. התוכנית מיועדת לאברכים ולבחורים (מגיל 13 ומעלה).

המבחן

במבחן יהיו 10 שאלות, והן יהיו רק על המשניות, ההלכות ברמב"ם [עפ"י ציון העין משפט] וספר 'דרך אמונה' על סדר הרמב"ם הנ"ל.

מועדי המבחן

המבחנים יתקיימו אחת לחודש בכל מוקדי המבחנים ב'דרשו' ככולל' בימי חמישי, ובמוקדי מבחני 'הדף היומי בבלי' בימי שישי המתפרסמים מעת לעת.

המלגות

על המבחן הראשון לא תינתן מלגה. ציון מעל 80% יזכה את הנבחן בספר 'המפתח', ובשלושה כרטיסי הגרלה ע"ס 10,000 דולר שתתקיים בסוף תכנית 'קנין שביעית'.

החל מהמבחן השני, המלגות כדלהלן:

הציון	500 המצטיינים	לשאר המשתתפים
96%-100%	100 ₪	זיכוי 100 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*
91%-95%	80 ₪	זיכוי 80 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*
86%-90%	60 ₪	זיכוי 60 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*
80%-85%	50 ₪	זיכוי 50 ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 כרטיסי הגרלה*

רישום

להצטרפות לתכנית 'קנין שביעית' יש להירשם בהקדם:

02-5609000 פקס 02-6540269 מייל dirshu@acheinu.co.il

נבחנים שנרשמו בעבר לתוכניות אחרות של 'דרשו', אינם צריכים להירשם מחדש לתוכנית זו.

* כרטיסי הגרלה ע"ס 10.000 דולר

תכנית הלימודים 'קנין שביעית'

חשון

פרק ראשון: פרק זה עוסק בענין תוספת שביעית ואיסור החרישה בשדה אילן וגדר שדה אילן.
רמב"ם:

פרק ג' מהלכה א' ועד הלכה ט' "ואין מזבלין".

כסלו

פרק שני: פרק זה עוסק עוד מענין תוספת שביעית, ובמלאכות המותרות והאסורות בערב שביעית, וכן נלמד ממשניות אלו מלאכות דרבנן האסורות בשביעית עצמה, ובענין קביעות השנים לשביעית ולמעשרות.
רמב"ם:

* בענין תוספת שביעית (משנה א' - ו' ומשנה י'): פרק ג' הלכה ט' "ואין מזבלין וכו'", י', י"א.

* בענין מלאכות בשביעית: פרק א' הלכה ה', ח', ט"ו "ומותר למרס וכו'".

* בענין קביעות השנים (משנה ז' - י'): פרק ד' הלכה י"א, י"ד, י"ז, י"ח.

טבת

פרק שלישי: פרק זה עוסק בענין זיבול וסיקול השדה בשביעית.
רמב"ם:

* בענין זיבול (משנה א' - ד'): פרק ב' הלכה א' - ה'.

* בענין סיקול (משנה ה' - י'): פרק ב' הלכה ו' - י"ד.

שבט

פרק רביעי: פרק זה עוסק בענין שדה שנעבדה בשביעית מה דינה, ובענין מלאכות בשביעית כשאינו מתכוון לתועלת האילן, ובכמה ענייני הפסד פירות שביעית.
רמב"ם:

* פרק א' הלכה ט"ז (משנה א').

* בענין שדה שנעבדה בשביעית (משנה ב', ג'): פרק א' הלכה י"ג, י"ד, פרק ד' הלכה א' "ואפילו שדה וכו' מותרין באכילה" ופרק ח' הלכה א'.

* פרק ו' הלכה ט"ו עד "ומי שנתנו לו" (סיפא דמשנה ב').

* בענין מלאכות בשביעית כשאינו מתכוין (משנה ד' - ו'): פרק א' הלכה י"ח - כ"ב.

* בענין הפסד פירות שביעית פרק ה' הלכה ט"ו - י"ח.

אדר א'

פרק חמישי: פרק זה עוסק במשנה א' בענין קביעות השנים למעשרות ובהמשך בהלכות שונות בשביעית ובסופו בענין איסור לפני עוור בשביעית.
רמב"ם:

* בענין קביעות השנים (משנה א'): פרק ד' הלכה ט"ז.

* פרק א' הלכה ט"ו עד "ומותר למרס" (משנה ב').

* פרק ד' הלכה י"ט (משנה ד').

* פרק ד' הלכה ח' (משנה ה').

* בענין לפני עוור (משנה ו' - ט'): פרק ח' הלכה א' - ח'.

אדר ב'

פרק שישי: פרק זה עוסק בענין המקומות המחויבים בשביעית ובענין איסור ספיחין.
רמב"ם:

* בענין המקומות המחויבים בשביעית (משנה א', ב'): פרק ד' הלכה כ"ה - כ"ז, פרק ח' הלכה ט'.

* בענין איסור ספיחין (משנה ג', ד'): פרק ד' הלכה כ' והלכה ז'.

* פרק ה' הלכה י"ג עד "ואפילו לסוריא" (משנה ה').

ניסן

פרק שביעי: פרק זה עוסק בגדרי המינים החייבים בשביעית, צורת השימוש בהם, חובת הביעור ואיסור סחורה.
רמב"ם:

* בגדרי המינים, השימוש בהם והביעור (משנה א' - ג', ה' - ז'): פרק ז' הלכה י"ג - כ"ב והלכה ז', ח'.

* בענין סחורה (משנה ג'): פרק ו' הלכה א', ב'.

אייר

פרק שמיני: פרק זה עוסק בענין השימושים המותרים בפירות שביעית ובענין סחורה בפירות שביעית.
רמב"ם:

* באופן השימוש בפירות שביעית (משנה א', ב', ז', י"א): פרק ה' הלכה א', ב', ד', ו', ז', ח', י"א, כ'.

* בענין סחורה (משנה ג' - ה', ז' - ח'): פרק ו' הלכה ג', ד', ו', י', י"א, י"ב, י"ד.

* פרק ד' הלכה כ"ב, כ"ג (משנה ו').

סיון

פרק תשיעי: פרק זה עוסק באיסור ספיחין ובדיני בייעור.
רמב"ם:

* ענין איסור ספיחין (משנה א'): פרק ח' הלכה י"ב ופרק ד' הלכה ב'.

* בדיני בייעור (משנה ב' - ח'): פרק ז' הלכה ג', ד', ו', ט', י' "וכן אין לוקחין וכו'", י"א, י"ז, י"ח.

* פרק ו' הלכה ט"ו "ומי שנתנו לו וכו'" (משנה ט').

תמוז

פרק עשירי: פרק זה עוסק בענין שמיטת כספים ותקנת פרוזבול.
רמב"ם:

פרק ט' הלכה ה', ו' עד "הרי זה משמיט", י"ב, י"ד - ט"ז, י"ח - כ"א, כ"ג, כ"ח.

משניות מסכת שביעית

עם פירושי רבותינו הראשונים
הרמב"ם, הר"ש משאנץ, הריב"מ"ץ והרא"ש

דפי המשניות באדיבות הוצאת ח. וגשל

ואומר שעבודת הארץ ערב שביעית אינה אסורה מן התורה, אלא היא הלכה בזמן שצית המקדש קיים, ולפי שכבר לא היה מקדש בזמן רבן גמליאל המיר עבודת הארץ עד ראש השנה: **ב** כבר ביארנו כמה פעמים כנלאים (פ"ג מ"ג ומ"ט) שביית סאה חמשים אמה על חמשים אמה, וביארנו בתלמוד (ירושלמי ה"ג) ששיערו צע"י התאנים כיון שפירותיהם מרובים ויש בהן כוזב. ומה שאמר בכר. ר"ל פמות המדונקת מתאנים לרוסות, כיון שהן דמוקות זו על זו עד שהיה ככר להם. וכבר ביארנו גם כן שהמנה משקל מאה דינר, והדינר שש מעות ממוטע מדינה, והיא איטלק. והן המעות שהוכרו משקלם בסוף פאה (מ"ה) ושכל אחת מהמעות משקל שש עשרה גרגרי שעורים:

עד העצרת. צירושלמי (הל' א) דריש [לה] מקרא לאסור ערב שביעית דהיא שנה ששית, וכן צפ"א דמו"ק (ד' ג:). ואמרין התם דרבן גמליאל וצית דינו נמנו על צ' פרקים הללו והמירוס, כלומר פסק ועצרת. ומפרש צירושלמי (סג) דנשעה שהמירו למקרא סמכו, ששתי ימים מעבוד ועשית כל מלאכתך (שמות כ) מה ערב שנת צראשית את מותר לעשות עד שתשקע החמה אף ערב שנתו שנים את מותר לעשות עד שתשקע החמה. וצפ"ק דמ"ק (דף ד). מפרש טעמא מגזירה שיה דגמר שנת שנתו* משנת צראשית מה להלן היא אסורה, לפניה ולאחריה מותר כו' ולצפ"ק לא קאי ומסיק דסברי ליה כו' ישמעאל דלמר הלכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן שצית המקדש קיים דומיא דניסוך המים: ירושעמי (סג). כתיב (שמות כג) ששתי ימים תעשה ניסוך מים השביעי תשבות, וכתיב

עין משפט נר מצוה
א מיי"פ"ג מה"ש שמטה ויובל הל' א סמנ לאוין רסו רסו. ב מיי"פ"ג מה"ש שמטה ויובל הל' ב.

רמב"ם דפוס ישר
כ כבר פירשנו פעמים בכלאים (פ"ב מ"ג ומ"ט) שביית סאה חמשים אמה על חמשים אמה ופירשו בגמרא שמה ששיערו בכאן באילות התאנים מפני שפירותן מרובות והם טעונות: ומה שאמר בכר ר"ל הגוף המחובר מן התאנים שהן נקבצים זו על זו עד יהיו כדמות ככר להם, וכבר ביארנו שמשקל מנה מאה דינרים והדינר שש מעות מן המיוחסים למטבע ארץ הנקרא איטלקי והם המעות שהקדמנו זכר משקלם בסוף פאה (מ"ה) ובאחת מהם משקל ששה עשר גרגרי שעורים:

(שמות לד) בחריש ובקציר תשבות, מה מקיימין אם לענין שנת צראשית הלא כבר נאמר (שמות כ) ששתי ימים מעבוד ועשית כל מלאכתך, אם לענין שנתו שנים הלא כבר נאמר (ויקרא כה) שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך. אלא אם אינו ענין לא [לענין] שנת צראשית ולא [לענין] שנתו שנים תזרע [וענין] צראשית צ' פרקים הראשונים, בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור ואיזה זה חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית, ובקציר שחרישו אסור ואיזה זה קציר של שביעית שיוצא למוצאי שביעית. אם כן למה נאמר חורשין עד ראש השנה, רבי קריספא³ צסס ר' יוחנן, רבן גמליאל [הנשיא] וצית דינו המירו צראשית צ' פרקים הראשונים. פירוש. חורשין עד ראש השנה. כלומר דהכי קיים לן דשרי: עוד ירושעמי (סג). ולמה עד העצרת, עד כאן הוא יפה לפני מנכאן ואילך מנבל פירותיו. והתנין אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל, עד כאן מעבדה הקורות מנכאן ואילך ממש כחו. פירוש. יפה לפני. כלומר [לפירות] ההחוצרין צאלין בששית⁴. ולפי טעם זה נחא הא דמתן לקמן צפ"ג (מ"ו) אין נוטעין ערב שביעית פחות מל' יום לפני ראש השנה, משמע הא ל' יום נוטעין, והשאת נטיעה בתחילה שרי[א] ו[חרישה אסור]ה[ת] צתמיה. אלא היינו טעמא דכיון דלא מניחא לאילן נראה כמתקן שדהו ללוך שביעית. ורצינו תס פירש⁵ דלא החמירו צנטיעה משום דצנטיעה אין חוספת שביעית דאורייתא אלא בחרישה, דצפ"ק דראש השנה (דף

הערות ד"ש
פ"א 1 כ"י. וברפוס"י: הללו וביטולם. *1 כ"י. וברפוס"י: דגמור שבתוך שבתוך. 2 בהג"ה הגר"א מוחק מ"ששתי ימים" עד "וכתיב", ובהגהותיו על הירושלמי גרס: כתיב (שמות לד) ששתי ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש כו'. 3 כ"י. וברפוס"י: קרוספאי. 4 כנבדל. *4 עפ"י כ"י. ובר"י: עד כאן מעבדה הקורות כלומר פירות המחוצרין באילן בשישית מנכאן ואילך מתיש כחו. 5 עיין ברש"י לקמן פ"ב מ"ו.

ליקוטים
ב. במשנה. אס²⁸ ראוין לעשות בכר. הרמב"ם והראב"ד פירשו כולם ביחד אבל הר"ש והר"ב פירשו ש אחד צריך לעשות בכר ונראה כפירוש הרמב"ם ממש במתניין ד' היה אחד עושה בכר כו' ולמה ל' דקאמר בכר פשיטא דכר, אבל לפי הרמב"ם הדוה אמיןא כשיעור לכן קאמר אפילו עושה לבד כל הכר, ועוד דלפירוש הר"ש מתניין כולו מיותר, הא כבר קאמר שיהא כל אחד עושה, והכי הוה ליה להתחיל המתני' עד תשעה²⁹.
28 בכ"י מופיע תחילת דיבור זה בצורה שונה במשג מודפס, וכה שם: (אס ראוין לעשות בכר. הרמב"ם והראב"ד זלי פירשו כולם ביחד אבל נראה כפי הר"ש זכר אחד ראוי לכר דווקא, מדתנין במתני' ד' היה כל אחד עושה בכר וכו' (דביהל). אס ראוין לעשות בכר. הר"ש והר"ב פירשו כל אחד צריך לעשות בכר. נראה כפירוש הרמב"ם וכי כפופים וסימון סוגריים בכ"י כונתו לטמן מחזיקה, וכנראה שהוא מחדד"ס מרובו חזר בו חזם (כי בתחילה הכתיב עם הר"ש ובסוף עם הרמב"ם כמבואר) ולכן סימנו מחזיקה, ובפנים הקטע כנראה עבר עריכה ע"י ר' אבא קלירי וכו' ש"כ ש"כ בפנים את".
הרמב"ם והראב"ד מחקטם שנומח"ב 29 בכ"י: להתחיל היו כי עד תשעה.

פירוש מהר"י בן מלכי דדק
אילן סרק ואחד אילן מאכל, ואילן סרק למה עד העצרת, ותצ"י עד כאן מעבדה הקורות מיכן ואילך מתיש כחו. תניא (בתוספתא) ר"ג ובית דינו החירו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה. **ב** איזהו שדה אילן פ"ג א' אילנות לבית סאה. פ"י בית סאה, היא ג' על ג'. **אם** ראוין. אף על פי שאינן [עושי]ן! כדבעינן למימר לקמן (מ"ג) לשער בתאינין. **כבר** ש"י דבי"ה ש"י ששים מנה. פ"י מנה, ליטרא. 1 הגהת הגר"ו.

פירוש הרא"ש
דיו היכי מנא לצטולי תפנתא דצ"ש וצ"ה והתנן אין צ"ד יכול לצטל דברי צ"ד חצירו אלא א"כ גדול ממנו צתמיה ובמנין, ומסיק התם ר"ג וצית דינו כו' ישמעאל סבילא להו דלמר הילכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן שבהמ"ק קיים דומיא דניסוך המים אכל בזמן שאין צהמ"ק קיים לא. ולמאן דדריש חוספת שביעית מקרא קאמר צשעה שהמירו למקרא סמכו (שמות כ) ששתי ימים מעבוד ועשית כל מלאכתך, מה ע"ש צראשית אתה מותר עד שתשקע החמה אף ערב שנתו שנים אתה מותר לעשות עד שתשקע החמה: ירושלמי. ולמה עד העצרת עד כאן הוא יפה לפני מנכאן ואילך הוא מנבל פירותיו. והתנין אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל, עד כאן הוא מעבדה הקורות מנכאן ואילך הוא מתיש את כחו. וכיון דחרישה קשה להו מנכאן ואילך נראה כמתקן שדהו ללוך שביעית, והיינו טעמא דלסרו חרישה מעצרת ואילך וצנטיעה אמרינן לקמן פרק צ' (מ"ו) אין נוטעין פחות מל' יום לפני ר"ה

אסור אלא שאם בקשו לחרוש יחרושו. ר' אחא בשם רבי יונתן אמר בשעה שאסרו למקרא סמכו כדאמרין בחריש ובקציר וכו', ובשעה שהתירו למקרא סמכו דכתיב ששתי ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך מה ערב שבת בראשית את מותר לעשות עד שתשקע החמה אף ערב שבתו שנים את מותר לעשות מלאכה עד סוף השנה עד שתשקע החמה. ולמה עד העצרת, והשיבו עד כאן הוא יפה לפני מיכן ואילך מנבל פירותיו. ואקשי' והא תנינן אחד

עד העצרת. לפי שצריך להוסיף משנה ששית על שנת שביעית שעבודת הארץ מן התורה כדריש צירושלמי דכתיב (שמות כג) ששתי ימים תעשה ניסוך מים השביעי תשבות [וכתיב (שמות לד)] בחריש ובקציר תשבות מה אנו קיימין אם לענין שנת צראשית הלא כבר נאמר (שמות כ) לא תעשה כל מלאכה ואם לענין שנת של שמטה כבר נאמר (ויקרא כה) שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך, אלא אם אין ענין לענין שנת צראשית ולא לענין שנתו שנים תזרע [וענין] צראשית צ' פרקים הראשונים. בחריש ובקציר תשבות בחריש שקצירו אסור, ואיזהו, חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית, ובקציר שחרישו אסור, ואיזהו, קציר של שביעית שיוצא למוצאי שביעית. א"כ למה חורשין עד ראש השנה, משנה היא לקמן, א"ר יוחנן ר"ג וצית דינו המירו צראשית שני פרקים הראשונים. ומניא בתוספתא, ר"ג וצית דינו הקטיעו שנים מותרין צצרות הארץ עד ר"ה. וכן דרשא איתא נמי צפ"ק דמועד קטן (ג:), ופרין התם ר"ג וצית

עין משפט נר מצוה
ג מיי פ"ג מהל' שמיטה ויוצג
ה' ג. ד מיי פ"ג מהל'
שמיטה ויוצג ה' ג. ה מיי
פ"ג מהל' שמיטה ויוצג ה' ג.

ט. דרשין לה מדמכזב צהריש וצקלרי תשצות. ומיחו
איכא תנאי המס דרשוי לה מקראי אחריני. ועוד לא יתכן
כלל (דממה נפשך) [דמכל מקום]⁵ דלורייתא היא
כחרישה [דצהדיח] כתיב כרמך לא תזמור וכל שכן נטיעה
דהיא עיקר מלאכה טפי כדמוכח
צשנת [צפרק כלל גדול] (דף עג:)
זומר תולדה [דנטוע]. וצריש
מועד קטן (ד' ג.) חשיב זומר
תולדה] דורע, וכל שכן נוטע
דדמי לזורע טפי [מוזומר]. ומהא
דתיא צפ"ק דראש השנה (דף
ט): אחד הנוטע ואחד המצריך
ואחד המרכיב ערב שביעית ל'
יוס לפני ראש השנה עלתה לו
שנה ומותר לקיימן בשביעית,
משמע קמ"ה דאסור לנטע דאי
לכתחלה שרי לנטע מה שייך
למיתני דמותר לקיימן. ושמה
לידי דבעי למיתני סיפא
פחות משלשים יוס אסור לקיימן
מנה נמי [ירשח] מותר לקיימן.
הניא בתוספתא (פ"א 6). רבן
גמליאל וצית דינו התקינו
שיהו מותרין צעדות הארץ⁶ עד
ראש השנה: ב * בית סאה. הוא
חמשים על חמשים, דיינו מרי
אלפי וחמש מאה גרמלי, ומטי
לכל חד ומד תמני מאה ומלתין
ומלתא ומילמא, כדתיא צ"צ
[צסוק לא יתפור] (דף טז:).
* א"מ ראויים לעשות. [אנע"פ
שאינו עושין כדמוכח לקמן (מ"ג)
דמשער צמאנים: מנה. היינו
מאה וזו: באיטלקי. ק"ה
היה צדורו של משה כדמשמע
צפ"ק דקדושין (דף יג.) גבי
פרוטה אחד משמונה צאיסר
האיטלקי: פחות מב(א). מוכר
של ששים מנה: אין חורשין.
כל הנית סאה, אלף תחת
האילן למוד וחזרה לו כמלא
אורה. הלוקט מאנים קרוי
אורה כמו גודר צממרים וצור
צעננים. [וס"ף]. סל שנותן
צו מה שלוקטן. ושאר השדה
חשיב שדה הלגן ואין חורשין
[אומן] אלף עד הפסח: ג אחד
אי"ף סרק. שאינו עושה פירות,
[נטועין ג' לצית סאה: כבר
דיבי"ה. כל אילן ואילן צפמי
עצמו: צורבן. מלא אורה
וסלו חזרה לו: ירושמי (ה' ג.)
ולמה אמרו מאנים, על
שפירותיהן גסין ועושות הרבה.
הרי אמרו הרבה. הרי ימיס,
שעושין הרבה ואין פירותיהן
גסין. ולאו עושות הרבה
ופירותיהן גסין. א"ר חייא
בר אדא עד אדא כל אילניא
שנה עושין ושנה אין עושין,
ותאנה עושה כל שנה ושנה.
אין חורשין דהן א"ל צורבן.
פ"י מלא האורה וסלו חוצה
לו. ד היה אחד עושה כבר
דיבי"ה ושנים אין עושין
אז שנים עושין ואחד אינו
עושה אין חורשין דהן (כ"ה)
[צ"ה] צורבן. והוא הדין
לג' ולד' ולה' 1 ירושלמי פ"א
ה"א. 2 כ"ה בתוספתא פ"א
ה"א. ע"ש. 3 הגהת הגר"ז.
4 כנדצל.

רמב"ם דפוס ישרן

ואורה הוא הלוקט התאנים
ברוב וכבר נאמר על הגפן
ואורה כל עוברי דרך (תהלים
פ). ג כבר הקדמתי לך שאי"ף
סרק הוא שאינו עושה פרי
בגון הארו תרצה ורומיתן:
בגון הוא מלא האורה וסלו
חוצה לו:

הערות לר"ש

5 הג' מהר"ל לנדא. 6 כ"י.
ובד"י: בעבודת קרקע. 7 כ"י.
ובדפוס": אחד מר באיטר.
8 כ"י. ובד"י: בר אבא.

ליקוטים

[שי"ד לעמוד הבא]

ד. במשנה. 30 עד שיהיו כו'.
בירושלמי והביאו הר"ש ר'
ביבי כו' ועירא³¹ כו' ופי
הר"ש דעל עשרה קאי
וכשיתו דעד תשעה כל אחד
צריך לכבר, ומאי לפי חשבון
משולשים הל"ל כל אחד צריך
לכבר, ובתשעה כתב שכל אחד
צריך לכבר, ודבריו תמוהין
וכבר השיגו תי"ט, אבל
הראב"ד פ' הירושלמי דקאי
עד תשעה, ורואי כן הוא
דעשרה אפילו אין ראויין
לעשות כלל כמו שאמרו בין
שאין עושין, אלא שפירש דלא
פליגי³², משולשין על שלשה
ומתושעין על תשעה וכן
משובעין לשבעה³³ כו',
ופירושו לא נראה, אלא שהחל
על תשעה קאי, דרב ביבי
מצריך שיהיו שלשה מהן כל
אחד עושה שליש, אבל אם אין
בהם שלשה כל אחד שליש,
אפילו עושין כולן³⁴ יותר מב'
כבר אינו כלום וכמו בג'
אילנות, ועירא אומר אפילו כל
התשעה יחד עושין ככר די רק
שלא יפחות אחד מהן
מתשיעית, וכן אם שמונה ביחד
עושין ככר צריך שיהא כל אחד
עושה שמינית וכן לעולם³⁵,
ואפשר שגם הראב"ד מפרש
כן. (תידוש הגר"א)

30 בכ"י נוסף ב"ב לפני ד"ה אם
ראויין (עוד שיהיו מני כו'. פ"י הר"ש
וכל הסי' כל אחד ככר, ודבריו
תמוהין) ע"כ, ונראה שמה שסומו
לחזקה הוא שחוסם שהארץ בזה
בפנים בפירות.

31 בכ"י: בעירי. וכן לקמן.
32 בכ"י נוסחה תיבת "פליגי", ועי'
בראב"ד שם שסבואר דזהו רק כרב
ועירא.

33 בכ"י: על שבעה.
34 בכ"י: בתרי יותר.

35 תיבות יוכן לעולם" ליתא בכ"י.

פירוש הרא"ש

משום דכיון דלא מהניא לילין נראה כמתקן לזורך שביעית:
ב * בית סאה. הוא חמשים על חמשים והס אלפים ומ"ק
אמות, ח' מאות ולי"ג אמות ושליש אמה לכל אילן: * א"מ
ראויים לעשות. משערין אילן גדול כזה, ואפי' אילן סרק
דחתן לקמן (מ"ג) א"מ היא תחנה היה ראוי לעשות ששים
מנה דצלה במשקל האיטלקי: פחות מבכאן. שאין עושין כל
כך אין חורשין כל הנית סאה אלף תחת האילן ותולה לו כמלא
אורה, המלקט את התאנים נקרא אורה כמו צור צעננים
ומוקס צימס וגודר צממרים. ושאר השדה חשיב שדה הלגן
ואין חורשין אותו אלף עד הפסח: ג אחד אי"ף סרק.

1 ירושלמי פ"א ה"א. 2 כ"ה בתוספתא פ"א ה"א. ע"ש. 3 הגהת הגר"ז. 4 כנדצל.

* ד"ה זה שי"ד לעמוד הקודם.

עין משפט נר מצווה
ו מ"י פ"ג מהל' שמעיה ויובל
הל' ד. ז מ"י פ"ג מהלכות
שמעיה ויובל הל' ה.

מסורת הש"ס

(ב) ר"ה דף ט. מ"ק דף ג: מכות
דף ת. ג) אג צילום וזמנות דף
עב.

רמב"ם דפוס ישן

ד עד שיהיו משלשה
ועד תשעה. ו"ל כשהיה
כשיעור בית סאה משלשה
אילנות עד תשעה אסור לחרוש
כל בית סאה בשבילן אלא אי"כ
כולן עשות פרי ויתקבץ
מפירותיהן כבר של ששים מנה
ושיעורו באבני משקלנו ט"ב
ליטרין וז' אונקיות ובי'
שלישיות אונקיא בקירוב מן
הליטרא שבכל ליטרא י"ו
אונקיות ואונקיא י"ו דרכמונים
והדרכמון ל"ו גרגרי ששורה
ואם היו עושין פרי פחות מזה
אסור לחרוש אלא סביבות
האילנות בלבד כמו שיתבאר,
אבל אם היו מי' אילנות
ולמעלה בשיעור בית סאה
אחד שיתנו פרי לרוב או מעט
חורשין כ"ף בית סאה
בשבי"ך. וזו הראיה אשר
הביאו מן הפסוק שנאמר בו
בחרש ובקציר חזרו על כל
מה שאמר אין חורשין לך
אלא בשבילן ועל כל אסור
לחרוש וזלזת זה ואפילו בערב
שביעית: ורבי ישמעאל
כבר פירשנו דעתו. ומה שאמר
רשות. ר"ל שאינו מוכרח
לעשותו וכשיצעה יעשוהו
וכשיצעה יניחנה ודומה לזה
ישבות בשבת אבל

הערות ד"ש

6 מלאכיש"7. ור"א ספר.

ליקוטים

ד. במשנה. עד שיהיו משלשה.
ראה ליקוטים בעמוד הקודם.
אצ"ל חרשין כ"ף דקצירה
כתיב בהדיא וחרשיה אתאי
בכלל ופרט בפ"ק דמ"ק (ג'
א') ובירושלמי פ"ח דכלאים
(ה"א) ר"א לוקין על החרשה
בשביעית מ"ט ד"א ושבתה
הארץ שבת לה; כלל שרד לא
תזרע וכרמך לא תזמר פרט
הזרע והזמר בכלל היו ולמה
יצאו להקיש אליהן ולומר לך
מה זרע וזמר מיוחד שהן
עבודה בארץ ובאילן אף כל
כו' ר' יוחנן אמר אינו לוקה
כו' טעם דר"י שש שנים תזרע
שרד לא בשביעית ושש שנים
תזמר כרמך לא בשביעית כל
ל"ת שהוא בא מצד עשה עשה
הוא עוד שם ר' ירמיה אמר
עובר בעשה ור' יוסי אמר
אפילו עשה אין בו זכ"ל הדוא
לר"ש כתיב בחריש כו' וכן
מ"ד במג' דמ"ק דל"א אתאי
בכלל ופרט (וכ"ה בתוסי

הצית קאה, ואם לאו, שיש צהן אחד שאינו עושה ככר,
אין חורשין לכל אחד אלא צורכו (דהיינו מלא אורה וסלו
(1) חוזה' לו). אבל אם היו עשרה או יותר א"כ ש"איש
עושין חורשין [הכלן]. ואמרין עלה בירושלמי (סס) ר'
צ"בי בשם ר' חנינא וצלבד שלא
יפחות מחשבון משולשים. כלומר
שכל ג' מהן יעשו ככר, דהיינו
שליש ככר לכל אחד. ועירא
שסס ר' חנינא אמר וצלבד
שלא יפחות מחשבון מחושבים.

כלומר שכל תשעה מהן יעשו
ככר, דהיינו תשיעת ככר
לכל אחד: שנאמר בחריש
ובקציר תשבות. אמרין
צירושלמי (סס) לא אחיא אלף
על רשעא, אין חורשין להן אלף
זרכן שנאמר צחיש ובקציר
לומר חריש ובקציר תשבות (א"ה)

צריך לומר חריש ובקציר של שביעית
אלא חריש של ערב שביעית שהוא
נכנס בשביעית וקציר של שביעית
הוא יוצא למוצאי שביעית רבי'
ישמעאל אומר מה חריש רשות אף
שינוי נוסהאת: 1 לשביעית. ר"ש, ד"מ.

תשבות: אין צריך לומר חריש וקציר יש
שביעית. קרא הכי כתיב ששם ימים מעבוד וציוס
השביעי תשבות וצקציר תשבות, וצשביעית משחעי
קרא, דאי צשבת מאי חריש וקציר אפי' כל
מלאכה נמי. אי נמי דקאמר צירושלמי לעיל (הל' א')
אם לענין צבת צראשית הלא כבר נאמר, אלא שביעית

והכי קאמר אותן ששם ימים שאמרתי לך מעבוד צחיש ובקציר תשבות, דהיינו שביעית. ואם אינו
(ענין) [צריך] לחריש וקציר של שביעית ע"מנה דנפקא לן צחיש מועד קטן (ג. א.) [מדכתביז (ויקרא כה)] שדך לא תזרע
לצבות כל מלאכה ששדך, מדלל כתיב לא תזרע ולא (תקצור) [תזמור] ומן זה, תניהו ענין לחריש של ערב שביעית הנכנס
לשביעית, כגון הך ל' יוס [דלמיני ראש השנה דמהני הדיא חרישה שביעית, וקציר של תשבות] וצ'גדלה שביעית כגון
ספיהים או שעבר זרע שביעית אהה נוהג [צ] מנהג שביעית צשמייית שחייבת צשיעור: רבי ישמעאל אומר. לעולם
צשבת משחעי קרא כפטייה, ואח"כ לאשמעין מה חריש רשות שאין לך חרישה של מנהג, אף קציר דלמר רחמנא תשבות
צקציר של רשות. ילא קציר העומר שהוא מנהג שאע"פ שמנא קצור קוצר דעניין קצירה לשמה, אבל אם מנא חרוש אינו
חורש. וצ"פ"א דר"ה (ד' ט.) מפרש, ורבי ישמעאל דמוסיפין מחול על קדש מנא ליה, וליף לה מיוס הכפורים דכתיב
(ויקרא כג) ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וגו' ומרבי צבת [ויו"ט] [מדכתביז (סס)] תשבות שבתם, והוא הדין
שביעית דכל מקום שנאמר צבות מוסיפין מחול על קדש. ומנא קמא דמתני' דהכלה היינו ר' עקיבא דקמתי התם

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

ט' [אומר] ב' נברך, ב' אומר נברך לאלהינו, כן הנה
ט' דינם כג'. אבל אם היו י' או יותר בין עושין בין
שאינן עושין חורשין כ"ף בית סאה בשבי"ך. שנאמר
זכו. א"ר חנינא לא אחי שנאמר אלא ארישה אין
חורשין להן אלא צורכן שגא' בחרש ובקציר
תשבות. אין צורך לומר חריש ובקציר יש שביעית.
שכבר נאמר (ויקרא כה) ובשנה השביעית שבת
שבתון. א"כ חריש זכו. ואמר בשנת ששית
תשבות אהכי אין חורשין להן אלא צורכן. ר' ישמעאל

פירוש הרא"ש

צירושלמי אם לענין צבת צראשית וכו', אלא שביעית משחעי
קרא וה"ק אותן ששם ימים שאמרתי לך מעבוד צחיש ובקציר
תשבות, ואם אינו צריך לחריש וקציר של שביעית ע"מנה דנפקא
לן צחיש מועד קטן מדכתביז (ויקרא כה) שדך לא תזרע לצבות
כל מלאכה מועד מדלל כתיב לא תזרע ולא (תקצור)
[תזמור] ומן זה, תניהו ענין לחריש של [ערב] שביעית הנכנס
לשביעית כגון ל' יוס קודם ראש השנה דמהני הדיא חריש
שביעית, וקציר של שביעית ספיהים הגדלים שביעית או אם
צבר זרע שביעית שנוהג צו מנהג שביעית צשמייית: ר'
ישמעאל. סבר דצשבת משחעי קרא וללמד על קצירת
העומר שדוחה צבת: מזה חריש רשות. ללא משכמת חריש
של מנהג שאם מנא חרוש אין צריך לחרוש לצורך העומר:

ד עד שיהיו משלשה ועד תשעה ר"ל שאם
היה זשיעור צית סאה משלשה אילנות עד תשעה אסור
לחרוש כל צית סאה שצבילן, אלא אם כן היו כולן עושין
פירות ויתקבץ מפירותיהם כבר של ששים מנה, ושיעורו
צמשלקוחותיו ששים ושנים ליטרין
ושבע אוקיות ושני שלשים
צקירוב מן הליטרין, שיש בכל
ליטרא שש עשרה אוקיות,
והאוקיה שש עשרה "דסה"
והדסה שלשים וששה גרגרי
שעורים. ואם היו עושין פירות
פחות מזה אין חורשין אלא
קציב האילנות צלבד כמו
שהצבאר. אבל אם היו עשרה
אילנות ולמעלה צשיעור צית
סאה, צין היו עושין פירות
הרבה או מעט חורשין כ"ף

בית סאה בשבי"ך. והלימוד
ובקציר, קאי על מה שאמר אין חורשין להן אלא לצרכן,
והאסור הוא החרישה מעצבן לך, ואף שזה צערב
שביעית: ורבי ישמעאל כבר צירארנו דעתו. ומה
שאמר רשות ר"ל המעשה שאינו מחויב, אלא אם

הוא אסור הוא החרישה מעצבן לך, ואף שזה צערב
שביעית: ורבי ישמעאל כבר צירארנו דעתו. ומה
שאמר רשות ר"ל המעשה שאינו מחויב, אלא אם

הוא אסור הוא החרישה מעצבן לך, ואף שזה צערב
שביעית: ורבי ישמעאל כבר צירארנו דעתו. ומה
שאמר רשות ר"ל המעשה שאינו מחויב, אלא אם

ול' עד ט', אם עושין כבר דבילה כולן, חורשין
[כל השדה], ואם לאו אין חורשין להן אלא
צורכן. אב"א אם היו י' זמין וצ'מעלן בין עושין וכו'.
גרי' ובלבד שלא יפחתו לו מחשבון משולשים
פי' [כל אחד אלא] (דבית) [דבילה] וצ' זעירא בר
חנינא אמר ובלבד שלא יפחתו מחשבון מחושביין
פי' כל (שלישה) [תשעה] אילנות כבר. ודומה זו
המשנה לברכת הזימון (ברכות מט:) שמג' ועד
1 כנצד"2. 2. הנהגת הגר"י. 3 ד' יולנא.

לעשות כבר צבלה אין חורשין להן אלא צורכן, אבל אם היו
עשרה או יותר א"כ ש"פ שאין עושין חורשין כל צית סאה.
ומפרש עלה צירושלמי ר' ציבי בשם ר' חנינא וצלבד שלא
יפחות מחשבון משולשים, פי' שכל ג' יעשו ככר דהיינו שליש
ככר לכל אחד ואחד, ועירא אמר חנינא אמר וצלבד שלא
יפחתו לו מחשבון מחושבים, שכל ט' מהם יעשו ככר:
שנאמר בחריש ובקציר תשבות. ירושלמי מפרש דחרישא
קאי אין חורשין להם אלא צורכן שנאמר צחיש ובקציר
תשבות: אין צריך לומר חריש ובקציר יש שביעית. קרא
הכי כתיב ששם ימים מעבוד וציוס השביעי תשבות צחיש
ובקציר תשבות, וצשביעית משחעי קרא דאי צשבת מאי
ארייא חריש וקציר אפילו כל מלאכה נמי, א"כ כדאמרין

עין משפט נר מצוה
 א מ"י פ"ו מהלכות תמידין ומוספין הל' ד סג עשין קטל.
 ג ג מ"י פ"ג מהל' שמיטה ויוצא הל' ז סג לאון רסו רסז. ד מ"י פ"ג מהל' שמיטה ויוצא הל' ה [סג לאון רסן].

מסורת הש"ס

א) ז"ק דף טו. ב) פס. ובעניני דף ג. מוסף דף לה. דף מד. מ"ק דף ג. וזמס דף קי:

רמב"ם דפוס ישן

קציר העומר שהוא מצוה להניף מצחרת השבת הוא דוחה את השבת וזה אמת ויתבאר במקומו במסכת מנחות. ה לפי שהם ש"ש **שלישה אנשים** היינו חושבים שלא יטופרו וכל א' מהם יחרוש יביבות אילנו כמלא אורה וסלו חוזה לו ובא ללמדנו שיטופרו ובלבד שהיו מרוחקות כפי השיעור שאמר ר"ג ודברי ר"ג אמת וכן הלכה: **ו נטיעות**. הם האילנות בתחילת נטיעתן ועוד יפוש שיעורם אחר כן ואמר עשר נטיעות הלכה למשה מסיני:

הערות דר"ש

8 עיין ר"ה ט א תוס' ד"ה ורבי עקיבא. *8 כ"י וד"ה. ובדפוסים מאוחרים: נמי ל"ל למילף שביעית מיה"ב דבפרק וכו'. והוקן בליון דפוס וילנא עפ"י ד"ר. 9 עיין ר"ה ט א תוס' ד"ה ורבי ישמעאל. *9 כ"ה גי' רש"י שם ועיי"ש בתח"ה אין דבין. 10 דפוס וילנא. 11 כ"י: לוקין על ידי חרישה בשביעית. 12 כ"י. ובד"י: מיוחדין שהן עבודת הארץ ובטלתי והיינו. 13 ט"ס הוא דלישנא דמתני' מביא שם (הג' הגר"א). 14 כ"י: יש לפרש.

ליקוטים

דמ"ק ג' ב' ד"ה שהרי לתי' (השני) ואפשר לומר דס"ל דעשה יש מבחריש ומ"ש אצל חריש כ"י משום קציר וע"כ גם חריש מפרש על תוספת (וכ"ה בתוס' דמ"ק שם לתי' הראשון וכ"כ בתוס' דר"ה ט' א' ד"ה שהרי).

(מאורות הגר"א)

יצא קציר העומר. עיין מה שפירש הרע"ב ז"ל ועיין בתוספות דמו"ק דף ג' סוף ד"ה (דמאי) [שהרי, במאי] קמפלגי ל"י ור"ע]. (מיס חיים) ה. במשנה. וחורשין כו'. גם כן עד העצרת ועיין תר"ט וכן תמה הרא"ש על חריש [ז"ל]. (מאורות הגר"א)

וכמה יהא כו'. קאי אכולה פירקין. (תירושי הגר"א)

בר"ש ד"ה וחורשין. ראה ליקוטים הלחן ע"י קצט.

בצריחא, ומשמע סוגיא דהתם דקראי דיוס הכפורים לא זריכי לר' עקיבא דיליף כולהו⁸ משביעית. ותימנה ר' ישמעאל נמי יילף משביעית⁹, דבפרק קמא דמו"ק (דף 77)

ד. אמרינן הלכתא דעשר נטיעות לרבי ישמעאל, וכיון דהלכתא למישרי ילדה ממילא זקנה אסורה. ומיך ר"ת לזריכי קראי לרבי ישמעאל משום תוספת ללאחריו. ועל חנם דסק, דמהלכה לא ילפינן כי היכי דאין דנין קל וחומר מהלכה (שגם קל). (ואלטריך קרא משום שנת וי"ט)⁹. וכי מימא א"כ לישני הכי לרבי עקיבא דפ"ק דמועד קטן, דלע"ג דאיכא הלכתא זריכי

קציר רשות יצא קציר העומר: ה"ה שלשה אילנות של שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין וחורשין¹⁰ כל בית סאה בשבילין¹¹ וכמה יהא¹² ביניהם רבין גמליאל אומר כדי שיהא הבקר עובר¹³ בכליו: ו' יעשר¹⁴ נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילין עד שינויי נוסחאות: 1 ורשב"ג, ר"מ. 2 יכול לעבור, ר"מ.

קראי דמחרש וקציר לאגמורי אשנת ויוס הכפורים ויוס טוב. אס אימא דלא אחי אלא לאחריני לא הוה ליה למיכתב קראי גבי שביעית כיון דלשביעית גופיה לא נריץ: בפי' דמו"ק (דף 77 ג). החורש שביעית רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר לוקה וחד אמר אינו לוקה. לימא דרבי אבין אמר רבי אילעא קא מיפלגי, דאמר כל מקום שאמר כלל בעשה ופרט כלל מעשה אין דנין אותן בכלל ופרט, מאן דאמר לוקה אימ ליה דרבי אבין, ומאן דאמר אינו לוקה לית ליה דרבי אבין, לא, דכולי עלמא אימ להו דרבי אבין, מאן דאמר לוקה שפיר. כן כחזו בכלל הספרי. וש נגיהין הגירסא⁹ [לפין] שסוברין שהוא כלל ופרט וכלל, דשנת שצמון יהיה לארץ (ויקרא טו) כלל, לא מזרע לא זומור לא תקצור לא תצזור פרט, (שגם) [שנת] וצמון יהיה לארץ חזר וכלל. והתמא מאן דאמר לוקה לית ליה דרבי אבין ומרבינן כעין הפרט למלקות דהיינו כל עבודה שצקרקע, ומאן דאמר אינו לוקה אימ ליה דרבי אבין דאין דנין בכלל ופרט ולא מרבינן מידי ללאו. והדר מסיק דכולי עלמא לית להו דרבי אבין ומאן דאמר לוקה שפיר. וכל הסוגיא אינה מוכחא כן דקמי' בצריחא¹⁰ וריעה בכלל הימא ולמה יאמא להקיש אליה ולומר לך, משמע דדריש ליה כדבר שהיה בכלל ויאמא מן הכלל ללמד. ונראה לקיים גירסת הספרי, ושצמון יהיה לארץ לאו כלל הוא, אלא ושצמא הארץ הוא הכלל, והו כלל ופרט גרידא, כדאי' בהדיא בירושלמי דכלאים בריש פ"ח (הל' 6) דר' אלעזר אמר לוקין על החרישה¹¹ שביעית ר' יוחנן אמר אין לוקין. מאי טעמא דר' אלעזר, ושצמא הארץ שנת לה' כלל, שדך לא מזרע וכרמך לא זומור פרט, וזע חומר בכלל היו ולמה יאמא להקיש אליהן ולומר לך מה זרע חומר מיוחדין שהן עבודה בארץ ובאילן¹². והיינו כר' אבין דלא דריש [בכלל] ופרט דאי דרשין¹³ כלל ופרט א"כ אין בכלל אלא מה שצפרט ולא לקי. ובצמקא דירושלמי מפרש טעמא אחרינא שאינו בתלמוד שלנו צמקא קטן: ה' וחורשין כ"ה בית סאה בשבילין. יש מפרשים¹⁴ עד העצרת. אצל בירושלמי (הל' ד') קאמר¹³ בהדיא עד ראש השנה¹⁵: ביניהן. זין אילן לאילן: בקר בכליו. ז' שורים עם העול, והיינו ד' אמות כדאמרינן בפרק המוכר את הספינה (ב"ב פג.), אצל פחות מיכן למיעקר קיימי ואין חורשין: ו' נטיעות. ילדות:

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

אומר. בשנת שביעית הכתוב מדבר ואיצטריך לומר לך מה חריש רשות פי' אם רצה חורש ואם לאו אינו חורש, מאותו תשבות, יצא קציר מאותו קציר תשבות דרשות, יצא קציר העומר שהוא חובה וקוצרו אתה בשביעי'. ר' ישמעאל כדעתיה דאמר אין העומר בא מסוריא. גרסינן (בסנהדרין פ"ב) [במכות ח:]: א"ל ההוא מרבנן לרבא אימא אפי' עומר דמצוה וקאמר רחמנא תשבות. א"ל קצירה דומיא דחרישה, מה חרישה מצא חרוש אינו חורש, ותשבות, אף קצירה מאותה

פירוש הרא"ש

למשל ילדה ממילא זקנה אסורה, ומיך ר"ת ז"ל דלצטריך קרא לר' ישמעאל משום תוספת ללאחריו: ה' חורשין כ"ה בית סאה בשבילין. לנאורה ששמע עד העצרת כדי שיהא האילן, ובירושלמי קאמר עד ראש השנה ולא ידעא טעמא מאי וכי עדיפי משאם היו לאיש אחד: הבקר עובר בכליו. שורים עם העול והיינו ד' אמות כדאימא פ' המוכר את הספינה (ב"ב פג.) אצל פחות מכלן אין חורשין דלמעק קיימי וטעני כשהו לכן: ו' נטיעות. ילדות: מפוזרות איתון בית סאה. שאינן נזופות אלא שנתלק הבית סאה לעשרה חלקים וכלל חלק נטע אילן אחד: חורשין כ"ה בית

הלכה למשה מסיני: ושורה הוא שהיו צטורה אמת צקו אמת. ומוקפות עטרה שהיו צקשת עגולה או כדמות קשת. ועטרה הוא הכתר, וזו צורתן. ^[ראה ציור א בשוליים:] ז מה שאמר רבן שמעון בן גמליאל

שורה. שנטעות צמקוס אמת כחומה ואינן מפחרות. אין חורשין אלא צורכן. משום דכשפחורות נראה כחורש לצורך האילן, אכל היכא דקיימן צמקוס אמת נראה כמתקן את הארץ לצורך שביעית ולא לצורך האילנות.

עין משפט נר מצוה
ה ר"מ פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ו. ז מ"י פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ו. ח מ"י פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ח [ועיי' בגמ' פ"י מהל' מעשר שני הל' יג סגמ עשין קלג ע"ש ע"י ר"י סי' רנז קטני י"ח ועיי' צ"ח].

ציור א

רמב"ם דפוס ישן

ושורה. היא שהיו בשורה אחת על קו אחת, ומוקפות עטרה להיות כקשת מעגולה או דומה לקשת וזו היא צורתה:

ז דברי רבן שמעון בן גמליאל הם בניין דלעת יונית בלבד מפני שהיא גדולה והיא כמו אילן והלכה כרבן שמעון בן גמליאל: ח עד שיחולו. פלג נגוד ממלת חול ור"ל שיקראו נטיעות כל הג' שנים שהם ערלים בלבד וזה אם יפדה נטע רביע שבחם, ואם לא יפדו עד תום השנה הרביעית שהיא קדש וכן אמרו מאי עד שיחולו עד שיפדו או עד שיעשו חולין מאליהם ר"ל בשנה החמישית: וד' עקיבא אומר נטיעה כשמה. רוצה לומר שנלך בה אחרי מנהג הלשון וכל מה שיקראו בני אדם נטיעה היא נטיעה הנאמר עליה: עשר נטיעות לתוך בית סאה: אי"ן שנגמם והוציא ח"יפין. פירוש האילן כשיכרת ועוד יחולק א"ר שמעון שאם כרתו אותו עד שלא נשתתד ממנו על פני הארץ אלא פחות מפתח יהיה יוצאם בן נטיעות ואם הוא יותר מפתח יהיה הצומח בו כאלין. וכבר נתבאר לך בלא ספק ההפך בין

[חומה ויקרא (ה) כה] (מרגום שורה):
מוקפות עטרה. גדר קציב: ירושלמי (הל' ה.). ר' חייא בר אבא צעא קומי ר' יוחנן ועכשיו למה חורשין צוקנות, אמר ליה צטעה שיתמה הלכה לך ניתמה שאם צקשו לתרוש יתרושו. פירוש. עשר נטיעות הלכה למשה מסיני דחסה חורה על ממונן [של ישראל] ¹² שאם לא יתרוש להן מתיצטות דלין כהן יפה חוקנות, וניתמה הלכה צנטיעות על מנת שגם צוקנות אם מצקש לתרוש יתרוש.

ותימה ¹³ ללא קאמר משום דמננו על צ' פרקים הללו והמירוס [דלתיאם צפ"ק דמועד קטן (דף ג:)] ז הנטיעות והדילועין מצטרפין. צירושלמי (הל' ו') אמרינן והוא שהנטיעות רבות על הדילועין. והא דתניא ג' קישואין ג' דילועין וד' נטיעות מצטרפין, מוקי לה צירושלמי כרבן שמעון צן גמליאל דלמר כולן דילועין חורשין. וזללעת יונית היא מתני' ¹⁴: ח עד שיחולו. שיעשו הפירות חולין. ואמרינן בירושלמי (סס) מהו [עד] שיחולו עד שיפדו או עד שיעשו חולין מאליהן, רבי אבא בר יעקב [צסס ר'] כיני מתני' עד שיעשו חולין כל פרוי קדש הילוליס: נטיעה כשמה. צת שמתה:

ראש השנה היו עשויות שורה ומוקפות עטרה אין חורשין להם אלא לצרכן: ז הנטיעות והדלועים מצטרפין לתוך בית סאה רבן שמעון בן גמליאל אומר כל ² עשרה ללועים לבית סאה חורשים כל בית סאה עד ראש השנה: ח עד אימתי נקראו נטיעות רבי אלעזר בן עזריה אומר עד שיחולו רבי יהושע אומר בת ³ שבע שנים רבי עקיבא אומר נטיעה ⁴ כשמה. ⁵ אילן שניי נוסחאות: 1 או מוקפות, ר"ש. 2 כל, ליתא בר"ש. 3 עד, ר"ש, ר"מ.
כלומר צטעה החמישית: ור' עקיבא אומר נטיעה כשמה ר"ל שהלכין צה כהוראת הלשון, וכל שקוראין לה צני אדם נטיעה הרי היא נטיעה שנאמר עליה עשר נטיעות לתוך בית סאה: אי"ן שנגמם והוציא ח"יפין האילן שנקצץ וצו הצמיח, ואומר ר' שמעון שאם נקצץ עד שלא נשתתד ממנו סמוך לארץ אלא פחות מטפת, מה שזומח ממנו הוא כנטיעה, ואם קצץ האילן למעלה מטפת, מה שזומח ממנו כאלין. וכבר נתבאר לך צלי ספק שההבדל צין הנטיעה והאילן, שהאלנות ששלה לבית סאה, והנטיעות עשר לבית סאה [מאליהן]. והיינו שנה חמישית, דשנה רביעית עדיין

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

ג' קישואין וג' דלועין וד' נטיעות מצטרפות וחורשין כל בית סאה בשבילן. י דלועין לבית סאה כו'. (בירושלמי א"ר חנינה ² בר הלל מסתברא בדלעת יונית. ח עד אימתי נקראו נטיעות ר' אלעזר בן עזריה אומר עד שיחולו. פ"י עד שיעשו חולין מאליהן עד ה' שנים דשנה רביעית אכתי ויקרא יט) כל פרוי קודש הלולים הוא. תניא רבי אומר אלו הן נטיעות בנות ה' בנות ו' בנות ז', בגפנין בנות ה', בתאנין בנות ו', בויתים בנות ז'. ר' יהושע אומר בת ז' שנים. נקראת נטיעה אפי' גפן. ר' עקיבא אומר נטיעה כשמה. פ"י בת שנתה. אי"ן שנגמם. פ"י שנחתך. 1 הגהת הגר"ז. 2 בר"ש: א"ר חנינה.

פירוש מהר"י בן מלכי צדק
ועכשיו למה חורשין אפילו צוקנות א"ר יוחנן זו המשנה הלכה למשה מסיני וניתנה הלכה נטיעות על מנת שאם בקשו לחרוש יחרושו. אימתי, כשמפורות. אבל אם היו נטיעות במקום אחד בשורה פ"י כחומה, ומוקפות עטרה אין חורשין אהן א"א צורכן. ולא דמו למפורות ששם על ידי שמפורות בתוך בית סאה את רואה אותה כאילו מליאה אבל הכא כולן נתונין במקום אחד. מוקפות עטרה. מוקפות בנין סביב להן כדתנן בכלים (פ"ה מ"ג) עטרת כירה טהורה, דכתיב (זכריה ו) והעטרות תהיה וגו'. ז הנטיעות והדלועין מצטרפין לתוך בית סאה. תניא [בתוספתא]

פירוש הר"ש

הוא שצדו נטיעות על הדלועין, והא דתניא ג' קישואין וג' דלועין וד' נטיעות מצטרפין מוקי לה צירושלמי כרבן שמעון צן גמליאל דלמר כולן דלועים חורשין, והיכא דמקלקן קישואין ונטיעות [ודלועין] רובא, (ד) כלל מד מנייחו מצטרפין. וזללעת יונית מייירי מתני': ח עד אימתי וכו' עד שיחולו. ירושלמי. מהו שיחולו שיפדו או עד שיעשו חולין מאליהן ומסיק עד שיעשו חולין מאליהן והיינו שנה חמישית: נטיעה כשמה. צת שמתה: 1 כנדצ"ל.

סאה כשביב"ם עד ר"ה. לפי שאין כהן יפה ואם לא יתרוש תחמיקן תמיד יפסדו, ודוקא עטרה אכל תשעה אין כל צית סאה צריך להם, ואם היו י"א עומדין ליעקב: היו עשויות שורה. שעומדין צטורה אמת ואינן מפחרות בכל הציט סאה: או מוקפות עטרה. מוקפות גדר קציב כעטרה. ולי נראה שעומדין צעגול כעטרה: אין חורשין אהן א"א צורכן. ללא חשיב כשה אילן ואין חורשין השאר אלא עד הפסח: ז הנטיעות והדלועים וכו'. פ"י היו נטיעות ודלועין עטרה דיין כנטיעות. ומפסח צירושלמי

ליקוטים
1. בר"ש. ודוקא עטרה וכו' עומדין ליעקר. ראה ליקוטים להלן עמ' קצט. ז. במשנה. רשב"א כל עטרה דלועים כו'. בירושלמי מוקי לה בדלעת יונית דוקא, והתירוט י"ל דח"ק לא פליג ולכן פסק הרמב"ם בפירושו כרשב"ג, אבל בחיבורו לא העתיק דבריו, מוכח דחזרו בו וס"ל דח"ק פליג דיונית שוה לשאר דלועין. ונ"ל ראה לדעתו [שבחיבורו מהירושלמי דכלאים ספ"ב דחשיב שם דברים שחלוקה דלעת יונית משאר דלועין ולא חשיב לוקח דהכא בהדיהו (ש"ש) ח. במשנה. עד שיחולו.

ראה ליקוטים בעמוד הבא. רע"א נטיעה. ראה ליקוטים בעמוד הבא.

ראה ליקוטים בעמוד הבא. רע"א נטיעה. ראה ליקוטים בעמוד הבא.

עין משפט נר מצוה
ט מיי פ"ג מהל' שמיטה ויזנל
הל' א סגמ לאוין רסו רסו.

מסורת הש"ם
פ"ב ג מ"ק דף ג.

רמב"ם דפוס ישן

הנטיעה והאילן שהאילנות ג' לבית סאה והנטיעות עשר לבית סאה ואז יקרא שדה אילן והלכה כרבי עקיבא וכר"ש מפני שיש בתוספתא (פ"א) דברים מסכימים עם דבריהם: **פ"ב א עד שתכלה הליחה.** ר"ל עד שתישב הארץ ותכלה ליחות! גשמי זמן מהחום: ומקשאות. מקום זריעת הקישואים: ומדלעות. מקום זריעת הדלועין. ומה שאמר **נתת תורת כ"ל אחד ואחד בידו.** שזה חורש ואומר עדיין 1 ותכלה לחות גשמים ויגיע זמן החום (הגהות ב"ח).

הערות לר"ש

15 בהג' הגר"א נוסף: ואמר בירושלמי דראב"ע הוא כדברי רבי. (ועי' ב"ש א). פ"ב 1 תיבת "רוב" ליתא בכל הדפוסים (דפוס וילנא). 2 בהג' הגר"א מוחק תיבת "רוב".

ליקוטים

פ"ב א. במשנה. עד שתכלה הליחה כו'. תרוייהו חד שיעורא. והוא תיבת טעם על זמן עד 57 דנראה כחורש ליטע כו'. (ידידיו הגר"א) בר"מ. ד"ה ומקשאות. מקום זריעת הקשואים וכן פי' במדלעות. אבל רש"י בפסחים (י ב) פי' הוא שם אילן הקשואים והדלועים, ושני פירושו מוכרז ובינות, מוכח כן בב"מ (צג). המשמר ד' וה' מקשאות ומקוי לה שם בעקרוין וע"ש בפירושין. (רש"י)

[מכאן שייך לעמוד הקודם]

ח. במשנה. עד שיהולו. עיין ר"ב והוא מירושלמי אבל מסקנא דירושלמי עד שיעשו חולין מאלוין והוא יותר נכון לפשטא דמתניין והביאו הר"ש. (ידידיו הגר"א)

עד שיהולו. ע"י פי' המב"ם, ובשנות אלי' הקשה עליו וכי הפריה גורמת להיות נקראים על ידו אילנות. ול"ג בדאמת אינם נעשים אילנות עד שנה הה' רק אם נפרד בשנת ה' ויהיו נזכרין חרץ לירושלים גזרו מפני הרואים שלא יסבורו דשנת חמישית הן, אולם לפי מה שאבאר לקמן דיש חומר בנטיעות מבוקשים ור"ש ור"א שיידי דוקא בזה, א"א לפרש כן. (רש"י)

רבי עקיבא אומר נטיעה כשמה. כל זמן שקרוין נטיעה. רמב"ם. ופי' ה"ל ש אינו יודע מניין לו ונאפשר לדמד מפרק הכונס (ב"ק נ"ח ב') דאמרינן שם נטיעה בת שנתה אבל משם מוכח להיפך [ידידיו הגר"א]. אילן שנגמם והוציא חליפין. הרא"ש הלכות ערלה סי' ד' (שדה פסחים).

שנגמם. שנתכן: והוציא חליפין. גידולין. [מלשון גזעו מחלף (עירובין דף ק. ט.): כנטיעה. זין לענין חרישה זין לענין ערלה. תניא בתוספתא (פ"ב). ואזויה נטיעה, רבי יהושע אומר צמ' ה' וצמ' ו' וצמ' ז'. אמר רבי מפני מה אמרו צמ' ה' וצמ' ו' וצמ' ז' אלא אומר אני גפנים צמי ה' תמיס צמי ו' וימים צמי ז' 151. ירושלמי (סס). א"ר יודן צר טרפון ר' שמעון ור' אליעזר זן יעקב אמרו דבר אחר, דלמר ר' שמואל צר נחמן צסס ר' יונתן צסס רבי אליעזר זן יעקב הגומס כרמו פחות מטפס חייב צערלה מפני מראית העין, (אצל) דברי חכמים עד שיגוס מעס הארץ: סליק פירקא

שנגמם והוציא חליפין, מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי רבי שמעון:

פרק שני

א עד אימתי חורשים בשדה הלבן ערב שביעית עד

שתכלה הליחה. כל זמן שבני אדם חורשים ליטע במקשאות ובמדלעות א"ר שמעון נתת תורת כל אחד ואחד בידו אלא בשדה הלבן עד

הפסח ובשדה האילן עד עצרת: שינוי נוסחאות: 1 בר"ש: משתכלה וי"עד ליתא.

המים ושקע צעומקה, ולפיכך אין נריך שמהיה צאלמה רטיבות ולא לחות, אלא חרישה מותרת לו ואפילו משתכלה הלחה. וכל זה למשנה ראשונה כמו שביארנו, והלכה כמו שמיקן רבן גמליאל:

* ראה ליקוטים לקמן עמוד דל.

עמידין ליטע במקשאות ובמדלעות מותר. ר' שמעון אומר נתת תורת כל אחד ואחד בידו. זה אומר כלתה לימה צמוך שלי זה אומר לא כלתה לימה צמוך שלי. אלא צדה הלכן עד הפסח צדה האילן עד העצרת. מה זין שדה לכן לצדה אילן, שדה לכן על (ידי) שעתיד לזרעה צמחה לריך שמהא רוב' הליחה קיימת, שדה אילן על (ידי) שנטעה כבר אינו נריך שמהא רוב' הליחה קיימת:

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

והוציא חליפין. פי' גידולין. אם נגמם מטפח וצמטן נדונין הגידולין כנטיעה. פי' כאילו עכשיו נטען ואם הם מפוזרים בבית סאה חורשים כל בית סאה שבבילן ולענין ערלה חייב בערלה. והם נגמם מטפח וצמטעה נדונין הגידולין כאילו זקן ולענין ערלה לית ליה ערלה. דברי ר' שמעון. גרסינן [בירושלמי] א"ר יודה ר' שמעון ור' אליעזר בן יעקב אמרו דבר אחד. ר' שמעון היינו דאמון ר' אליעזר בן יעקב מאי היא דא"ר שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן בשם ר' אליעזר בן יעקב הגומס כרמו פחות מטפח וגדל חייב בערלה מפני מראית העין וחכמים אומרים עד שיגוס מעס הארץ או גידוליהן הגדילין חייבין בערלה. פ"ב א עד אימתי חורשין בשדה הלבן וכו'. פי'

פירוש הרא"ש

שנגמם. שנתכן והולא חליפין: מטפח וצמטה כנטיעה מטפח וצמטעה כאילן. זין לענין חרישה זין לענין ערלה דלמרנין צירושלמי א"ר יודן זן טרפון זין שמעון ור' אליעזר זן יעקב אמרו דבר אחד דלמר ר' שמואל צר נחמן צסס ר' יונתן צסס ר' אליעזר זן יעקב הגומס כרמו פחות מטפח חייב צערלה מפני מראית העין עד שיגוס מעס הארץ: מראית העין דברי חכמים עד שיגוס מעס הארץ:

פ"ב א שדה הלבן. לשדה תבואה קרי שדה הלכן לפי שאין צה אל צדה האילן. הליחה. לחמותי קרקע: שם נטיעה בת שנתה אבל משם מוכח להיפך [ידידיו הגר"א]. אילן שנגמם והוציא חליפין. הרא"ש הלכות ערלה סי' ד' (שדה פסחים).

ספר דרך אמונה

על הרמב"ם

הלכות שמיטה ויובל

מאת רשכבה"ג מרן שר התורה
הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א

מהדורת שיה אמונה

עם ביאורים והערות, תשובות והוראות
משאר ספרי רבינו ומגדולי הפוסקים

נערכו על ידי חבר תלמידי חכמים בראשות בנו
הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א

מכון מאירת עיניים מדרש שבעה עשר
הת"ח קניבסקי שליט"א

בני ברק • ערב שנת השמיטה ה'תשפ"ב

בחוברת זו נדפסו רק העמודים השייכים ללימוד החודשי, עם עמודי ההערות המקבילים. בכל מקום בו צוין "המשך במילואים" וכן בחלק מהמקומות בהם צוין "המשך בעמוד הבא", ניתן למצוא את ההמשך בספר "דרך אמונה" החדש, מהדורת "שיח אמונה".

מכון להאדרת ספרי מדרש רשומה"ג
הגר"ח קניבסקי שליט"א

03-30-777-00

siach2323@gmail.com

© כל הזכויות שמורות

אין להדפיס, לצלם או לאכסן ספר זה או חלק ממנו
בכל אמצעי שהוא ללא רשות מהמוציא לאור

ספר

דרך אמונה

והוא פירוש וביאור על ספר

משנה תורה סדר זרעים

אשר חיבר הנשר הגדול רבנו משה ב"ר מיימון זצ"ל

הלכות שמיטה ויובל

(כולל כל דיני שביעית, עבודה ואכילתו בקדושה, ושמיטת כספים, ודיני יובל,

שדה אחוזה, בתי ערי חומה, ערי הלויים)

עוד צירפתי בצדו כמה ענינים נחוצים ובשם ביאור ההלכה נקרא ובו מבואר כמה פעמים דברי ההלכה המובא בקיצור בדרך אמונה ממקורו וטעמו וראיתו, גם מפלפל בסוגיות הגמ' השייך להלכות אלו, וגם מה שהי' לי להעיר בדברי רבותינו ז"ל ולבאר מה שצריך ביאור:

והביאור נקרא דרך אמונה לבאר כל דברי רבנו הרמב"ם ז"ל מלוקט מספרי רבותינו המפרשים ז"ל, ומביא גם דעת יתר רבותינו הראשונים ז"ל בדינים אלו וגם מראה מקומות של כל הדינים שביארו רבותינו האחרונים ז"ל ובפרט מספרי מרן בעל החזו"א זצ"ל ומסקנתו בלשון צח וקצר למען ירוץ כל קורא בו ויוכל כל אחד לחזור על הלכות זרעים בזמן קצר בעזה"י:

גם תחת הדרך אמונה פתחנו שער רחב בשם ציון ההלכה ובו יצוין על כל דיבור ודיבור לדעת מבטן מי יצאו הפנינים האלו, גם לפעמים איזה הערות קצרות אשר לא נכנסו בביאור ההלכה וקנו מקומן כאן:

אמנם מבואר בהקדמה כי ח"ו להורות הלכה למעשה מספר זה כי לא נועד הספר רק בשביל לחזור ההלכות בקיצור למען יזכרוהו, וגם למצוא כל דין בנקל היכן מקומו, אך כשנוגע למעשה צריך לעיין כל דין במקורו או לשאול למורה הוראה:

חיברתי בעזה"י שו"ח בהגרי"י זללה"ה

שנת תשפ"א לפ"ק
נדפס בעיה"ק בני ברק ת"ו

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

[דר"א ס"ק א]

משמע כל עבודת הארץ⁽¹⁾ וכו', ומנהג ילפינן תוספת שביעית⁽²⁾ וכו', וכן למאן דיליף מהלכה⁽³⁾ וכו', דומיא דעשר נטיעות⁽⁴⁾.

(1) גם עבודת האילן, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שלכאורה היא בכלל עבודת הארץ [וכמו שכתב הרמב"ם לעיל (פ"א ה"א)].

(2) דרשה זו היא לדעת רבי עקיבא (ראש השנה ט, א, מועד קטן ג, ב, וראה גם משנה שביעית פ"א מ"ד), שמה שכתוב (שמות לד, כא) 'בחריש ובקציר תשבת', נאמר לענין שביעית, ואינו בא לאסור חריש וקציר של שביעית, שהרי כבר כתוב (ויקרא כה, ד) 'שדך לא תזרע' וגו' [וראה תוס' שם ושם (ד"ה שהרי)], אלא בא לאסור חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית, וכמו שפירש הר"ש (שביעית שם ד"ה אין צריך), שנלמד מתיבת 'בחריש', שלא יחרוש שלשים יום קודם ראש השנה, כיון שחרישה באותו הזמן מועילה לשביעית [ומתיבת 'בקציר' נלמד שם לדעת רבי עקיבא על קציר היוצא משביעית לשמינית, לפירוש הר"ש שם, וראה עוד בתוס' (ראש השנה יב, ב ד"ה מנהג), ולהלכה בדין קציר היוצא משביעית לשמינית, ראה בד"א להלן (ס"ק עט), ובבה"ל (ה"י ד"ה ובזמן), ולעיל (פ"ב ה"א ד"ה לא יוציא, ושם ה"א ד"ה לא ימלא)].

ובטעם הדבר שחז"ל דרשו את הפסוק לענין שביעית, והוציאוהו מידי פשוטו שמדבר לענין שבת וכמו שכתוב בתחילת הפסוק 'ששת ימים תעבד' וגו', ראה מה שכתב רבינו בטעמא דקרא (שמות לד, כא) [ובביאור מה שכלל הכתוב את מצות שבת ומצות שביעית בפסוק אחד, ראה מה שכתב הגר"י קניבסקי (ברכת פרץ, פר' כי תשא ד"ה ומה שכתוב)].

(3) הוא דעת רבי ישמעאל (ראש השנה שם, שביעית שם), שמה שכתוב (שמות לד, כא) 'בחריש ובקציר תשבת', נאמר לענין שבת, ובא ללמד שמה חריש רשות, אף קציר רשות, יצא קציר העומר שהוא מצוה, ומותר לקוצרו בשבת, ולדעתו, התבאר בגמ' (מועד קטן ד, א), שדין תוספת שביעית נלמד מהלכה למשה מסיני, וכמו שכתב הרמב"ם (כאן, כמו שביאר הד"א להלן ס"ק א) [וכן פסק הרמב"ם (פ"מ מתמידין ומוספין ה"ו), כדעתו, לענין היתר קציר העומר בשבת, וראה בד"א לעיל (פ"א ס"ק ו)].

(4) כמבואר להלן (ס"ק א).

[דר"א ס"ק ג]

מקל דשאר אילנות אסור להרש⁽⁵⁾.

(5) בביאור הדין שאיסור תוספת שביעית לא נאמר במפורש אלא רק נלמד מכלל היתר, כתב הגר"מ פיינשטיין (אגרות משה יו"ד ח"א סי' ריז), שבא ללמדנו שאין איסור זה חמור כאיסור 'לאו', שנאמר (יומא פו, א) לגבי מי שעבר עליו, שתשובה תולה ויום הכיפורים מכפר, אלא הריהו כלאו שבא מכלל עשה, שכתב המנחת חינוך (מצוה שסד אות יד) לגבי מי שעבר עליו, שדי לו בתשובה כדי שיתכפר לו.

[ציה"ל ס"ק א]

בבאור ההלכה בפרק א' הלכה ד'⁽⁶⁾ וכו', בענין אחר קצת⁽⁷⁾ וכו', אם עובר בעשה דשביעית שדה⁽⁸⁾ וכו', וענין ר"ש פרק ב' משנה ו'⁽⁹⁾, דרך אמונה לקמן סעיף קטן פ"ה⁽¹⁰⁾.

(6) שם כתב, שלדעת ר"ת מלאכת נטיעה מותרת מהתורה אפילו בשנה השביעית, כאיסורי שאר תולדות שקיימא לן לעיל (פ"א ה"ג) כדעת רבא (מועד קטן ג, א), שהריהם נוהגים בשביעית רק מדרבנן. וראה עוד בבה"ל שם בדעת הרמב"ם בנדון זה.

עוד כתב שם, שלדעת ר"ת, בזמן תוספת שביעית נאסרה רק מלאכת חרישה מהתורה, אבל לא שאר מלאכות, ומלאכת נטיעה מותרת אפילו מדרבנן גם לדעת אב"י (שם ב, ב), שבשביעית היא אסורה מהתורה, כאיסורי שאר תולדות שלדעתו הם אסורים מהתורה [ולענין תוספת שביעית מדרבנן בשאר תולדות, ראה בבה"ל (ד"ה עבודת הארץ) ובדר"א להלן (ס"ק עו) ובציה"ל שם (ס"ק קסב)].

ולענין נטיעת גרעיני אילן, האם נחשב הדבר כנטיעת אילן [ולדעת ר"ת (כ"ל, לדעת רבא), היא אינה אסורה מהתורה אפילו בשביעית], ראה מה שכתב בד"א לעיל (פ"א ס"ק טו) ובציה"ל שם (ס"ק מב).

(7) שם כתבו, שבזמן תוספת שביעית נאסרו מהתורה מלאכות שמועילים לצורך שביעית [ולא רק מלאכת חרישה], וראה בד"א להלן (ס"ק ד) ובציה"ל שם (ס"ק ה).

(8) אכן במקום אחר (מצוה רחצ אות טו) כתב בפשיטות, שעל קליטת זרע בשנה השביעית עובר בעשה של שביעית שדה. ולכוין בשנה השישית שעון ממוחשב וכדו' שיפעיל בשנה השביעית עשיית מלאכות בשדה או מערכת השקיה, האם נאסר הדבר מצד דין שביעית שדה בשביעית, ראה בדברינו לעיל (פ"א ס"ק א).

(9) שם כתב, שגם לדעת ר"ת שנטיעה מותרת בזמן תוספת שביעית, מ"מ אסור שתקלט הנטיעה בשנה השביעית.

(10) שם כתב, שבזמן הזה מותר לזרוע עד ראש השנה, אבל בזמן שנהג דין תוספת שביעית יתכן שהיה אסור שהזרע יקלט בשביעית [גם לדעה שסברה שאין איסור נטיעה בזמן תוספת שביעית (ציה"ל להלן ס"ק קפא)], וראה עוד בד"א לעיל (פ"א ס"ק א).

[ציה"ל ס"ק ב]

דהוא מדין ל' יום בשנה חשוכין שנה⁽¹¹⁾.

(11) והעירו (מכתבים, כת"י), שהתבאר בגמ' שם (ראש השנה י, ב), שדין אין מבריכין ל' יום וכו' [שהביא בפירוש ר"ח], אינו מצד דין תוספת שביעית שלשים יום, אלא מצד שקליטת הנטיעה היא שלשים יום.

אכן, בפירוש רש"י שם (ד"ה לעולם) התבאר, שמה שזמן תוספת שביעית הוא שלשים יום, הוא מפני שלשים יום בשנה חשובים שנה, והוסיף שם, שלדעת רבי מאיר שם שסבר שיום אחד בשנה חשוב שנה, זמן תוספת שביעית הוא רק יום אחד. מאידך, כתב הרמב"ן שם (ט, ב ד"ה וראיתי בתוספות), שאין זמן תוספת שביעית תלוי בנדון זה, ולכל הדעות זמן

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

מט

פרק שלישי
דין תוספות שביעית

א (א) * עבודת הארץ בשנה ששית (ב) שלשים יום סמוך לשביעית אסורה (ג) הלכה למשה

דרך אמונה

באור ההלכה

* עבודת הארץ כו'. משמע כל עבודת הארץ ולא דוקא חרישה, והינו משום שפסק גם כרבי יצחק בריש מועד קטן ג' ב' דשלשים יום מן התורה ואם כן אין נפקא מנה בין חרישה לשאר עבודות, וזה גם מוכח במשנה שלא התירו בתוספת שביעית אלא י"ז עבודות כדלקמן הלכה ט' אבל שאר עבודות אסורי אף על גב דהן דרבנן וכל שכן ד' מלאכות דמן התורה, אף על גב דבהו אין שיהו שעורא דפסח וצצרת דהוא שיהו רק בחרישה כדאיתא בירושלמי עד כאן ד' פה לפרי מכאן ואילך החרישה לצורך שביעית עין ר"ש, אבל בשאר עבודות לא שיהו כלל, ואולי זה דחקו לרבנן לפסק בהא כרבי יצחק שיש זמן אחר דהינו ל' יום. מיהו אינו מכרח דיש לומר דבכל עבודה צריך לשער אם הוא לצורך שביעית או לאו, ובאמת הסוגיא דמועד קטן ד' א' יש לומר דלמסקנת רב אשי לית לן כלל שעורא דל' יום, דרבי יצחק חדש

א (א) עבודת הארץ. משמע כל עבודת הארץ⁽¹⁾ ולא דוקא חרישה, אבל יש אומרים דדוקא חרישה אסורה מן התורה דכתיב 'בחריש ובקציר תשבות' ומנה לפיכך תוספת שביעית⁽²⁾ אבל שאר עבודות אין אסור וכן למאן דילף מהלכה⁽³⁾, לא היתה ההלכה אלא על חרישה דומיא דעשר נטיעות⁽⁴⁾ ולא על שאר עבודות: (ב) שלשים יום. משום דשלשים יום בשנה חשובין שנה: (ג) הלכה למשה מסיני. (ד) שהיתה הלכה שיעשר נטיעות בבית סאה מתר לחרש להן עד ראש השנה כדבסמוך הלכה ה', מפלל דשאר אילנות אסור לחרש⁽⁵⁾ (ז) ומכל מקום אין לוקין על זה:

זה משום הקרשא אבל לרב אשי אין צריך לזה וכמו שכתבו תוספות שם, ואי משום דאין נוטעין ל' יום לפני ראש השנה, התם משום מונין⁽⁶⁾ דהא אפלו בזמן הזה איתא להאי דינא כמו שכתב רבנו לקמן הלכה י"א, ואפשר דגם בזמן הבית הוא משום מונין, ואם כן צ"ע מה דחקו לרבנו דלמסקנא איכא נמי דינא דתוספת שביעית ל' יום הוא מן התורה והשאר מדרבנן, ושמה משום דבגטין נ"ג ב' יש עוד טעם⁽⁷⁾ דלית לן מונין. מיהו בגמרא שם מפרש דגם טעם דנחשדו סבירא להו מונין ורק בירושלמי שביעית פרק ב' הלכה ד' ותרומות פרק ב' סוף הלכה א' משמע דתרי טעמי נינהו⁽⁸⁾, וגם זה אין מכרח שם עין שם וצ"ע, וגם ממה שכתב רבנו כאן מפני שהוא מתקנה לשביעית משמע דבנטיעה אין הטעם משום תוספת שביעית רק משום מונין, דהא כתב כאן דכל האסור מפני שמתקנה לשביעית ובנטיעה לא שיהו כמו שכתב הר"ש פרק א' משנה א', והינו משום דנטיעה הוא גם לצורך שמינית ותשיעית וגם אין מכרח שיעבד בה בשביעית, אף אולי סבירא ליה לרבנו דכיון דדרך לעבד בנטיעה נואה גם כזה פרוצה לעבד בשביעית וצ"ע, וראיתי שגם הר"ש בשביעית פרק ב' משנה ו' כתב דהא דצריך ל' ול', שצריך שתהא נשרשת הנטיעה בארץ קדם שהיא תוספת שביעית ואי קלטה בתוספת שביעית יצקה, וכן בפרק א' משנה ד' כתבו הר"ש והרא"ש תנינו ענין לחרישה של ערב שביעית הנכנס לשביעית כגון הנה ל' יום לפני ראש השנה וכן מבאר בר"ש פרק ב' משנה ב' ומשנה ד' וכן רש"י בתענית ג' א' כתב אף על גב דשאר שדות אין חורשין לפני שביעית ל' יום כו' וכן רש"י בסכה ל"ד א' עין שם ובעבודה זרה ג' ב' ובראש השנה ט' ב' וכן בתוספות תענית ג' א' וכן ברשב"א סכה ל"ג ב' ובמאירי שם ובמועד קטן ג' א' ובראש השנה ט' ב' ובמכות ח' ב' ובראש השנה ב' א', וכן בחדושי הגאונים תענית ג' א' ור"י מיגש בקא בתרא נ"ו ב' ובעל הצרורות בתענית ג' א' ורבנו גרשם בקבא בתרא כ"ו ב' עין שם ור"ש כן היתום מועד קטן ג' ב' ובתוספות הרא"ש מועד קטן ד' א' ורמב"ן ראש השנה ט' ב' ואור זרוע חלק ב' סימן י"ד, ומבאר דגם הם דעתם דהא דרבי יצחק לא בטל למסקנא ובאמת יש תוספת שביעית של ל' יום ולא משום מונין לחוד, וכן רש"י בראש השנה ט' ב' כתב דהא דאם נטע ל' יום לפני ראש השנה אסור לקימו הוא משום תוספת שביעית, וגם רבנו חננאל במועד קטן ד' ב' כתב דהא דקאמר רבי יצחק מדאורייתא ל' יום הוא מהא מתניתין דאין נוטעין ואין מכריכין ל' יום לפני ראש השנה, ויש לומר דטעמם משום דבגטין נ"ג ב' ארימין הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יצקו דרבי רבי מאיר רבי יהודה אומר בשוגג יקיים, אם כן רבי יהודה לית ליה טעמא דמונין אפלו בשביעית עצמה, אם כן מאי טעמא דלא פליג במשנה בשביעית פרק ב' משנה ו' אין נוטעין ואין מכריכין ל' יום לפני ראש השנה ועל כרחך משום תוספת

ציון ההלכה

(ב) דעת רבנו תם מובא בר"ש פרק א' דשביעית משנה א' ובתוספות ראש השנה ט' ב' ד"ה ומת' וביבמות פ"ג א' ד"ה לדברי ותוספות ישינים ותוספות הרא"ש שם, ועין מה שכתבנו בזה באור ההלכה בפרק א' הלכה ד'⁽⁶⁾, ועין ברמב"ן וריטב"א ור"ן ומאירי ותוספות ר"ד ראש השנה שם שהעתיקו דעת רבנו תם בענין אחר קצת⁽⁷⁾, ועין במנחת חנוך מצוה שכו' שנסתפק לדעת רבנו תם שאין תוספת שביעית בנטיעה, אם זרע סמוך לשביעית שישתמש בשביעית אם עובר בעשה דשביעית שרה⁽⁸⁾, ועין ר"ש פרק ב' משנה ו'⁽⁹⁾ ועין דרך אמונה לקמן סעיף קטן פ"ה⁽¹⁰⁾: (ג) כן נראה בפרוש רבנו חננאל מועד קטן ד' א' שהביא על זה משנה דאין מכריכין ל' יום כו' דמבאר בראש השנה ו' ב' דהוא מדן ל' יום בשנה חשובין שנה⁽¹¹⁾: (א) מועד קטן ג' ב' ד' א': (ז) שם

ג' ב'⁽¹²⁾ ועין שם בתוספות⁽¹³⁾

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

מסיני. (ד) מפני שהוא מתקנה לשביעית. ודבר זה (ה) בזמן שבית המקדש קיים הוא שנאמר (ו) מפי השמועה. ונזרו חכמים (ז) שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש (ח) אלא עד העצרת. (ט) ושדה הלבן (י) עד הפסח. ובזמן שאין מקדש מתרין בעבודת הארץ (יא) עד ראש השנה (יב) ברין (יג) תורה: ב אי זו היא שדה האילן, (יד) כל

באור ההלכה

דרך אמונה

(ד) מפני שהוא מתקנה לשביעית. (ה) משמע דוקא עבודות שהוא מתקנה לשביעית על ידי זה⁽¹⁾ אבל מה שאין מתקנה דוקא לשביעית אין אסור⁽²⁾: (ה) בזמן שבית המקדש קיים. (ו) ואפלו בזמן בית שני: (ז) מפי השמועה. (ח) דההלכה היתה עשר נטיעות ערבה ונסוף המים הלכה למשה מסיני, ודיקו חכמים מזה שהיתה ההלכה ג' דברים אלו ביחד, לומר דכמו שערבה ונסוף המים הוא דוקא בזמן הבית⁽³⁾ הוא הדין עשר נטיעות, דמזה נלמד דין תוספת שביעית הוא דוקא בזמן הבית⁽⁴⁾: (ז) שלא יהיו חורשים. (ח) ולזבל ולעדר דינו כחרישה: (ח) אלא עד העצרת. (ט) שעד אז הוא יפה לאילן⁽⁵⁾ ומכאן ואילך אין בו תועלת לפרות של שנה זו אלא לפרות שביעית⁽⁶⁾, ואפלו באילן סרק הדין כן ועין לקמן סעיף קטן ט"ז: (ט) ושדה הלבן. (י) הינו שדה תבואה ולפי שאין בה צל כמו בשדה אילן נקראת שדה לבן⁽⁷⁾, ומירי בשדה בור שלא נזרעה נדאי נזרעה מתר לחרש עד ראש השנה אם הוא מין הגדל עד ראש השנה כמו שכתוב בהלכה ט'⁽⁸⁾, ועד הפסח מתר לחרש אפלו

שביעית ל' יום ולא מצינו רבי מאיר דפליג על זה אלא דמוסיף טעם דמונין וזה טעם רבנו שפסק כן. ומה שכתבו התוספות במועד קטן ד' א' דרב אשי לא סבירא ליה טעם דרבי יצחק, הינו בחרישה דגם התוספת שביעית הוא משום תועלת לשביעית ושם שעורו מפסח ועצרת ולא ל' יום, אבל בשאר דברים שאין בזה תועלת לשביעית כגון בנטיעה מודו התוספות דגם לרב אשי שעורו ל' יום ורבנן דבית שמאי ובית הלל תקנו מפסח ועצרת ורב רב אשי מסיק דכל זה בפני הבית. אך צ"ע כיון דהלכה למשה מסיני הוא רק מעשר נטיעות שהוא חרישה ושם תוספת שביעית מפסח ועצרת וגם רבנו כתב דכל התוספת שביעית הוא מפני שהוא מתקנה לשביעית דלא שיהי' בנטיעה, אם כן מנא לן הלכה למשה מסיני ל' יום, וצריך לומר דכיון דל' יום לפני ראש השנה הדרך להכין לשנה הבאה אין נפקא מנה אינה מלאכה צריך להכין ואינה אין צריך, כי כל מלאכה שעושין תוך ל' יום נראה שמכינין לשביעית וזה הטעם שאסרו נטיעה והרפכה, וזה הבינו חז"ל מההלכה של עשר נטיעות שאסרו להכין שום דבר לשביעית, אבל קדם ל' יום אין נראה שמכין לשביעית וחקמים האחרונים גזרו על חרישה מפסח ועצרת כיון שלמעשה הוא גם כן הנקנה לשביעית:

אין דעתו לזרעה אלא דעתו להטיב הקרקע שתגדיל ספיחין בשביעית: (י) עד הפסח. (יא) אבל מפסח ואילך שפכר יבשו הגשמים אין בו תועלת לתבואה של שנה זו⁽⁹⁾: (יא) עד ראש השנה⁽¹⁰⁾. (יב) ואף על גב דשביעית בזמן הזה דרבנן כמו שכתב רבנו בפרק ה' הלכה ט', הינו משום שאין רב יושביה עליה אבל אם יארע שיהיה רב יושביה עליה יהיה מן התורה⁽¹¹⁾, ומכל מקום תוספת שביעית לא ינהג כיון שאין בית המקדש קיים, (טו) ויש אומרים דלא היה הלכה למשה מסיני על ל' יום אלא ההלכה למשה מסיני היה על פסח ועצרת ודוקא בזמן בית המקדש אבל בזמן שאין בית המקדש מתר: (יג) תורה. (טז) והתנו חכמים שאם בית דין יראו שאין צריך יחזירו התקנה למקומה גם בזמן הזה (יז) וכל שכן לעתיד לבוא שיבנה בית המקדש שיחזור האסור למקומו מן התורה⁽¹²⁾: (יד) כל שישא איגלות לבית סאה. בית סאה הוא חמשים אמה על חמשים אמה (יח) ועם המרחק שבין אילן לאילן⁽¹³⁾ לא יעלה שטח הקרקע של ג' אילנות יותר מבית סאה דהינו לכל אילן יניקתו תלת"ג ושליש שהן ביחד ב' אלפים ות"ק אמה, וחושבין שעורו של כל

ציון ההלכה

(ה) ובאמת זו דעת הרמב"ם וריטב"א ור"ן ומאירי ותוספות ר"ד בראש השנה שם בדיעת רבנו הם וכו' 30) וכן מבאר בתוספות ר"ד מועד קטן ג' ב' וכן הביא דעה זו במאירי ראש השנה ט' א': (1) דברי תלוי בנסוף המים. מיהו לפי דברי רבנו 31) דבזמן שאין רב יושביה עליה אין שביעית אלא מדרבנן 32) כל שכן תוספת שביעית דרבנן: (2) תוספות מועד קטן ד' א' ועין ריטב"א שם 33): (3) ירושלמי פרק ב' הלכה ב' בתוספתא פרק א' הלכה ה', וזה מדרבנן למאי דקמא לן תולדות דרבנן 34): (4) ירושלמי: (5) ר"ש: (6) י"ז סעיף קטן י"ז ועין ר"ש פרק ב' משנה א': (7) ירושלמי: (8) תוספות מועד קטן ד' א' עין שם, ואף על גב דהתוספות כתבו זה למאי דיליף משבת בראשית 35), מכל מקום למעשה אין נפקא מנה בזה דבלאו הכי אסור במלאכה משום תוספת יום טוב 36): (9) לרב הפוסקים 37): (10) יתבאר בעזר השם יתברך בפרק ה' הלכה ט': (11) שיטת התוספות במועד קטן ד' א' 38) דלמסקנא בטל תירוץ דרבי יצחק דל' יום: (12) ירושלמי ריש שביעית שאם בקשו לחזור יחזירו ותלמיד ר"י מפרשי מועד קטן ג' ב' עין שם: (13) תוספות אנשי שם ריש פרק ב' שביעית בשם רבי משה זכות ופשוט: (14) חזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן ד':

הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק ד]

שהוא מתקנה לשביעית על ידי ז' ז' וכו', דוקא לשביעית אין אסור¹⁸.

17 בגדר הדבר, כתב הגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"ט סי' נד), שאין במה שהמלאכות מועילות לשביעית טעם לתוספת, אלא שזמן התוספת הוא מהלכה למשה מסיני, ורק שהגדרת הזמן שנוסף הוא כפי שייכותו לשביעית על ידי התיקון לשביעית שנעשה בעבודות אלו. וראה מה שביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קסה-קסו), שזמן תוספת שביעית אינו כזמן נוסף על השנה השביעית, אלא שבזמן זה נאסר לעשות מלאכות שמועילים לשביעית, והראיה לכך, ממה שחכמים הוסיפו לאסור מזמני פסח ועצרת, שאין טעם בדבר אלא א"כ האיסור מהתורה הוא מצד התיקון לשביעית, שלפיכך ראו חכמים צורך להוסיף לאסור גם את התיקון לשביעית שישנו מזמני פסח ועצרת.

18 ולפיכך, לגבי מלאכות קצירה ובצירה בזמן תוספת שביעית, כתב המקדש דוד (סי' נט ס"ק ז ד"ה אמרינן מסקלון) שהן מותרות, שהרי אינן נעשות לצורך שביעית, והוסיף, שמלאכות אלו מותרות גם בלא טעם זה, כיון שהן נעשות לצורך פירות ישישית [ואינן עבודות קרקע].

[דר"א ס"ק ו]

דוקא בזמן הבית¹⁹ וכו', תוספת שביעית הוא דוקא בזמן הבית²⁰.

19 ואע"פ שלדעת הרמב"ם (פ"ו מבית הבחירה ה"טו ופ"ט ממעשה הקרבנות ה"טו) מקריבים קרבנות בזמן הזה אע"פ שאין בית המקדש קיים, וא"כ ניסוך המים שייך גם בזמן הזה, יישב הגר"י קניבסקי (קהלות יעקב זבחים סי' לב ד"ה ויתיישב), ע"פ מה שכתב החינוך (מצוה תמ) שאע"פ שבזמן הזה ההקרבה כשרה, מ"מ אין חיוב להקריב, שלפ"ז גם אין חיוב ניסוך המים נוהג, ודין תוספת שביעית הוקש ל'חיוב' ניסוך המים, ובזמן הזה שאין נוהג חיוב הניסוך גם אין נוהג דין התוספת [עוד בנדון ניסוך המים בזמן הזה, ראה בחידושי הגר"ח שצויין בדבריני על ציה"ל (ס"ק ז)].

20 אמנם תמה על כך החתם סופר (קובץ תשובות סי' יט), מנין שיש להקיש לניסוך המים לענין להקל שאין נוהג דין תוספת שביעית אלא בזמן שבית המקדש קיים, ולא לענין להחמיר בדין היתר חרישת בית סאה שיש בה עשר נטיעות עד ראש השנה [היינו, הדין שנאמר בהלכה למשה מסיני, כמובא בדר"א לעיל (ס"ק ג)] שאין נוהג היתר זה אלא בזמן שבית המקדש קיים.

וראה בקרן אורה (מועד קטן ד, א ד"ה גמרא אלא אמר) שדקדק מלשון הרמב"ם (כאן, ובפיה"מ ריש מסכת שביעית), שבהלכה למשה מסיני נאמר שדין תוספת שביעית נוהג רק בזמן שבית המקדש קיים.

[דר"א ס"ק ח]

שעוד אָז הוא יִפֶּה לְאֵילָן²¹ וכו', אָלָא לְפָרוֹת שְׁבִיעִית²².

21 ולחרוש שדה האילן קודם עצרת לצורך שנת השביעית, כתב הגר"ש ז' אויערבאך (כתבי מעדני ארץ שביעית פ"א מ"א עמ' א, מנחת שלמה שביעית פ"א מ"א עמ' ז) שמותר, וכמו שמותר מהתורה לחרוש קודם שלשים יום אפילו אם מכיין לצורך שביעית [וכן

התבאר בדר"א לקמן (ס"ק ט), לענין חרישת שדה הלבן, וראה עוד בדר"א לקמן (ס"ק יז)].

ואילנות שנטעם בין פסח לעצרת, כתב הגר"ש ז' אויערבאך (כתבי מעדני ארץ שם פ"ב מ"א ד"ה איהו) על פי הירושלמי, שנחשב הדבר כשדה תבואה שמועילה חרישתו לצורך השביעית מפסח ולכך אסור לחרוש בשבילם, ורק לאילנות שנטועים קודם לכן ישנה תועלת בחרישה לצרכם עכשיו.

22 והטעם שקבעו חכמים את עצרת כזמן קבוע, הוסיף רבינו לבאר (בביאורו לירושלמי שביעית פ"א ה"א ד"ה בש"א, ד"ה עד העצרת, וד"ה מכאן ואילך, פ"ב ה"א ד"ה א"צ שתהא, ע"פ הירושלמי שם), שכיון שמעצרת ואילך מתייבשת הארץ לגמרי ואין בה אפילו מקצת לחלוחית ואין מצוי שהחרישה תועיל לפירות האילן של שישית ואדרבה הריהי מזקת להם, א"כ ניכר הדבר שהריהו חורש לצורך הקרקע עצמה, היינו לצורך פירות שיגדלו בשנה השביעית.

ובאופן שכלתה הלחלוחית לגמרי קודם עצרת, ואין בחרישה תועלת לפירות האילן של שישית, הסתפק רבינו (שערי אמונה פ"ב מ"א ד"ה שם א"צ שתהא) האם אסור לחרוש גם קודם עצרת, או שלא פלוג רבנן, ונשאר בצ"ע.

ולחרוש לאחר העצרת לצורך נטיעת אילן [קודם שלשים יום הסמוכים לראש השנה], צידד הגר"ש ז' אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ב מ"א ד"ה והרצוה) שאמנם יש לאסור את הדבר משום מראית העין, אולם אם ניכר וידוע שחורש לצורך כך מותר, שהרי מותר ליטע אילן עד שלשים יום הסמוכים לראש השנה.

[דר"א ס"ק ט]

ולפי שאין בה צל כמו בשדה אילן נקראת שדה לְבָן²³.

23 טעם נוסף לכך ששדה תבואה נקראת שדה לבן, פירש הר"ש (פאה פ"ג מ"א) משום שכשמתבשלת התבואה, היא מתלבנת ומלקטים אותה.

[דר"א ס"ק י]

שֶׁכָּבַר יִבְשׁוּ הַגִּשְׁמִים אֵין בּוֹ תוֹעֵלַת לְתַבּוּאָה שֶׁל שָׁנָה זוֹ²⁴.

24 והטעם שקבעו חכמים את פסח כזמן קבוע, הוסיף רבינו לבאר (בביאורו לירושלמי שביעית פ"ב ה"א ד"ה עד שתכלה, ד"ה אלא בשדה לבן, ד"ה ע"י וכו', וד"ה אבל שדה האילן), כיון שמפסח ואילך כלתה מרוב השדות רוב לחלוחית הקרקע שמחמת הגשמים, ומאותו הזמן החרישה היא לצורך הזריעה של שנה שביעית, ואף על פי שלגבי שדה האילן די במקצת לחלוחית שקיימת עד העצרת [שהרי לפיכך מותר לחרושה עד העצרת, כמובא בדבריני לעיל (ס"ק ח)], הטעם הוא כיון ששדה האילן השדה כבר נטועה, והריהו חורש לצורך הפירות שעל האילן, מה שאין כן לגבי שדה הלבן, כדי שהחרישה תועיל שיוכל עכשיו לזרועה [שהרי היא שדה בור, כמו שכתב בדר"א לעיל (ס"ק ט)] צריך שתהיה רוב הלחלוחית קיימת.

[דר"א ס"ק יא]

עד ראש השנה²⁵ וכו', קְדִין כָּל תּוֹסֵפוֹת יוֹם טוֹב²⁶.

25 והרצוה לקבל על עצמו בזמן הזה תוספת שביעית שלשים יום, צידד הגר"ש ז' אויערבאך (מנחת שלמה תנינא סי' קטו אות ב)

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

[דר"א ס"ק יד]

שלהם במרובע, ולפי זה כששלשה אילנות נטועים כשורה, מותר לחרוש אורך מאה אמה ברוחב ל"ג אמה ושליש, ומה שקראוהו חכמים חרישת 'בית סאה' ואע"פ שחורש הרבה יותר מבית סאה, כוונתם היתה שהיתר החרישה הוא לצורך הבית סאה של יניקת שלשה אילנות [וראה מה שהציע שם אופן נוסף בביאור צד זה, שלא כפשוטו דברי החזו"א].

[דר"א ס"ק טז]

הָאֵרוֹ וְהַתְּרִיזָה וְדוּמִיָּהּ⁽⁴⁵⁾ וְכוּ', שִׁיתַּעֲבֶה קוֹרַת הָאֵילָן לְצַרְף עֲצִים⁽⁴⁶⁾.

(45) ואילן מאכל שאינו עושה פירות כלל, הסתפק החזו"א (סי' יז ס"ק ו ד"ה והראב"ד, במוסגר) האם מ"מ אינו גרוע יותר מאילן סרק, ומשערים כמה הוא ראוי לעשות.

(46) ומה שלגבי אילן מאכל הוצרכו לפרש (ירושלמי שביעית פ"א ה"א, הובא בד"ר לעיל ס"ק ח) שהחרישה מועילה לפרי, ולא די במה שמעבה את קורותיו, ביאר הגר"מ פיינשטיין (אגרות משה יו"ד ח"ג סי' קל אות ב-ד), ששונה אילן מאכל, שכיון שעיקרו לפירות לפיכך מה שמעבה את האילן אינו נחשב כנעשה לתועלת שנה השישית.

[דר"א ס"ק יז]

וְכֵן אֶפְלוּ אִם הָאֵילָנוֹת שֶׁל אֶחָד וְהִקְרַקַּע שֶׁל אֲחֵר⁽⁴⁷⁾.

(47) באופן שאחד מהאילנות הוא הפקר או של נכרי, הסתפק רבינו (שערי אמונה שביעית פ"א מ"ה ד"ה בפ"ה הר"מ) האם מותר לחרוש בשבילם.

[דר"א ס"ק יח]

אֵלוּ הֵיָהּ תְּאֵנָה כְּמָה הֵיָהּ עוֹשֶׂה⁽⁴⁸⁾ וְקָל לְשַׁעַר בְּהֵן⁽⁴⁹⁾.

(48) והוסיף רבינו לבאר (שערי אמונה שביעית פ"א מ"ב ד"ה שם דמשער), שמשערים שאם היו תאנים בעובי כזה של האילן ובגדילתו במקום כזה היו עושים ככר דבילה, נחשב שגם עץ זה עושה ככר דבילה.

(49) כלומר (מכתבים, כת"י), להכיר כמה נוסף בהם [על ידי החרישה].

[דר"א ס"ק כא]

הוּא מְאָה זֹז בְּאֵיטְלָקִי⁽⁵⁰⁾ וְכוּ', וְהוּא בְּעֶרְף שְׁמוֹנָה רוּטָל בְּמִשְׁקָלָנִי⁽⁵¹⁾.

(50) בטעם הדבר ששיערו ב'איטלקי', כתב הר"ש (שביעית פ"א מ"ב ד"ה באיטלקי) מפני שהוא נהג בדורו של משה רבינו, כלומר (שערי אמונה שם ד"ה שם כן היה), בארץ ישראל ובמצרים.

(51) ושיעורו במשקל זמינו, כתב בספר משנת יוסף (שביעית פ"א מ"ב שיטות המפרשים ד"ה ככר דבלה), שהוא שיעור עשרים ושלוש ק"ג וארבע גרם. וראה בספר זיו הים (ירושלמי שביעית פ"א ה"ב אות ג), שלפי מה ששקל החזו"א את השעורים, נמצא שהוא כשיעור עשרים ושמונה ק"ג ושמונה מאות גרם, וראה עוד בספר מדות ושיעורי תורה (פכ"ב הע' 74).

[המשך בעמוד הבא]

כְּמֵלֵא אֹרְהָ וְסָלוּ כְּדָבְרֵמוֹן הֶלְכָה ג' וְכוּ', כְּדִלְהֵן הֶלְכָה ו' וְכוּ', פְּחוֹת מְבִית סָאָה לֹא הִתִּירוּ⁽⁴¹⁾ וְכוּ', דְּלִפִּי קְרוּבָן אֵין מְחִזְקִין סָאָה⁽⁴²⁾ וְכוּ', הַמְּדָה שְׁבִין אֵילָן לְאֵילָן⁽⁴³⁾ וְכוּ', וְחֹרֶשׁ בֵּית סָאָה בְּרִבּוּעֵי⁽⁴⁴⁾.

(39) טעם הדבר התבאר בחזו"א (סי' יז ס"ק ד ד"ה שביעית), שכיון שהם מרוחקים זה מזה יותר מל"ג ושליש, הם אינם מצטרפים זה עם זה, וכל אחד מהם הריהו כאילן יחידי, שהתבאר ברמב"ם לקמן (ה"ג) שלא התיירו לחרוש לצרכו אלא כמלא אורה וסלו.

(40) אכן תמה הרדב"ז (פ"ג משמיטה ויובל ה"ו ד"ה ה"ו), שלפי מה שכתב הר"ש (שביעית פ"א מ"ו) בטעם הדבר שלא הותרה חרישת עשר נטיעות בשורה אחת מפני שנראה הדבר שחורש לצורך הקרקע (כמובא בדברינו להלן (ס"ק מא)), א"כ מה הטעם שהותר לחרוש שלשה אילנות שעשויות כשורה, אע"פ שנראה הדבר שחורש לצורך הקרקע.

(41) ומה שלא הותר לחרוש בפחות מבית סאה, ביאר הגרי"י קניבסקי (קהלות יעקב שביעית סי' כו אות א ד"ה והנה התפלא, במוסגר) שהכוונה לחרוש בית סאה בשבילם, אבל מותר לחרוש כמלא אורה וסלו לכל אילן ואילן, כדין אילן יחידי, שנתבאר דינו ברמב"ם להלן (ה"ג).

(42) ואף על פי שהתירו לחרוש בית סאה שלם לצורך שלשה אילנות, וא"כ כל שכן שבאופן שיניקת השלשה אילנות היא בפחות מבית סאה ראוי להתיר לחרוש את כל שטח יניקתם, ביאר הגרי"י קניבסקי (קהלות יעקב שם ד"ה הנה בהא) שמה שבשלשה אילנות בבית סאה חורשים את כל הבית סאה, הוא לא מפני שבשלשה אילנות ניכר הדבר שחורש לצורך האילן, אלא מפני שכשיש בית סאה שלם של יניקת אילנות, ניכר הדבר שחורש לצורך היניקה מאחר שהיניקה מתפשטת הרבה, היינו בבית סאה שלימה. וראה עוד בדברינו להלן (ס"ק כז).

ואמנם תמה בספר זיו הים (ירושלמי שביעית פ"א ה"ב אות א ד"ה הנה מה שכי) על כך, שנמצא שההיתר לחרוש בית סאה בשביל שלשה אילנות הוא דוקא כששלשה האילנות מרוחקים זה מזה בשיעור מדוקדק של ל"ג ושליש, שהרי במרוחקים פחות מכך או יותר מכך יש להם דין של אילן יחידי שאין חורשים בשבילו אלא כמלוא אורה וסלו [אולם ראה שם, שאמנם כך היא גם משמעות לשון רש"י (בבא בתרא כו, ב ד"ה ואלא מדתנו)].

(43) וביאר בספר זיו הים (שם), שבאופן שהאילנות קרובים זה לזה אין מחשיבים את יניקתם חוצה להם בשיעור ט"ז אמה ושני שלישים, ועל ידי כן נמצא שיניקתם ממלאת את כל הבית סאה, ומותר לחורשו כדין שלשה אילנות בבית סאה, אלא מחשיבים את יניקתם חוצה להם כפי השיעור שבין אילן לאילן, ונמצא ששיעור יניקתם הוא בפחות מבית סאה, ואין חורשים אלא כשיעור מלא האורה וסלו לכל אילן ואילן, כדין אילן יחידי שנתבאר דינו ברמב"ם להלן (ה"ג).

(44) ובביאור כוונת צד זה, צידד בספר זיו הים (שם ד"ה הנה מסקנת), שיכול לחרוש כל אורך שיעור היניקה והרוחב

נא

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

(טו) שְׁלֹשָׁה אֵילָנוֹת לְבֵית סָאָה. (טז) אֶחָד אֵילָן סָרֵךְ וְאֶחָד אֵילָן מֵאֶבֶל (יז) וְאֶפְלוֹ הֵן שֵׁל שְׁלֹשָׁה אָנָשִׁים (יח) רֹאֲזִין אוֹתָן בְּאֵלוֹ הֵם תְּאֵנִים. (יט) אִם רֹאֲזִינָן (כ) לְעֵשׂוֹת (כא) כִּבְר דְּבִלְחָ שֵׁל שְׁנַיִם מְנָה (כב) חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סָאָה בְּשִׁבְלָם. (כג) * וְהוּא שְׂתִיחָה רְחוֹק בֵּין כָּל אֶחָד

דרך אמונה

באור ההלכה

* והוא שיהיה רחוק בו'. מן בחזון איש סימן י"ז סעיף קטן ז' כתב דטעות סופר הוא והוא שרף להלכה ה', וטעמו משום דבבבא בתרא כ"ו ב' מבאר דצריך שכל אילן יינק תתל"ג ושליש אמה סביביו דהינו שיהא מרחק כל אילן מסביביו ל"ג אמה ושליש, ואפלו לפי הירושלמי דסגי בעשוין שורה או צובר⁵⁵ על כל פנים צריך שיהא מרחק השדה מחכרתה ט"ז אמה ובצובר כ"ה אמה כמבאר בירושלמי, ואיך יכול להיות דסגי בד' אמות בין זה לזה לתרש כל הבית סאה בג' אילנות⁵⁶ דלפי זה יכנסו ר"ח אילנות בבית סאה⁵⁷ כמו שכתב מרן שם, ולכן הגיה דשרף להלכה ה' דשם

אילן בעגול (ט) ועולה שעור המרחק ביניהן ל"ג אמה ושליש, וכשיש ג' אילנות בשורה ומרחקין זה מזה ל"ג ושליש מקרי נטועין בבית סאה דיניקה של זו וזו נוגעות זו בזו, ואם מרחקות יותר אין מתר עד עצרת אלא כמלא אורה וסלו דבבסמוך הלכה ג'⁵⁹. (ז) ובג' אילנות לא אכפת לן על נטיעתן אם הם כשורה נדרק בנטיעות לא מהני כשורה כדלהלן הלכה ו'⁴⁰, ובשדה מרבעת לא משכחת לה בג' אילנות אלא משכחת לה בשדה העשויה כמין דל"ח, ב' אילנות ממזרח למערב ואחד

לדרום או לצפון אצל אחד מהשנים, ואם הם מקרבות עד י"ט אמה ושליש בקרוב אז ט' מהן יכנסו בבית סאה, ולעולם לא התירו משום בית סאה אלא ביש כאן בית סאה שלם נטוע אכל פחות מבית סאה לא התירו⁴¹, (כ) ויכשם שפחות משלשה לא התירו הכי נמי בשלשה ויותר כשנטועין בקרוב דלפי קרובן אין מחזיקין סאה⁴², ונראה דלעולם משערין חוצה להן כפי המדה שבין אילן לאילן⁴³, אף על גב דחוצה להן אין נטוע ואפשר להן לינק עד ט"ז אמה, מכל מקום כיון דביניהן פחות ומחלקין זה שביניהן חציו לאילן זה וחציו לאילן זה חשבינן מדה זו בכל סביבות האילן בעגול. וצ"ע אם חורשין בעגול סביב כל אילן או לא הטריחוהו בכך וחורש בית סאה ברבוע⁴⁴: (טו) שְׁלֹשָׁה אֵילָנוֹת. (כ) וְאֶפְלוֹ אִם אֶחָד מֵהָאֵילָנוֹת גְּבוּהָ מִשְׁאֵר הַשְּׂדֵה לְמַעְלָה גַּם בֵּן מִתָּר לְחֹרֵשׁ כָּל הַשְּׂדֵה, אֲכָל אִם אֵילָן נִמוּךְ יוֹתֵר כְּגוֹן שֶׁנְּטוּעַ בְּתוֹךְ גְּמָא אִי אֲפֻשְׁר לְחֹרֵשׁ כָּל הַבֵּית סָאָה בְּשִׁבְלוֹ שְׂאִין חֲרִישָׁה מוֹעֵלֵת לוֹ: (טז) אֶחָד אֵילָן סָרֵךְ. (כז) שְׂאִין עוֹשֶׂה פְרוֹת כְּגוֹן הָאֲרֹז וְהַתְרוּזָה וְדוּמִיָּה⁴⁵, (כח) וְהַחֲרִישָׁה הִיא כְּדִי שְׂתִיעֵבֵבָה קוֹרֵת הָאֵילָן לְצַרְף עֲצִים⁴⁶, וְאַחַר עֲצָרֵת אֵין תּוֹעֵלֵת בְּחֲרִישָׁה לְעִבּוֹת הַקּוֹרוֹת אֲלָא אֲדַרְבָּה מִתִּישׁ כְּחֹן וְאֵין חוֹרֵשׁ אֲלָא לְצַרְף שְׂבִיעִית: (יז) וְאֶפְלוֹ הֵן שְׁלֹשָׁה אָנָשִׁים. שְׁכָל אֶחָד חוֹרֵשׁ רַק לְצַרְף הָאֵילָן שְׁלוֹ, (כט) וְכֵן אֶפְלוֹ אִם הָאֵילָנוֹת שֵׁל אֶחָד וְהַקְרָקַע שֵׁל אַחַר⁴⁷ אִף שְׂאִין חוֹרֵשׁ לְצַרְף הָאֵילָנוֹת אֲלָא לְצַרְף שְׂדֵהוּ מִתָּר לוֹ לְחֹרֵשׁ עַד עֲצָרֵת: (יח) רֹאֲזִין אוֹתָם כְּאֵלוֹ הֵם תְּאֵנִים. (ט) דְּהֵינּוּ שֶׁמִּשְׁעָרִין לְפִי גְדֵל הָאֵילָן וְרַב הָעֲנָפִים אֵלוֹ הֵיחָ תְּאֵנָה כְּמָה הֵיחָ עוֹשֶׂה⁴⁸ בְּשַׁעוֹר בִּינוּנֵי, (י) וּמָה שֶׁשְּׁעָרוּ בְּתֵאֵנָה לְפִי שְׁפּוֹרְתֶיהָ גָסִין וְהֵן עוֹשִׂין הַרְבֵּה וְקָל לְשַׁעַר בְּהוֹן⁴⁹: (יא) אִם רֹאֲזִינָן שְׂבִיעִית. (כ) אִף עַל פִּי שְׂאִין עוֹשִׂין: (ב) לְעֵשׂוֹת כִּבְר דְּבִלְחָ. (כט) דַּעַת הַרְ"שׁ שְׁצָרִיף שְׁכָל אֵילָן יַעֲשֶׂה כִּכֵּר (ו) וְכֵן דַּעַת רַבְנּוּ, וְדַעַת הַרְאָב"ד דְּשִׁלְשָׁתָן יַחַד יַעֲשׂוּ כִּכֵּר וְכָל אֶחָד יַעֲשֶׂה לֹא פְחוֹת מִשְׁלִישׁ כִּכֵּר וְכֵן דַּעַת הַגְּר"א: (כא) כִּבְר דְּבִלְחָ שְׁלֹשָׁה שְׂשִׁימֵי מְנָה. (ב) רְצָה לוֹמַר כִּכֵּר כְּזֶה שֶׁשׁוֹקֵל שְׁשִׁימֵי מְנָה, (ג) וְכָל מְנָה הוּא מָאָה זוּזוּ בְּאִיטְלָקִי⁵⁰ (ג) והוא משקל תקע"ו אלפים גרגרי שעורה (ז) והוא בערך שמונה רוטל במשקלנו⁵¹: (כב) חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סָאָה בְּשִׁבְלָם. עַד הַעֲצָרֵת כְּנ"ל שֶׁשְּׁעָרוּ חֲכָמִים שְׁכָל חֲרִישַׁת הַסָּאָה נְחוּץ לְהוֹן עַד עֲצָרֵת כְּדִי שְׁלֹא יִתְקַלְקְלוּ: (כג) וְהוּא שְׂתִיחָה רְחוֹק בּוֹ. (כד) זֶה טַעוֹת סוֹפֵר וְשִׁיף בְּהִלְכָה ה' אַחַר תִּבַּת חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סָאָה בְּשִׁבְלָן וְשֵׁם יִתְבָּאֵר בְּעֵזֵר הַשֵּׁם:

ציון ההלכה

(ט) ואף על גב דלענן כלאים אם רחוק ט"ז אמה אין מצטרפין, הכא ביניקה תליא והתם במראית העין תליא (ר"י מיגש ורשב"א בבא בתרא פ"ג א' וכן כתב במב"ש שם במלחמות סוף פרק ד'): (ז) חזון איש שם וכן כתב במשנה ראשונה במשנה ו' ועין זר נמ"ה בבא בתרא כ"ו ב' ודברי שם צריכים עיון: (כ) מסקנת הירושלמי פרק א' הלכה ב', ועין שם בבאור הגר"א דלפי פירושו הירושלמי מסקן אם אילן גבוה על גבי שתי שדות זה על גב זה אם מתר לחרש שתי השדות בשביל השרשים של האילן ועין בבא בתרא כ"ה ב': (כ) רבנו פרוש המשניות: (כז) וירושלמי ריש שביעית ורא"ש: (כח) חזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן י' והוא מירושלמי ותוספתא, ורבנו השמיטה משום דאמרין בירושלמי דמכל שכן דמתניתין שמעיה ליה עין גסת הגר"א וחזון איש והגהות ר"מ הורבין שדפס בסוף ברכות⁵²: (כט) חזון איש שם סעיף קטן י' וכן כתב ר"י קורקוס: (כ) וירושלמי: (כמ) ר"ש: (כט) חזון איש שם סעיף קטן ה' וכן דעת הרא"ש והר"י בן מלכי צדק והרע"ב במשנה ג', ומה שכתב רבי עקיבא אינו במשניות כבר תמה בזה בתוספות אנשי שם: (ו) שם סעיף קטן ז', ודלא ככסף משנה ורדב"ז ור"י קורקוס: (ב) ועין בפירוש המשניות לרבנו שכתב שהעגול מדרב כדמות כפר לחם, וצ"ע למה לא ניחא ליה לפרש כפר דאורייתא⁵³ והוא ששים מנה⁵⁴ עין בכורות ה' א': (ג) משנה ור"ש: (ג) רבנו פרוש המשניות: (זל) חזון איש שם סעיף קטן ז': (כ) שם סעיף קטן ז':

נב

הלכות שמיטה וזבל פרק שלישי

ואחד גדי שיהיה הבקר יכול לעבר כבליו: ג (כד) היו פחות משלשה לבית סאה או שהיו שלשה (כה) ואחד ראוי לעשות ששים מנה * או יתר והשנים אינן ראויין לעשות, או שנים

באר ההלכה

מירי שהיו י' אילנות או יתר ועל זה כתב ובלבד שישאר ד' אמות בין זה לזה, ובמשנה פרק קמא דשביעית משנה ה' שפיר יש לפרש דחזור אמשנה הקודמת היו עשרה ומעשרה ולמעלה כו', אבל בדברי רבנו על כרית צריך להגיה. ויש לעיין דבחוספתא ריש שביעית תנא ג' אילנות בתוך בית סאה הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן דברי רבי מאיר ורבי יהודה (דסביקא להו דסגי במרחק של י' נטיעות גם לג' אילנות לבית סאה, וסביקא להו דלא בעי שהיו מפורין בכל הבית סאה אלא

דרך אמונה

ג (כד) היו פחות משלשה לבית סאה. (לו) רצה לומר שהן מרחקין יותר מל"ג ושלש שנמצא ג' אילנות ביותר מבית סאה: (כה) ואחד ראוי לעשות ששים מנה או יתר. (לו) רצה לומר שמשלים שהיו ג' כפרים⁵⁸ ויספיק כפר לכל אחד אפלו הכי לא מהני אלא צריך שכל אחד יעשה כפר:

על כל פנים שיינק כל אילן ר"נ אמה עין כבא בתרא כ"ו ב'), ורבי יוסי ורבי שמעון אומרים אין חורשין להם אלא צרכן (כיון שאין מפורין בכל הבית סאה), כמה רוח היא ביניהן וכן שמעון בן גמליאל אומר כדי שיהא בקר עובר כבליו, ושם לא נזכר כלל יתר מג' אילנות, וכן שם גבי עשר נטיעות (מוכא גם כן בחזון איש) איתא גם כן ובלבד שתהא מטענתן עשר לבית סאה, כמה רוח היא ביניהן וכן שמעון בן גמליאל אומר כל שתחתיו וחוצה לו מלא צמד וכליו, והוא תמוה דאם כן איך יכול להיות מטע י' לבית סאה אם אין מרחקות אלא ד' אמות ושם לא מירי כלל ביתר מ' (שוב ראיתי בחזון איש סימן י"ז סעיף קטן ל"ב עין שם⁵⁹), וכן בירושלמי פרק קמא הלכה ב' דקפריה והא תנינן כדי שיהא הבקר עובר בכליו איתא חמי כו' משמע דקאי אשלשה אילנות (אף שאינו מכרח), ולעניות דעתי אחר דמבאר בסוף פתבות ובירושלמי פרק ז' דפאה הלכה ג' ובכמה דכתי עבי האילנות שהיו בארץ ישראל בזמן הבית ובכורות נ"ו ב' פעם אחת נפל ארז אחד שבמקומנו ועברו שש עשרה קרונות על חדו אחד פרוש רש"י על צדו ברחבו שהיה עב כל כך שעברו עליו שם שש עשרה קרונות זו בצד זו על חדו כמו ברחבו של אילן, ועין תמיד ל' א' ותלת בריכי מיניהו לא מחזקא להו גמלא, אם כן שפיר יש לומר שאם היו אילנות עבים מאד הצריך לאשמעינן מתניתין דעל כל פנים ישאר ד' אמות בין גזע זה לזה דאי לא הכי למעקר קימי (ושעור וניקה המבאר בכבא בתרא הוא להרבה ראשונים עם מקום האילן עין תוספות בכא בתרא כ"ז א' ד"ה הכי ובראשונים שם ועין חזון איש כלאים סימן י"ב סעיף קטן ג'), וכאן הוא מכרח שהרי שעור בית סאה הוא חמשים על חמשים ובתוכו נטע ג' אילנות, אם כן מקום האילנות בודאי הוא מן החשבון אבל הדין אמות בין זה לזה כדי שיעבר הבקר בכליו בודאי הוא חוץ ממקום גזע האילן): * או יתר. הנה נחלקו הראשונים בהא דכבר דבלה, דדעת הר"ש והרא"ש והר"י בן מלכי צדק דכל אחד מהאילנות צריך לעשות כפר דבלה, ודעת הראב"ד דכל אחד יעשה שלש כפר וביחד יהיה כפר דבלה, ורבנו בפרוש המשניות משנה ד' כתב אלא אם כן כלן עושות פרי ויתקבץ מפורתיהן כפר של ששים מנה משמע דצדנת הראב"ד (ומרן כתב שאין זה מכרח⁶⁰) וכן נקטו כל המפרשים כאן (הקסף משנה ורדב"ז ור"י קורקוס ושא"ר המפרשים). אבל בחזון איש סימן י"ז סעיף קטן ז' דעתו דדעת רבנו בקה"ש והוכיח זה ממה שקתב רבנו כאן 'או יתר'⁶¹). וכתב דבשלמא אי רבנו סביקא ליה כהר"ש דכל אילן צריך כפר אתי שפיר דתחלה כתב רבנו שאחד ראוי לעשות ששים מנה ואחר כך כתב או יתר דהיינו עד אלה דאפלו אם אחד יעשה כל כך שיעצרו ג' כפרים כנגד כל הג' אילנות אפלו הכי לא מהני, אבל אי סביקא ליה כהראב"ד דסגי בשליש כפר לכל אחד אם כן כשכתב שאחד יעשה כפר אם כן כבר עשה כנגד כל הג' אילנות ולא מהני אם כן מה מוסיף במה שקתב או יתר, ולעניות דעתי צ"ע דמצינו כעין זה בפרק י' מבכורים הלכה י"ג גבי ראשית הגז דכתב רבנו כמה צאן יהיו לו ויהיו חייבות בראשית הגז אין פחות מחמש והוא שיהיה בגזו שלהן אין פחות ממשקל ששים סלע ותהיה גזת כל אחת מחמשתן אין פחות ממשקל י"ב סלע (דהיינו לחמש צאן ששים סלע), היתה אחת מהם גוזזת פחות מ"ב סלע אף על פי שחמשתן גוזזות ששים סלע או יתר הרי אלו פטורין בראשית הגז, והנה שם כשתמשתן גוזזות ששים סלע הרי גזוזו כנגד כל החמש אם כן למה הוסיף רבנו או יתר הרי היתר הזה לא מעלה ולא מוריד, ועל כרחך דדרך רבנו דכל מקום שכותב מספר שלא נטעה שהוא בדיקא לא פחות ולא יותר דרכו לכתב או יתר אף על פי שאין כאן טענה במה לטעות. וכן מצינו בהרבה מקומות עין פרק ג' מתפלין הלכה י"ט ושיורי הרצועה פסולים עד שיהיה ארקה ורחבה כשעור או יתר אף על פי שאין בזה שום חדוש, ובפרק ו' ממונה הלכה א' שיהיה בו ד' אמות על ד' אמות או יתר ושם הלכה ד' אם יש בגבה המזווחת י' טפחים או יתר, ובפרק ז' מברכות הלכה י"ד מביאין כוס מחזיק רביעית או יתר, ובפרק י"ג משבת הלכה א' עד שיעקר חפץ מעל גבי מקום שיש בו ד' טפחים על ד' טפחים או יתר, ושם פרק י"ד הלכה כ"ד ואם יש עשרה או יתר, ושם פרק ט"ז הלכה א' אם יש בגבה המחצוה י' טפחים או יתר, ושם הלכה ח' גבוה עשרה ורחב שלשה או יתר, ושם הלכה י"ב ג' ישראלים או יתר, ובהלכה י"ט ו' ושם פרק י"ז הלכה כ"ג ג' טפחים או יתר, ופרק כ"ז הלכה י"א אמה או יתר, ושם פרק כ"ח הלכה ב' ד' אמות על ד' אמות או יתר, ופרק כ"ט הלכה ז' רביעית או יתר, וכאן בסמוך הלכה ה' ה"י י' אילנות לבית סאה או יתר וכהאי גוונא תמצא בספרי רבנו לרב. עוד דקדק מרן ממה שקתב רבנו כאן אחד ראוי לעשות כו' והשנים אינן ראויין לעשות, והנה ליה לפרש אין ראויין לעשות שליש כפר דסתם אין ראויין לעשות

ציון ההלכה

(לו) שם: (ל) שם:

הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק כה]

שְׁמֵשִׁים שְׂיִהְיוּ ג' כְּפָרִים⁵⁸.

58) וביאר החזו"א (סי' יז ס"ק ז ד"ה היו פחות, במוסגר, הובא בבה"ל ד"ה או יתר), שהרמב"ם כלל בתיבות 'או יתר' את האופן שהאחד עושה כנגד שלשתם.

[בה"ל ד"ה והוא שיהיה]

בְּחֻזֵן אִישׁ סִמְן י"ז עֵינָי קָטָן ל"ב עֵין שָׁם⁵⁹.

59) התבאר בדבריו שם (ד"ה תוספ"פ"א), שאכן בתוספתא מדובר באופן שישנם יותר מעשרה אילנות בבית סאה.

[בה"ל ד"ה או יתר]

וּמְרָן קָתֵב שְׁאֵין זֶה מְכָרְחָם⁶⁰ וְכו', מִמָּה שֶׁקָּתֵב רַבְּנוּ כָּאן 'או יתר'⁶¹.

60) כלומר (מכתבים, כת"י), שכוונת הרמב"ם, שיתקבץ מפירותיהם של כל אחד ואחד מהאילנות, וכן צידד רבינו (שערי אמונה שביעית פ"א מ"ד ד"ה פ"ה הר"מ) לפרש בדעת החזו"א, והוסיף, שיתכן גם לומר שהרמב"ם בהלכותיו חזר בו.

61) וכן הוכיח החזו"א (סי' יז ס"ק ז ד"ה היו פחות, במוסגר), ממה שכתב הרמב"ם בלשונו, ששנים ראויין לעשות אפילו מאה מנה, ולא כתב, ששנים ראויים לעשות יחדיו שיעור ככר.

[המשך מעמוד קודם]

[ציה"ל ס"ק כה]

וְהִגְהוּת רֵא"מ הוֹרְבִיץ שֶׁנֶּדְפַס בְּסוּף בְּרִכּוֹת⁵².

52) שם (הגהות שביעית פ"א מ"ה) כתב בביאור הירושלמי, שבאופן שלבעל האילנות אין חלק בקרקע, מותר לו לחרוש עד ראש השנה, כיון שבודאי הוא חורש לטובתו ולא לצורך הקרקע.

[ציה"ל ס"ק לא]

לְמָה לֹא נִיחָא לִיהַ לְפָרְשׁ כְּכָר דְּאוּרִיָּתָא⁵³ וְהוּא שְׁשִׁים מְנָה⁵⁴.

53) כלומר, כגון משקל 'ככר זהב' שנזכר בכתוב (שמות כה, לט) לענין המנורה שהיתה במשכן, ושם (לח, כד) לענין סכום מחצית השקל.

54) והוסיף רבינו לבאר (מכתבים, כת"י), שאם היינו מפרשים כפירוש זה, אי"כ מה שהוצרך התנא (שביעית פ"א מ"ב) לפרש שהוא של ששים מנה, הוא כדי שלא יבוא לטעות שהוא של

מנה של קודש, שהוא מאה ועשרים מנה של חול, כמו שאמרו בגמ' (מנחות עז, א).

[בה"ל ד"ה והוא שיהיה]

שׁוֹרְהָ או צוּבָר⁵⁵ וְכו', לְחַרְשׁ כָּל הַבֵּית סָאָה בְּג' אֵילָנוֹת⁵⁶, וְכִנְסוּ ר"ח אֵילָנוֹת בְּבֵית סָאָה⁵⁷.

55) כלומר (רבינו בביאורו לירושלמי שביעית פ"א ה"ב ד"ה רב אמר), שהשלשה אילנות עומדים שנים זה כנגד זה והשלישי כנגד אור שביניהם.

56) והוסיף הגרי"י קניבסקי (קהלות יעקב שביעית סי' כו אות א ד"ה אכן), שבודאי לא יתכן שדברי הרמב"ם אמורים בבית סאה שנטועים בו שלשה אילנות, שהרי גם אם סבר שאפילו כשאין יניקתם תופסת את כל הבית סאה יש להם דין שדה אילן [ושלא כדעת החזו"א], מ"מ אין טעם להתיר לחרוש אלא את תפיסת יניקתם, והרמב"ם התיר לחרוש את כל הבית סאה.

57) בביאור חשבון זה, ראה מה שכתב בציה"ל להלן (ס"ק ג).

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

[דר"א ס"ק כו]

אף על גב שמשלים לג' כפרים וכנ"ל⁶².

62) ומה שכתב הרמב"ם 'מאה מנה', ביאר החזו"א (ס"ז יז ס"ק ז ד"ה היו פחות), שהוא לאו דוקא, שהרי די בעשיית תשעים מנה לכל אחד מהם כדי להשלים לשיעור של שלשה ככרים, ורק שנקט בלשונו 'מאה מנה' כשיגרת לשון הגמרא.

[דר"א ס"ק כז]

רק בית סָאָה עם אֵילָן זֶה אֶסֶר הַכֹּל⁶³ וְכוּ', לא נשָׂאָר בֵּית סָאָה⁶⁴.

63) ואף על פי שנתבאר בדר"א לעיל (ס"ק יד) ששיעור יניקת האילן הוא עד ט"ז אמה, וא"כ היה ראוי להתיר לחרוש בשבילו ט"ז אמה, ביאר הגר"ב קרליץ (חוט שני עמ' קסח ד"ה ואיכא למידק) שדוקא בבית סאה שנטועים שם אילנות התירו, כיון שניכר הדבר שחורש לצורך האילנות, מה שאין כן לגבי אילן יחידי, כשחורש רחוק ממנו אינו ניכר שחורש לצרכו, וראה גם בספר מקדש דוד (ס"ז נט ס"ק ז ד"ה הנה זה דג).

64) מכאן הוכיח הגר"י קניבסקי (קהלות יעקב שביעית ס"ז כו אות א ד"ה הנה בהא), שההיתר לחרוש בית סאה בשביל שלשה אילנות, אינו מפני שבשלשה אילנות ניכר הדבר שחורש לצורך האילן, שא"כ גם כשאחד אינו עושה הרי מ"מ ישנם שמונה שעושים, אלא ההיתר הוא מפני שבבית סאה של יניקת אילנות ניכר הדבר שחורש לצורך היניקה המרובה שבכל הבית סאה, ולפיכך, כשהאחד אינו עושה, חסר בשיעור בית סאה ליניקת אילנות. וראה עוד בדברינו לעיל (ס"ק יד).

[דר"א ס"ק כח]

הַאֲוֵרָה הוּא הַמְּלַקֵּט תְּאֵנִים⁶⁵ וְכוּ', מְלֵא אֲוֵרָה וְסֵלוּ שֶׁהוּא עוֹד ב' אַמּוֹת⁶⁶ וְכוּ', כְּדִין שְׂדֵה הַלְּבָן⁶⁷.

65) לשון 'האורה', ביאר הרמב"ם (פיה"מ שביעית פ"א מ"ב), נאמר על פי הרוב על לוקטי התאנים, אבל מ"מ גם לגבי בוצרי גפנים כתוב (תהלים פ, ג), 'וארוה כל עוברי דרך'. וצידד לפרש השושנים לדוד (שם), שבצירת הגפן דומה ללקיטת התאנה, בכך שבוצרים אותו מעט מעט, וראה גם בתוס' אנשי שם (שם), בשם הרמ"ז.

66) בטעם ההיתר לחרוש כשיעור זה, כתב המקדש דוד (ס"ז נט ס"ק ז סוף ד"ה הנה זה דג), שכיון שהתבאר בגמ' (ב"ב פב, ב), שאין הדרך לזרוע את שיעור מקום זה כדי שלא יפלו פירות על הזרעים ויטנפו, א"כ כשחורש מקום זה מוכח שהוא לצורך האילנות ולא לצורך הקרקע, ולפיכך מותר הדבר אע"פ שאינו שדה אילן [והעיר בספר שמועת חיים שעל המקדש דוד (זרעים עמ' תמ הע' רלג), שא"כ מה הטעם שגם לגבי אילני סרק הותר (ראה שביעית פ"א מ"ג) לחרוש כשיעור זה, ואע"פ שאינם עושים פירות ולא שייך טעם זה].

באופן אחר ביאר הגר"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"א מ"ב ד"ה מלא האורה), שכיון שלענין מקח וממכר התבאר בגמ' (ב"ב פג, א) שקרקע זו נדונה כשייכת לאילן, והמוכר אילן מכר עמו קרקע בשיעור זה, לפיכך גם לענין היתר חרישה בשביעית קרקע זו מתבטלת לאילן ונקראת בשם שדה האילן.

67) וביאר רבינו (שערי אמונה שביעית פ"א מ"ב ד"ה שם ושאר), שזה אפילו באופן שבשאר השדה לא זרוע כלום, וגם אין צורך בחרישתו שם, וכמו שכתב בדר"א לעיל (ס"ק ט) שמותר לחרוש עד הפסח אפילו שדה בור.

[דר"א ס"ק לא]

שְׂאִין רְאִי לְעֵשׂוֹת, שְׂזָה אֵי אֶפְשָׁר⁶⁸ וְכוּ', שְׂשֵׁי מְגו' וְעַד ט' זְכָלָן עוֹשִׂין⁶⁹.

68) וביאר החזו"א (ס"ז יז ס"ק ז ד"ה היו מג'), שהרי משמעות לשון הרמב"ם ששלשה אילנות בכלל דין זה, ולגביהם בודאי צריך שכל אחד מהם יהיה ראוי לעשות.

69) והוסיף החזו"א (שם), שלכך דקדק הרמב"ם וכתב בלשונו 'וראויין לעשות', היינו, שכל אחד ואחד מהם ראוי לעשות.

[ציה"ל ס"ק לט]

וּמָה שֶׁכָּתַב שֶׁסְּתוּסְפוֹת אֲנָשִׁי שֶׁם צ"ע⁷⁰.

70) שם כתב (שביעית פ"א מ"ב ד"ה אלא מלא, בשם הרמ"ז), שחורש לצרכם עד ראש השנה, והוסיף (הגה"ה שם), שלכאורה זו היא גם כוונת הר"ר יוסף שבהגהת מלאכת שלמה.

[ציה"ל ס"ק מ]

וְהָרִי בֵּן מְלִכֵי צֶדֶק דְּאֲוֵרָה וְסֵלוּ הוּא ב' אַמּוֹת⁷¹.

71) שם נתבאר, ששיעור אורה, אמה, ושיעור סלו, אמה.

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

נג

ראויין לעשות (כו) אפלו מאה מנה ואחד אינו עושה (כו) אין חורשין לתן (כח) אלא לצרפם ותוא (כט) מלוא האורה וסלו חוצה לו: ד היו משלשה ועד תשעה (ל) וראויין לעשות ששים מנה חורשין כל בית סאה בשבילן (לא) * ואף על פי שיש בהם (לב) מי שאינו ראוי לעשות:

דרך אמונה

(כו) אפלו מאה מנה. אף על גב שמשלים לג' כפרים וכנ"ל⁶²): (כו) אין חורשים להם אלא לצרפם. (ל) דהאילן שאינו עושה אינו מן החשבון, וכיון שאין כאן רק בית סאה עם אילן זה אסור הכל⁶³ שאם תסלק שטח הקרקע שיונק זה האילן לא נשאר בית סאה⁶⁴ והלכך אף אם הן ט' אילנות ואחד אין עושה אין חורשין אלא צרפן, ונראה דאף אם תסלק אילן זה עדין נוגעין ח' אילנות זה בזה בתוך שעור יניקה, מכל מקום השתא האילן שאין עושה השעור זוכה בתלקו ואין חורשין חלקו ועין בסמוך הלכה ד': (כח) אלא לצרפם. (לט) עד העצרת: (כט) מלוא האורה וסלו חוצה לו. האורה הוא המלקט תאנים⁶⁵, וסלו חוצה לו (מ) ורצה לומר חוץ לתחת כל הענפים (מ) ואפלו אם הענפים מתפשטים על כמה בית סאה נותנין לו עוד מלא אורה וסלו שהוא עוד ב' אמות⁶⁶ (מ) ושאר השדה אין חורשין אלא עד הפסח כדין שדה הלכות⁶⁷:

באור ההלכה

משמע כלום, אבל אי צריך לעשות כבר אתי שפיר דקאי אכפר דלעיל, וגם זה יש לישוב לכאורה דכיון דכתב בהלכה ב' אם ראויין לעשות כבר דבלה והכונה שראויין לעשות יחד, אם כן כל אחד צריך לעשות שלישי כבר ואם כן כבר פרשה רבנו, ומה הצורך להוסיף כאן שלישי כבר והלא כבר נתפרש לעיל והכונה כאן אין ראויין לעשות מה שצריכין לעשות שנזכר לעיל: * ואף על פי שיש בהם מי שאינו ראוי לעשות. רבנו מפרש מה שכתוב במשנה עד שיהיו משלשה ועד תשעה הינו דבנה גם כן דינים שאם יש שלשה שעושים חורשין כל בית סאה ואין השאר מפסידין ומזה הוציא דין זה כאן, וזה גם כן פננת הכסף משנה ונרדב"ו וכן פרש בחזון איש, ולפי זה לא דוקא אחד, שאם היו ט' וששה מהן אין עושים גם כן אין מפסיד כיון שנשאר ג' שעושים, ומה שאמרו בירושלמי לרב ביבי ובלבד שלא יפחת מחשבון משלשים, מפרש דהינו שיתחלקו בשטח הקרקע לפי חשבון כל אחד בשליש סאה והשאר אין מפסידין, ורבי ירמיה חנינא דקאמר מחשבון מתשעין, הינו שאם יש תשעה וכלן עושים צריך שיתחלקו כל אחד בתשיעית הסאה ואז השאר אין מפסידין, כן

ד (ל) וראויין לעשות ששים מנה. (מ) הינו שכל אחד ראוי לעשות כבר דבלה וכנ"ל: (לא) ואף על פי שיש בהן מי שאינו ראוי לעשות. (מ) אין רצונו לומר שיש בין הג' מי שאין ראוי לעשות, שזה אי אפפשר⁶⁸, אלא רצה לומר שיש מג' ועד ט' וכלן עושים⁶⁹ ואף על פי שיש בהן עוד אחד שאין ראוי לעשות אין מפסיד, ובלבד שהשלשה יהו נטועין בכל בית סאה ואז חשבינן את זה שאין עושה כמי שאינו והרי יש שלשה לבית סאה שעושים ונאפשר דדוקא כשאנו מסלקין את זה שאינו עושה נשארו שלשה מרחקין זה מזה ל"ג ושליש כלן בשנה, אבל אם נטועין ה' או ו' על חשבון בית סאה ואם מסלקין את זה שאינו עושה יהיו הנשארים מצד אחד בקרוב ומצד אחד ברחוק, אף על גב דהמרחק לא יהיה ל"ג ושליש מכל מקום לא מקרי נטועין לבית סאה, ואף בכלן עושים יש להסתפק בכהאי גוונא במקצתן מקרבי ומקצתן מרחקין אי חשבינן בית סאה לפי יניקת ט"ז אמה כיון דבצד שני הן מקרביין, אבל אם כשתחשב את זה שאינו עושה כמי שאינו אין בית סאה לשלשה הנשארים לא. וכן בתשעה בעינן שיהיו התשעה נטועין בכל בית סאה, ואין להקשות בתשעה עושים ואחד אין עושה הרי יש כאן עשרה ובעשרה אין צריך שיהו ראויין לעשות כדבסמוך הלכה ה', זה אינו דלא נאמר דבעשר לבית סאה חורשין אף שאין עושים אלא דוקא כשכל העשרה נטועין לפי חשבון י' לבית סאה, אבל אם מקצתן נטועין לפי חשבון ט' לבית סאה אם כן אותן האילנות צריכין תנאי ראויין לעשות, וכיון שבלעדין אין כאן י' לבית סאה שיהא דינן אף שאין ראויין לעשות לא התירו חכמים, והלכך אם אין הט' מחלקין בכל הבית סאה אלא העשירי שאינו עושה משלים בית סאה אין חורשין אלא כדי צרפן: (לב) מי שאינו ראוי לעשות. (מ) ודעת הראב"ד דבד' אילנות יעשה כל אחד רביעית כבר וכו', כל אחד חמשית וכו', כל אחד ששית וכו', כל אחד שביעית וכו', כל אחד שמינית וכו' כל אחד תשיעית כדי שספק הכל יעשו כבר וכן דעת הגר"א, אלא דדעתו שאם הוא יותר מג' אילנות יש פלוגתא בירושלמי אם גם בזה צריך כל אחד שלישי כבר או דסגי בתשיעית כבר בתשעה ובשמינית בשמונה וכן כלן:

ציון ההלכה

(ל) שם סעף קטן ה': (לט) הו נראה כונת הר"ר יהוסף שבהגה"ה במלאכת שלמה, ומה שכתב שם בחוספות אנשי שם צ"ע⁷⁰): (מ) שם סעף קטן ט"ו וכמו שכתב הגר"א בשנות אלהיו ור"י בן מלכי צדק דאורה וסלו הוא ב' אמות⁷¹): (מ) כן משמע בירושלמי: (מ) ר"י קורקוס: (מ) חזון איש סימן י"ז סעף קטן ז': (מ) שם סעף קטן ז': (מ) שם סעף קטן ז':

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

ה (לג) הו עשרה אילנות לתוך בית סאה או יתר (לד) בין עושין בין אינם עושין (לה) חורשין כל בית סאה (לו) בשבילן. (לז) עשר נטיעות (לח) מפזרות לתוך בית סאה (לט) חורשין כל

באור ההלכה

דרך אמונה

פרש בחזון איש וכעין זה פרש הרדב"ז הירושלמי, וצ"ע שרבנו לא הזכיר בהדיא דין זה שצריך שיהיו מחלקין בבית סאה בשנה ורק גבי נטיעות הזכיר מפזרות, והרדב"ז כתב דרבנו סבירא ליה דמדתנן גבי נטיעות מפזרות מכלל דבאילנות אין צריך מפזרות ולכן לא פסק כהאי ירושלמי, וצ"ע דאם כן רב ביבי וזעירא פליגי אמתניתין וזה דחוק גדול, ועוד דמתניתין אין ראיה דגבי נטיעות נקט מפזרות לאפוקי שורה ואף על גב שרחוקין השעור לפי חשבון י לבית סאה, אבל באילנות מהני גם שורה ובלבד שיהא רחוק לפי חשבון ג לבית סאה וכן כתב בחזון איש ואם כן אין ראיה משם, ואפשר שסמך רבנו דלשון 'כל שלשה אילנות לבית סאה' משמע שמחלקין בשנה דאם לא כן הוה ליה לפרש דאפלו אינן עומדין רק בפנה אחת מהני ואף על גב דבירושלמי הוצרך לפרש זה וצ"ע, והנה מה שקטב מן בסמין י"ז סעיף קטן ד' דבאילנות זקנים לא אכפת לן אם הם כשורה ובלבד שיהו מחלקין לפי חשבון ג לבית סאה, יש לעזן דרבנו בפרק כ"ד ממכירה הלכה ג' כתב דדוקא כחצובה ולא כשורה, וצריך לחלק דגבי מכירה אין דעת בני אדם למכר הקרקע שביניהן אלא אם כן הקרקע שביניהן אין ראוי לו לחרש ולזרע שם וזה דוקא כחצובה כדמפרש בבבא בתרא פ"ג ב', אבל בשביעית התירו כל מה שצריך האילנות לחרש שם, ועזן בירושלמי כאן הלכה ב' שמחלק גם כן בין מכירה לשביעית:

ה (לג) הו עשרה אילנות. (מ) דכיון דעשרה הם חשיבי ומתן לחרש אפלו אין עושין כפר דבלה: (לד) בין עושין בין אינם עושין. כפר דבלה, (מ) ודעת הר"ש שצריך שכל אחד מהן יעשה על כל פנים שלישי כפר ויש אומרים תשיעית כפר: (לה) חורשין כל בית סאה בשבילן. עד העצרת, ובלבד שיהו נטועין לפי חשבון י לבית סאה וכנ"ל⁽⁷²⁾: (לו) בשבילן. (ממ) כאן שיך הא דלעיל בסוף הלכה ב' 'והוא שיהיה רחוק בין כל אחד ואחד כדי שיהא הבקר עובר בכליו' [מט] דהיינו שני שורים עם העל שעל גביהן וזינו ד' אמות, דאם לא כן עומדין לעקר ולפ"י זה הם נטועין (ו) ר"ח אילנות לבית סאה, ודעת התוספות יום טוב והגר"א דלא בעינן כלל בית סאה שלם אלא חורשין לפי נטיעתן ובלבד שיהיו ג' אילנות⁽⁷³⁾ אבל אין כן דעת הר"ש ורבנו. (נ) וכונת שיהא הבקר עובר בכליו הינו בין הגזעים של האילנות ופחות מכאן אין להם אפלו מלא האורה וסלו⁽⁷⁴⁾. (נ) ואם סמך אצל אחד מהאילנות אילן אחר תוך ד' אמות, שניהן כאלו אינן דאפשר שיצטרך זה שעומד ל"ג אמות מהשני וישאר ל' ביניהן וי' טפחים

מתחלת הבית סאה⁽⁷⁵⁾ ואין כאן ג' לבית סאה, אבל אם נטע אצל אחד ב' אילנות וכל הג' תוך ד' אמות עומד האמצעי לעקר ואינו מפסיד: (לז) עשר נטיעות. בסמוך הלכה ד' מפרש אינהו נטיעה. (מ) ואם היו פחות מעשר אף על פי שמפזרות בבית סאה אין חורשין כל הבית סאה, (מ) ויש אומרים דעל כל פנים מלא האורה וסלו חורשין⁽⁷⁶⁾ (נ) ואפלו אם כל אחד עושה כפר דבלה לא מהני בנטיעות, (ט) ודוקא נטיעות אבל שדה קנים לא מהני אפלו הם עשר: (לח) מפזרות לתוך בית סאה. (ט) ודוקא מפזרות בבית סאה (מ) דהיינו שנחלק הבית סאה לעשרה חלקים ובכל חלק נטע אילן אחד (מ) ואם רצופין יותר מעשר אפשר דאפלו עד העצרת אין חורשין, ויש להסתפק אם מתר מלא האורה וסלו חוצה לו⁽⁷⁷⁾, ואם מפזרין יותר חורשין מלא האורה וסלו של כל אילן עד ראש השנה⁽⁷⁸⁾ ונאפשר דנטיעות רצופות יותר מ' לבית סאה גם כן מתר וכן הוא בתוספתא⁽⁷⁹⁾, אבל רש"י וז"ל לא כתבו כן: (לט) חורשין כל בית סאה בשבילן⁽⁸⁰⁾. (ס) אם רוצה, והוא הדין שיכול לחרש מקצת מהבית סאה:

ציון ההלכה

(מו) ומה שקטב באוצר הגאונים תענית ג' א' דדוקא יותר מעשר אבל עשר אסור, תמיה: (מו) שם סעיף קטן ה' וכן דעת הרא"ש⁽⁸¹⁾ והרי"ן בן מלכי צדק⁽⁸²⁾: (ממ) שם סעיף קטן ד' ועזן בתוספות אנשי שם משנה ה'⁽⁸³⁾: (מט) ר"ן ב' מלכי צדק וכן הוא בתוספתא פרק א' הלכה ג' מלא צמד וכליו, ור"י קורקוס כתב העל והפחיתו: (נ) דין על ג' הם ר"ח פעמים י"ב אמה דהיינו ד' על ד' בעגול: (נא) חזון איש שם סעיף קטן ט"ו: (נב) שם סעיף קטן ז': (נג) רש"י⁽⁸⁴⁾ ורע"ב וכן כתב רש"י בתענית ג' א' סקה ל"ד א' ועזן בחדושי רבי עקיבא איגו במשניות⁽⁸⁵⁾: (נד) מלאכת שלמה בשם הר"ר יהוסף זיהרס, ותמה על מה שקטב רש"י בסקה ל"ד א' דחורשין להן לפי חשבון י לבית סאה⁽⁸⁶⁾ וכן תמה בתוספות חדשים⁽⁸⁷⁾ וכן במבאר בתוספות תענית ג' א' דחורשין כדי צרפן ובריתק"א סקה ל"ג א' ובמ"ה כ"ב ב' ובמאירי סקה ל"ג ב' בכא בתרא כ"ו ב': (נז) וירושלמי פרק א' הלכה ה': (נו) כמסקנת הירושלמי שם דלא נאמר אלא לעזן קרפף יותר מבית סאתים⁽⁸⁸⁾ לטלטל בו בשבת: (נז) חזון איש שם סעיף קטן ח' ט': (נח) רא"ש וכן כתב רש"י בסקה ל"ד א' ובבבא בתרא כ"ו ב' ובמאירי סקה ובבא בתרא שם ובבא בתרא שם ובעל הצורות תענית ג' א', ולפי מה שקטב החזון איש (הג"ל בדרך אמונה סעיף קטן י"ד) דחושבין שעור הניקה של כל אילן בעגול ובעשרה אילנות לבית סאה הוא כ"ח אמה ורביע בעגול לכל אילן ויש בו כ"ג אמה ברבעות, עולה שעשרה אילנות תופסות ברבע הרבה יותר משטחו של בית סאה, וכן כתב החזון איש שם בסעיף קטן ח': (נט) חזון איש שם סעיף קטן ח', וכן כתב רדב"ז משום שעומדים לעקר⁽⁸⁹⁾ עזן שם וכן הוא במאירי סקה ל"ג ב', ועזן בתפארת ישראל שקטב דדעת רבנו דגם ביתר מ' חורשין, וכנראה למד זה ממה שקטב רבנו גבי אילנות היו י' אילנות או יתר, ואינו מוכרח דאפשר דבנטיעות יש קפידי טפי ואין מקמיין ביתר מ'⁽⁹⁰⁾: (ס) ריתק"א בכא בתרא כ"ו ב':

הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק לה]

ובלבד שיהיו נטועין לפי השבון י' לבית סָאָה וְכַנִּי⁽⁷²⁾.

(72) בדר"א לעיל (ס"ק לא).

[דר"א ס"ק לו]

ובלבד שיהיו ג' אילנות⁽⁷³⁾ וכו', אֶפְלוּ מְלֵא הָאוֹרָה וְסִלוּ⁽⁷⁴⁾ וְיִשְׁאֵר ל' בִּינְיָהֶן וְי' טְפָחִים מִתְחַלֵּת הַבַּיִת סָאָה⁽⁷⁵⁾.

(73) ושיעור 'שיהא בקר עובר בכליו', נאמר לפי דעתם, גם לגבי דין שלשה אילנות [שהביא הרמב"ם לעיל (ה"ב)].

(74) כתב החזו"א (סי' יז ס"ק טו), שמאחר שאין ארבע אמות בין האילנות, נמצא א"כ שאין שיעור חרישת שתי אמות לכל אילן [שהוא שיעור כמלא אורה וסלו, כמו שכתב בדר"א לעיל (ס"ק כט)], ועוד, שהרי שיעור שהבקר עובר שהם הארבע אמות שבין האילנות נמדד בין הגזעים, והענפים מתפשטים יותר [ושיעור כמלא אורה וסלו, הוא מחוץ לענפים, כמו שכתב בדר"א שם].

(75) כלומר (זו הים שביעית פ"א ה"ג אות יב), באופן שישנם שלשה אילנות שמפוזרים בבית סאה, ומרוחקים האחד מהשני ל"ג ושליש כשיעור יניקתם, וסמך אילן רביעי תוך ארבע אמות לאחד מהם, נחשב הדבר ששני האילנות כאילו אינם, כיון שיתכן שיעקור את האילן שמרוחק ל"ג אמות מהאילן האחר, והאילן הנשאר יהיה מרוחק ל' אמות מהאילן האחר וי"ט אמות או יותר מתחילת הבית סאה, ונמצא שהשלשה אילנות אינם מפוזרים בכל הבית סאה, ונתבאר בדר"א לעיל (ס"ק יד), שבאופן זה הם אינם בכלל ההיתר של שדה אילן, ואינו חורש אלא לצרכם.

[דר"א ס"ק לז]

וְיִשׁ אוֹמְרִים דַּעַל כָּל פְּנִים מְלֵא הָאוֹרָה וְסִלוּ חוֹרְשֵׁינָן⁽⁷⁶⁾.

(76) וגם בשיעור חרישה זה, כתב רבינו (שערי אמונה שביעית פ"א מ"ו ד"ה בפי' הרא"ש), שזמנו עד העצרת, משום שמה שההלכה למשה מסיני התירה לחרוש עד ראש השנה, הוא רק לגבי עשר נטיעות, כיון שיש בדבר משום הפסד מרובה. וראה מה שכתב בדר"א להלן (ס"ק מג), לענין עשויות כשורה או שמוקפת גדר.

[דר"א ס"ק לח]

מְלֵא הָאוֹרָה וְסִלוּ חוֹצֵהָ לֹו⁽⁷⁷⁾ וְכוּ', שֶׁל כָּל אֵילָן עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה⁽⁷⁸⁾ וְכוּ', וְכֵן הוּא בְּתוֹסְפָתָא⁽⁷⁹⁾.

(77) והתבאר בחזו"א (סי' יז ס"ק ח ד"ה ויש לעי'), שלפי צד הספק שמותר לחרוש כמלא אורה וסלו, מותר הדבר עד ראש השנה [כמו שכתב בדר"א להלן (ס"ק מג), לענין עשר נטיעות עשויות כשורה או שמוקפות עטרה].

(78) והטעם ביאר החזו"א (שם ד"ה מ"ו עשר), שמאחר שהם מפוזרים יותר, הם אינם מצטרפים למנין עשר נטיעות שהותר לחרוש את כל הבית סאה בשבילם, ואולם, מ"מ הותר לחרוש להם כדי צרכם עד ראש השנה, וכמו לגבי עשויות שורה אחת או שמוקפות עטרה, שאע"פ שאינם בכלל ההיתר לחרוש את כל הבית סאה בשבילם, מ"מ הותר לחרוש כדי צרכם עד ראש

השנה [כמו שכתב בדר"א להלן (ס"ק מג)], ואין דינם כאילנות שמשמע שלא הותר לחרוש כדי צרכם אלא עד העצרת [כמו שכתב בדר"א לעיל (ס"ק כח)].

(79) שם (פ"א ה"ג) תניא, שהריוח שצריך שיהיה בין נטיעה לנטיעה, הוא כל שתחתיו וחוצה לו כמלא צמד בקר וכליו.

[דר"א ס"ק לט]

חוֹרְשֵׁין כָּל בַּיִת סָאָה בְּשִׁבְלִין⁽⁸⁰⁾.

(80) ולענין עבודת 'השקאה', צידד החזו"א (סי' יז ס"ק כא) שגם היא בכלל ההיתר, כיון ששוה היא ל'חרישה' בתועלת הצמיחה, והוסיף להסתפק לענין שאר עבודות, האם גם בהם סמכו חכמים להקל, והגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"א ה"ו ד"ה חורשין) צידד, שעבודת 'זמירה' מותרת ל'חרישה'. וראה עוד בנדון זה בפירושו הראב"ד שהוא בציה"ל להלן (ס"ק קל).

[ציה"ל ס"ק מז]

וְכֵן דַּעַת הָרֵא"ש⁽⁸¹⁾ וְכוּ', וְהָרֵי בֵּין מְלָכֵי צֶדֶק⁽⁸²⁾.

(81) הרעק"א (תוס' רע"א שביעית פ"א אות ב-ד) תמה על כך שהר"ש והרע"ב (שם מ"ג) והתוס' יו"ט (שם מ"ד) הצריכו לגבי שלשה אילנות שאינם של תאנים לשער שאילו היו של תאנים היו עושים כל אחד מהם ככר דבילה, ומדוע לא די בכך ששלשתם יחד היו עושים ככר דבילה, כמו לגבי שלשה אילנות של תאנים, והתוס' אנשי שם (שם מ"ב ד"ה במשנה אם ראויין) תמה על דבריו, שאכן לדעתם גם לגבי שלשה אילנות של תאנים צריך שיהיו עושים כל אחד מהם ככר דבילה.

(82) שביעית פ"א מ"ד.

[ציה"ל ס"ק מח]

וְעֵינָן בְּתוֹסְפוֹת אֲנָשֵׁי שֵׁם מְשֻׁנָּה ה'⁽⁸³⁾.

(83) שם כתב, שהשיעור שנשנה במשנה (שביעית פ"א מ"ה) 'שיהא בקר עובר בכליו', נאמר לגבי הדין שנשנה שם לעיל (מ"ב-ג) שאם אין האילנות עושים ככר דבילה חורשים על כל פנים לצרכם [כמו שכתב הרמב"ם לעיל (ה"ג)], שזהו דוקא כשיש שיעור זה בין האילנות, שאם לא כן אין חורשים להם כלל כיון שהם עומדים להיעקר.

[ציה"ל ס"ק נג]

וְיִשְׁוּ⁽⁸⁴⁾ וְכוּ', וְעֵינָן בְּחֻדוֹשֵׁי רִבִּי עֶקִיבָא אֵיגְר בְּמִשְׁנֵינֵיהּ⁽⁸⁵⁾.

(84) נמצא כן ברא"ש (שביעית פ"א מ"ו).

(85) שם (שביעית פ"א אות ז) כתב, שאמנם משמעות הרמב"ם כאן שדין נטיעות חלוק מאילנות רק לענין להקל שחורשים בית סאה בשבילם עד ראש השנה כשהם עשרה, אבל לא לענין להחמיר שאינם נחשבים כשדה אילן להתיר חרישת בית סאה בשבילם עד העצרת כשהם פחות מעשרה, מ"מ בפירושו הר"מ על המשנה (שביעית פ"א מ"ח ד"ה אילן) התבאר, שדינם חלוק גם לענין זה, וכמו שכתב בדר"א (ס"ק לד), ואולם נשאר שם בצ"ע מה המקור לחומר זה. והגר"י קניבסקי (גליונות קהלות יעקב שביעית פ"א מ"ו) ביאר, שאין בדבר משום חומרא, שהרי גם באילנות זקנות אין חורשים עד העצרת אלא א"כ הם עושים ככר דבילה, כמו שכתב הרמב"ם לעיל (ה"ב), וא"כ 'נטיעות' הם

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

[דר"א ס"ק מ"ב]

וְדָבָר זֶה הֵלְכָה לְמִשְׁנֵי מִסְיֵינִי⁹¹ וְכוּ', תָּמִיד יִתְיַבְּשׁוּ וַיִּפְסְדוּ⁹² וְכוּ', וְשִׁעוֹר יִנְיָקְתָּהּ ג' לְבֵית סָאָה⁹³.

91) אכן, לדעת ר"ע (ראש השנה ט, א) שדין תוספת שביעית נלמד ממה שכתוב (שמות לד, כא) 'בחריש ובקציר תשבת', כמובא בדר"א לעיל (ס"ק א), ולא נאמרה הלכה למשה מסיני להתיר חרישת עשר נטיעות עד ראש השנה כמו שנאמר לדעת רבי ישמעאל (ראש השנה שם) [ראה שם לעיל (ס"ק ג)], תמה הטורי אבן (ראש השנה שם ד"ה חריש), מה המקור לדין היתר עשר נטיעות [שהרי התבאר (שביעית פ"א מ"ח, ונפסק ברמב"ם להלן ה"ז) שגם לדעתו נאמר היתר זה], ובספר מלאכת שלמה (שביעית פ"א מ"א ד"ה עד אימתי, בשם הרש"ס) כתב, שלדעת ר"ע היתר זה נלמד מסברא, מצד שיש בדבר 'אוקמי אילנא'. ובביאור מה שהותר הדבר בזמן תוספת שביעית, אע"פ שבשביעית עצמה לא הותר [כמו שביאר בבה"ל ד"ה עד ראש השנה], שכיון שחרישה אסורה מהתורה היא אינה ניתרת מצד מה שהיא 'אוקמי אילנא'], ראה מה שכתב בספר מנחת שלמה (שביעית פ"א מ"א) ובספר אשר לשלמה (שביעית פ"א מ"ו).

והחזו"א (סי' יז ס"ק יב) כתב, שגדרי תוספת שביעית נמסרו לחכמים, וכמו שהיתר חרישת עשר נטיעות עד ראש השנה לדעת רבי ישמעאל הוא מהלכה למשה מסיני, מחמת שחרישתו היא כדי שלא יפסדו, כך לדעת ר"ע הוא מגדרי חכמים בדין תוספת.

92) ואף באופן שהתכוין בחרישתו שלא לצורך הנטיעות, כתב רבינו (שערי אמונה שביעית פ"א מ"ו סוף ד"ה ומוקפות), שהותר הדבר, וכמשמעות התוספתא (שביעית פ"א ה"ב) [הובא בדר"א לעיל (ס"ק ז)].

93) ומה שכתב לעיל (ס"ק לז) שנטיעות פחות מעשרה אף על פי שכל אחת עושה פירות, אין חורשים את הבית סאה בשבילם, ביאר רבינו (מכתבים, כת"י), ששונה כאן שמלבד שהיא עושה פירות היא גם נראית כזקנה.

[דר"א ס"ק מא]

לא הִתִּירוּ עַד שִׁיְהוּ מְפֹרָוֹת⁹⁴.

94) בטעם הדבר כתב הר"ש (שביעית פ"א מ"ו), שכשהם מפוזרות נראה הדבר שחורש לצורך האילן, מה שאין כן באופן שהם

במקום אחד, נראה הדבר שחורש לצורך תיקון הקרקע, וראה עוד בבה"ל (ד"ה היו) בדעת הר"ש.

ובביאור דבריו כתב רבינו (שערי אמונה על הר"ש שם), שמשמעות דבריו שאמנם גם כשהם במקום אחד חרישה היא לצורך האילן, כיון שכשאינן היניקה יכולה להתפשט לצד אחד הריהי מתפשטת לצד השני יותר, אבל מ"מ נראה הדבר לאנשים שחורש לצורך תיקון הקרקע לשביעית. וכן ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קסט ד"ה והנראה), שאף על פי שטעם הדבר שהתורה התירה לחורש בעשר נטיעות הוא כדי שלא יתייבשו [וכמו שכתב בדר"א לעיל (ס"ק מ)], מ"מ באופן שנראה הדבר כמתקן את הארץ, אסרו רבנן את הדבר.

[בה"ל ד"ה עד ראש השנה]

וְכִמוּ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק א' הֵלְכָה ב'י⁹⁵ וְכוּ', דְּבִזְמַן בֵּית שְׁנֵי הוּא דְרַבְּנָן לְרַבִּי⁹⁶ וְכוּ', שֶׁגַם בְּכֶמָה יֵשׁ נְסוּף הַמַּיִם וְצ"ע⁹⁷.

95) שם ס"ק י.

96) שם (ד"ה בשביעית) כתב, שבזמן בית שני לא נהג יובל, ולפיכך גם שמיטה אינה נוהגת באותו הזמן מהתורה.

97) אמרו בירושלמי שם, שדוד המלך ניסך מי החג בבמת יחיד. וכן הוא במדרש רבה (רות פרשה ה אות א), והרש"ש שם תמה על כך, שהרי אין חובות ציבור קריבים בבמת יחיד, וכמו שכתב רש"י (זבחים קיא, א ד"ה רבינא), שלפיכך לא נהג ניסוך המים בבמת יחיד, וציון לשו"ת משכנות יעקב (י"ד סי' סז ד"ה ועוד ראייה), ושם ביאר, שדוד המלך נידיב את המים, והריהם כנדבת יחיד שקרבה בבמת יחיד [אבל חובת נסכי מי החג אכן לא נהגה בבמת יחיד].

[בה"ל ד"ה היו]

סִימָן י"ז סוֹף סְעִיף קָטָן ח'י⁹⁸ וְכוּ', גִּרְסַת הַר"ש שֶׁכְּתֹב וּמְקוּפּוֹת עֲטָרָה⁹⁹.

98) ז"ל החזו"א שם, 'מה חטאו במה שיש להן גדר סביב'.

99) בר"ש הנדפס מחדש מכת"י, כתוב 'מוקפות עטרה' [בלי וי"ו].

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

נה

בית סאה בשבילן * עד ראש השנה, (מ) ודבר זה הלכה למשה מסיני: ו (מא) * היו עשויות

דרך אמונה

(מ) ודבר זה הלכה למשה מסיני⁽⁹¹⁾. (ס) לפי שאין כחם יפה זקנות ואם לא יחרשו תחתיהן תמיד יתיבשו ויפסידו⁽⁹²⁾, ויש בזה חומרא וקלא, חומרא דדוקא עשר אבל פחות מעשר אין חורשין אלא מלא אורה וסלו ולא דמי לאילנות דסגי בשלשה, וקלא שאם יש עשר חורשין עד ראש השנה ולא כאילנות שלא התיירו אלא עד העצרת. (ס) נטיעה שהיא נראית זקנה ועושה פרות חורשין אותה עד ראש השנה כדין נטיעה, ושעור יניקתה ג' לבית סאה⁽⁹³⁾ כדין זקנה, וזקנה נראית כנטיעה שאין עושה עדין פרות אין חורשין אותה אלא עד עצרת כדין זקנה, ומכל מקום שעור יניקתה י' לבית סאה כן פרש הגר"א: ו (מא) היו עשויות שורה. (ס) הינו אף על גב שמרחקות כדין כיון שעומדין בשורה אחת זה אחר זה לא התיירו עד שיהו מפזרות⁽⁹⁴⁾:

באור ההלכה

* עד ראש השנה. אבל אחר ראש השנה אין חורשין, ואף על גב דכתב הר"ש בפרק א' משנה ו' שאם לא יחרש לה מתכבשת, וכן כתב רש"י בסכה ל"ד א' ובתענית ג' א' והרי אוקמי אילנא מתר בשביעית, הני מלי בתולדות דרבנן אבל חרישה בשביעית דאורייתא הוא כדמוכח מהא דאמר הלכה למשה מסיני, וכמו שנתבאר בפרק א' הלכה ב'⁽⁹⁵⁾ בשם מרן דגם לדעת רבנו חרישה דאורייתא ולא התיירו, כדמוכח בריש מועד קטן דמוקי הא דהתיירו להשקות בבית השלחין דאיכא פסידא הוא דוקא משום התולדות דרבנן (או לאבני משום דשביעית בזמן הזה דרבנן), ואף על גב שכתב רש"י בעבודה זרה ג' ב' דהתורה לא אסרה אוקמי אילנא רק אברויי אילנא, הני מלי בדבר שאין בו אלא אוקמי בלבד אבל דבר שיש בו גם אוקמי וגם אברויי אסור כמו שבארנו בבאור ההלכה לעיל פרק א' הלכה ה', וכל זה בדאורייתא אבל בדרבנן התיירו במקום פסידא כל האילנות לפי הצורך שראו חז"ל. אף יש לעיין לאבני דסבירא ליה במועד קטן ב' ב' דשביעית בזמן הזה דרבנן התיירו פסידא, ואם כן אפלו במלאכות דאורייתא התיירו בזמן הזה שהרי אבני סבירא ליה דגם תולדות דאורייתא, ורש"י

כתב בגטין ל"ו א' דבזמן בית שני הוא דרבנן לרבי⁽⁹⁶⁾, ואם כן קשה למה לא התיירו כאן ואפלו בשביעית, ודוחק לומר דמתניתין מיירי בבית ראשון ודוקא, ומיהו על כרחך הלכה למשה מסיני היה על בית ראשון דהא בבית שני כל שביעית דרבנן לרבי. אף אפשר דגם לדעת רש"י לא התיירו בזמן בית שני תולדות דכל דתקנו רבנן כעין דאורייתא תקנו ורק אחר החרבן הקלו בזה, ורק גבי פרוזבול שראה הלל תקלה גדולה התיירו גם בזמן בית שני, ולפי זה מתניתין דריש מועד קטן דמשקין בית השלחין הוא דוקא לאחר החרבן וצ"ע, ועוד יש לומר דלא כל פסידא התיירו וכמו שכתב בחזון איש לענין אין מעשניו כנ"ל פרק א' הלכה ה' דאף על גב דאיכא פסידא לא כל פסידא התיירו אלא לפי ראות עיני חז"ל הצורך ויש דברים שהתיירו לגמרי ויש דברים שלא התיירו אלא עד ראש השנה דכנראה אין בזה פסידא גמורה כל כך ואינו אלא חשש ולכן לא הקלו אלא עד ראש השנה, ואף על גב דמרן כתב דגם בספק פסידא התיירו, מכל מקום צריך שיהא פסידא גמורה ולא שיתקלקל קצת, והנה מה שאמרו במועד קטן ד' א' דרבן גמליאל ובית דינו בטלו תוספת שביעית משום דסבירי כרבי ישמעאל דהלכתא גמירי לה וכי גמירי הלכתא בזמן הבית דומיא דנסוף המים ולא בזמן הזה, לכאורה לרבי לא משקחת לה דהא משגלו שבת ראובן וגד בטלו היובלות ואם כן בטלה שמיטה לרבי מן התורה ולמה לי הקש לנסוף המים, ועל כרחך לא אצטרף אלא לפני בנין הבית ראשון שאז נהגו יובלות מן התורה ומכל מקום לא נהג תוספת שביעית כיון שלא נהג נסוף המים שעדין לא נבנה הבית, אבל סוגיא דמועד קטן שבטל אחר החרבן תוספת שביעית משום דסבר רכבי ישמעאל, לא אתי כרבי דלרבי לא אצטרף לקד, ואולי משום דרבנן כעין דאורייתא תקנו וכיון דבזמן בית ראשון נהג תוספת שביעית מן התורה תקנוהו רבנן גם בבית שני, אבל אחר החרבן דגם בזמן בית ראשון כהאי גונא אין נוהג מן התורה בטלוהו גם כן מדרבנן (ועיין בירושלמי סנהדרין פרק ב' הלכה ה' דמשמע שגם בכמה יש נסוף המים וצ"ע⁽⁹⁷⁾). * היו עשויות שורה או מקפות נטרה. לפני הראב"ד היה הגרסא ברמב"ם עשויות שורה מקפות עטרה (כדאיתא בכמה נסחאות וכמו שכתב במרכבת המשנה), ולכן כתב נראה לי מן הגמרא דאו מקפות עטרה קתני במתניתין ובכסף משנה כתב שאינו יודע מהיכא יליף לה, ונראה דיליף לה מדפריך בירושלמי ממתניתין אשמואל דאמר גבי אילנות בעשויות שורה וכאן קתני דלא מהני שורה, ומשני שיש חלוק בין נטיעה לאילנות עין שם ובמפרשים, ואם גרסינן מקפות עטרה אם כן לא קשה מידי. דאדרבה גם כאן מהני שורה ורק אם היו שניהן לא מהני, ומה שהקשה עוד הכסף משנה איך אפשר לפרש דלאו או מקפות עטרה קאמר, יש לומר דהראב"ד מפרש כהר"ש דמקפות עטרה הינו גדר סביב (ורצה לומר דהנטיעות היו מקפות גדר בתוך הבית סאה כמו שכתבנו בדרך אמונה ולכן אי אפשר לחרש כל הבית סאה, שמה שחוצץ לגדר נראה כאינו חורש לצורך האילנות, ומישב מה שהקשה מרן בחזון איש סימן י"ז סוף סעיף קטן ח'⁽⁹⁸⁾ ולפי זה אפשר דדוקא בעשויות שורה וגם מקפות עטרה או נראה שאין חורש לצורך האילנות אבל בתד מניהו אין לחוש, וזה נראה שהיתה גרסת הר"ש שכתב ומקפות עטרה⁽⁹⁹⁾, ויתכן שהר"ש באמת סבירא ליה דצריך שניהן ורק הרא"ש כתב שם או מקפות עטרה וצ"ע, ואם נימא דהר"ש מפרש דתתני קתני צריך באור איך פרש הירושלמי שהקשה הראב"ד, ואולי מפרש דסלקא דעתך בירושלמי דהא דתתני מתניתין מקפות עטרה הוא כדי שגדע אינה בית סאה לתת לה,

ציון ההלכה

(סא) ר"ש ורא"ש פרק קמא דשביעית משנה ו': (סב) תזון איש שם סעיה קטן ו', ועיין לקמן אות ע"ח למה השמיטה רבנו: (סג) כן במאור בחזון איש שם סעיה קטן ד':

הלכות שמטה וזבל פרק שלישי

שורה אחת (מב) (או) מקפות עטרה אין חורשין להן (מג) אלא צרבן לכל אחד ואחד (מד) והדלועין (מה) עם הנטיעות (מו) מצטרפות לעשרה: ז אי זו היא נטיעה זה האילן הקטן (מז) * כל זמן

באור ההלכה

דרך אמונה

(מב) או מקפות עטרה. (מז) דהינו שעומדין כחצי גרן עגלה או כעין זה, (סא) ויש אומרים כעגלה שלמה⁽¹⁰⁰⁾, (סב) ויש אומרים דהינו שמקפות גדר סביבם בתוך הבית סאה, הגדר מפסיק ואין חורשין כל הבית סאה אלא כמלא אורה וסלו לכל אילן, שאם יחפש חוץ לגדר אין נראה כחורש לצרף האילן אלא כמתקנה לצרף שביעית, (סג) ושאר השדה דינה כשדה הלכן שאין חורשין אלא עד הפסח: (מג) אלא צרבן ד"ב אחד ואחד. (סד) דהינו כמלא אורה וסלו, וזה מתר עד ראש השנה⁽¹⁰¹⁾: (מד) והדלועין עם הנטיעות מצטרפות לעשרה. (מט) דעת רבנו דאפלו אינה דלעת יונת (ש) וגם אין צריך שיהו רב מהנטיעות וכן דעת הגר"א, אבל דעת הר"ש והרא"ש והרע"ב דבעינן דוקא דלעת יונת (עא) שהיא גדולה ודומה לאילן ודוקא שיש רב נטיעות⁽¹⁰²⁾, (עב) ויש אומרים דאפלו עשרה דלועין לבית סאה חורשין כל בית סאה: (מה) עם הנטיעות. (עג) ודוקא דלועין אבל אילנות זקנים אין מצטרפין עם הנטיעות⁽¹⁰³⁾: (מו) מצטרפות לעשרה. (עד) אבל לא אם כלן דלועין וכל שכן שאר ירקות שאין מצטרפין כלל אפלו קשואין לפי דברי רבנו, (עז) וטעם הטר הדלועין משום שהדלועין מסתרכין בענפים ארכין והפרות על הענפים והוי בכלל נטיעות⁽¹⁰⁴⁾, ומירי שעדין לא הוציאו פרות אלא שאם לא יחפש ימות האילן ולכן מתר, ואף אם אין האילן מתקיים אלא שנה אחת מכל מקום כיון שעושה שלא ימות האילן מתר⁽¹⁰⁵⁾, וכל זה דוקא שאין הפרות ראוין בששית אבל אם כבר יש פרות הראוין בששית אף שלא נתבשלו כל צרכן כיון שהגיעו לעונת המעשרות בששית חורשין בקשואין ודלועין עד ראש השנה כדבסמוך הלכה ט' ואז אין מצטרפין עם הנטיעות, ואפלו אין עדין פרות כל שעתידין לבשל פרותיהן בששית אין מצטרפין עם הנטיעות, וקשה הרי אסורין משום ספיחין, ובשלמא לדעת הר"ש דהנכנסין מששית אין בהן משום ספיחין⁽¹⁰⁶⁾ אחי שפיר, אבל לדעת רבנו לקמן פרק ד' הלכה י"ב קשה, ואם בדעתו ללקטם לפני ראש השנה הרי בלאו הכי מתר לצרף ששית כנ"ל, (עו) וצריך לומר דדין זה נאמר מדאורייתא שלא נאסרו ספיחין⁽¹⁰⁷⁾: ז (מו) כ"ב זמן שקוראין לו נטיעה. דעת רבנו דתלוי איך בני אדם רגילין לקרותו, אבל (עז) דעת הר"ש דדוקא בת שנתה נקראת נטיעה ולא יותר:

דבשלמא לשמפזרות בכל הבית סאה יודעים שזה הבית סאה שנותנין לה אבל כשעומדים כשורה אי אפשר לידע איזה בית סאה לתן לה מצד זה או מצד זה, ולכן נקט דמקף גדר דאז יודעים שזה הבית סאה שלה, וסלקא דעתך דנתן לה הבית סאה ולזה אשמעינן מתניתין שאין נותנין כיון שאין מפזרות, ופריך אדשמאל דסבירא ליה דבבי ג' אילנות נותנין אפלו לשורה, ומשני שאני התם שמפזרות בכל הבית סאה מה שאין כן כאן כלן נותנים במקום אחד, רצה לומר דמשני דלא מירי דכל הבית סאה מקף גדר אלא שאין הגדר אלא סביב השורה ולכן אין נותנין להן כל הבית סאה כיון שהגדר מפסיק הנה ליה כאלו כלן נותנין רק במקום הנה, וכיון שאין כאן בית סאה שלם אין נותנין לו כלל אלא כמלא אורה וסלו: * כ"ב זמן שקוראין לו נטיעה. נראה שרבנו הוציא זה מהתוספתא והירושלמי נטיעה שנראית כזקנה את נותן לה כזקנה וזקנה שנראית כנטיעה את נותן לה כנטיעה, אלמא דתלמא בתר מראית העין וקראית האנשים, וכן כתב רבנו בפרוש המשניות דהלכה כרבי עקיבא מפני שיש בתוספתא דברים מסכימים עם דבריו, וזה גם טעמו של רבי שמעון דמטפח ולמשה כנטיעה דאז נראית יותר כנטיעה ועין חזון איש סימן י"ז סעיף קטן י"א והר"ש דמפרש בת שנתה מפרש דתוספתא מלתא אחרייתא קאמר. ומכל מקום צריך באור סברת רבנו מה זה תלוי במה שאנשים קוראין, ויש לומר דכיון שאנשים קוראין לה נטיעה שמע מנה שהיא טענה ונמוכה⁽¹¹¹⁾ ולכן יש צורך לחפש לה כדי שלא תתקלקל, אבל אם קוראין לה גדולה אלמא שגולה בגבהה ועביה ואז אין החרישה כל כך צורך לה והנה לה כאילן, וזה רמז רבנו כאן במה שכתב זה האילן הקטן כל זמן שקוראין לו נטיעה דהינו שעל ידי טענתו קוראין לו נטיעה וממילא מוכח שבאמת יש לו צורך של נטיעה [ועין ידים פרק ד' משנה א' שביט שאמי אומרים עריבת הרגלים כשמה ובבבכות ס"ב ב' מגלה כ"ט א' קפנדריא כשמה ועין בירושלמי ספח פרק ג' הלכה א' כפות תמרים כשמן], ועין עוד מה שכתבנו בסמוך הלכה ח':

ציון ההלכה

(סד) רבנו בפרוש המשניות. והראב"ד היה לו גרסא בדברי רבנו מקפות עטרה בלא או ולכן השיג כמו שכתב מרמב"ם המשנה: (סא) רא"ש וכן נראה בפרוש רבנו נתן: (סב) ר"ש ור"י בן מלכי צדק ורע"ב: (סג) רא"ש: (סד) מלאכת שלמה: (ט) חזון איש שביעית סימן י"ז סעיף קטן י"ב וכן כתב ר"י קורקוס עין שם וכן כתב הגר"א בירושלמי עין שם וכן כתב ר"ש סיריליא: (ע) דלא כרביז⁽¹⁰⁸⁾: (עא) רבנו בפרוש המשניות עין שם: (עב) רע"ב וכמו שפסק רבנו בפרוש המשניות⁽¹⁰⁹⁾ ודוקא בדלעת יונת, ולפי זה קמא לן גם כן דאם יש ג' דלועין אפלו מצרית וג' קשואין וד' נטיעות כיון דנטיעות רב של כל אחד חורשין⁽¹¹⁰⁾ כדאיתא בירושלמי ובכ"ש וכן דעת ר"ש סיריליא: (עג) משנה ראשונה: (עד) דלא כרבן שמעון בן גמליאל, ועין ר"ש סיריליא שיש פוסקין כרבן שמעון בן גמליאל וכנ"ל: (עה) חזון איש שם סעיף קטן ט"ז: (עו) ועוד יש לומר דמירי במקומות שכתבו עולי מצרים ולא קבשו עולי בגל או בסוריא ועבר הירדן שאין בהן אסור ספיחין כמו שכתב רבנו לקמן בסוף פרק ד': (עז) וכן דעת הרא"ש והר"י בן מלכי צדק ואגדה והר"ה בבבא בתרא כ"ב ב':

הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

שיח אמונה

[דר"א ס"ק מב]

פְּחָצִי גֶרְן עֲגָלָה אוּ פְּצִין זֶה, וְיֵשׁ אוּמְרִים כְּעֲגָלָה שְׁלֵמָה⁽¹⁰⁰⁾.

100) ובעשויה כעגול, ביאר רבינו (שערי אמונה שביעית פ"א מ"ז ד"ה בפ"י הר"מ) שישנו חידוש יותר מעשויה כשורה, מפני שהיה אפשר לטעות שבעשויה כעגול נראה הדבר כמפוזרות ולא אסרו את הדבר.

[דר"א ס"ק מג]

וְזֶה מִתְּרַעַד רֵאשׁ הַשְּׁנָה⁽¹⁰¹⁾.

101) ואף על פי שההלכה למשה מסיני נאמרה לענין חרישת עשר נטיעות, ביאר החזו"א (סי' יז ס"ק ח ד"ה ויש לעי') שמ"מ חרישת כדי צרכו לנטיעה אחת שקולה כחרישת בית סאה לעשר נטיעות, וגם היא בכלל ההלכה.

[דר"א ס"ק מד]

וְדוּקָא שְׁיֵשׁ רַב נְטִיעוֹת⁽¹⁰²⁾.

102) ובאופן שישנם חמש נטיעות וחמש דלועין, הסתפק הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"א מ"ז) האם אע"פ שאין מצטרפים הדלועין לנטיעות כדי להתיר לחרוש את כל הבית סאה בשבילן, מ"מ הם מצטרפים כדי לחרוש את החצי בית סאה שבה הנטיעות, ונשאר בצ"ע.

[דר"א ס"ק מה]

אֶבֶל אֵילָנוֹת זְקָנִים אֵין מְצַטְרְפִין עִם הַנְּטִיעוֹת⁽¹⁰³⁾.

103) ובטעם הדבר כתב המשנה ראשונה (שביעית פ"א מ"ז), שדוקא דלועין שדומים לנטיעות בשני דברים, שגדולות כמותן [כמו שכתב בדר"א להלן (ס"ק מז)], וגם אין כוחן יפה, מצטרפין אליהן, מה שאין כן באילנות זקנים שאע"פ שהם גדולים כנטיעות, מ"מ כוחן יפה ולפיכך אין מצטרפים אליהן.

[דר"א ס"ק מו]

וְהָיָה בְּכֻלָּל נְטִיעוֹת⁽¹⁰⁴⁾ וְכוּ', שְׁעוֹשֶׂה שְׁלֵא זְמוֹת הָאֵילָן מִתְּרַעַד⁽¹⁰⁵⁾ וְכוּ', אֵין בְּהֵן מְשׁוּם סְפִיחִין⁽¹⁰⁶⁾ וְכוּ', מְדַאֲרִיתָא שְׁלֵא נְאָסְרוּ סְפִיחִין⁽¹⁰⁷⁾.

104) כלומר (חזו"א סי' יז ס"ק טז ד"ה פ"א מ"ז), שלפיכך הם יצאו משאר הירקות.

105) כלומר (חזו"א שם), שאף על פי שבשנה הבאה יצטרכו לזורעם מחדש, וא"כ ההפסד במיתת האילן הוא רק לגבי הפירות שיגדלו בשנה השביעית, מ"מ כיון שעושה שלא ימות האילן, אינו נראה כמכין לשביעית ואינו בכלל איסור תוספת שביעית, אלא הריהו בכלל ההיתר שנאמר בעשר נטיעות.

106) הובא בדר"א לקמן (פ"ד ס"ק פה).

107) והוסיף החזו"א (סי' יז ס"ק טז סוף ד"ה שביעית), שיתכן גם שלא גזרו על איסור ספיחין אלא לאחר שחרב הבית.

[ציה"ל ס"ק ע]

דְּלֵא כְּרַבְבִּי⁽¹⁰⁸⁾.

108) שם (ד"ה והדלועין) כתב, שהרמב"ם כתב בלשונו 'הדלועין עם הנטיעות' וכו', בשונה ממה שכתוב במשנה (שביעית פ"א מ"ז) 'הנטיעות והדלועין' וכו', כדי להשמיענו שצריך שיהיו רוב נטיעות.

[ציה"ל ס"ק עב]

שְׁפֶסֶק רַבְּנֵי בְּפִרוּשׁ הַמְּשָׁנִית⁽¹⁰⁹⁾ וְכוּ', דְּנְטִיעוֹת רַב שְׁל כָּל אֶחָד חוֹרְשִׁין⁽¹¹⁰⁾.

109) שם פסקו כדעת רשב"ג במשנה (שביעית פ"א מ"ז, צוין בציה"ל להלן ס"ק עד), שגם כשכל העשרה הם דלועים חורשים את כל הבית סאה בשבילם, וצי"ד רבינו (שערי אמונה שביעית שם ד"ה בפ"י הר"מ), שהוא משום הכלל שאמרו (כתובות עז, א) 'כל מקום ששנה רשב"ג במשנתו הלכה כמותו' וכו' [ואולם הרמב"ם בהלכותיו (כאן) לא פסק כרשב"ג, כמבואר בדר"א (ס"ק מז), וראה בתוס' יו"ט (עירובין פ"ח מ"ז ד"ה אלא אם כן) שהביא מהגמ' ומהראשונים, שהכלל הנ"ל אינו להלכה].

110) כלומר (שערי אמונה שם ד"ה בר"ש מוקי), שכמו שהקיל רשב"ג (משנה שם) שעשרה דלועין מצטרפים, כמו כן הקיל שבאופן שישנם רוב נטיעות כנגד כל אחד, הריהם מצטרפים.

[בה"ל ד"ה כל זמן]

שְׁאֲנָשִׁים קוֹרְאִין לָהּ נְטִיעָה שְׁמַע מְנָה שְׁהִיא קְטָנָה וְנִמְכָּה⁽¹¹¹⁾.

111) טעם נוסף כתב רבינו (שערי אמונה שביעית פ"א מ"ח סוף ד"ה בפ"י הר"מ), שאם אין קוראין לו נטיעה, יאמרו שמתירים גם באילן זקן.

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שלישי

[דר"א ס"ק ג]

שדין שביעית וערלה שוה, ונשאר בצ"ע [וראה מה שהוסיף להקשות שם לענין ערלה, באופן שקצצו בפחות מטפח, וכמו שהקשה הבה"ל (ד"ה אילן)].

[בה"ל ד"ה אילן]

עֵינַי בְּרִשׁוֹשׁ⁽¹¹⁹⁾ וּבִשְׁשׁ יוֹרֵה דַעָה וְכוּ' שְׁתַּרְצוּ⁽¹²⁰⁾ וְכוּ', דְּמִתֵּר לְחֹרֶשׁ עַד רֹאשׁ הַשְּׁנָה⁽¹²¹⁾ וְכוּ', בְּבֹאוֹר הַהֶלְכָה פֶּרֶק י' מִמַּעֲשֵׂר שְׁנֵי הֶלְכָה י"ג⁽¹²²⁾.

119) שכתב ליישב (רש"י על הרמב"ם פ"ג משמיטה ויובל ה"ח) ע"פ דברי הר"ן בסוכה, שכשאמרינן בגמ' שאמרו דבר אחד, אין זה נחשב כשיטה, ויתכן שהלכה כן [ורק כשאמרינן רבי ורבי פלוני כולוה סבירא להו וכו', נחשב הדבר כשיטה, שאין הלכה כמותם].

120) יישב שם, שמה שאין הלכה כשיטה, הוא רק כשאין פסק הלכה או סוגיא בעלמא כאחד מהם, מה שאין כן כגון כאן שהתוספתא הולכת בכמה מקומות כרבי שמעון [כמו שכתב הרמב"ם בפירושו המשנה (שביעית פ"א מ"ח ד"ה אילן)], וא"כ מה שכתב בירושלמי שאמרו דבר אחד, הכוונה שיש לפסוק כמותם. עוד יישב שם, שיתכן שמה שאין הלכה כשיטה, הוא רק בש"ס בבלי, אבל בש"ס ירושלמי הלכה כשיטה.

121) ובמקום אחר יישב רבינו (שערי אמונה שביעית פ"א מ"ח ד"ה שם כנטיעה), שכיון שלענין שביעית הריהי יונקת כנטיעה, א"כ ממילא גם לענין ערלה ישנו בדבר משום מראית העין, וכעין זה כתב האבי עזרי (פ"י ממעשר שני הי"ג ד"ה אילן), שכיון שיש לה שם נטיעה, לפיכך לענין ערלה אם לא ינהגו בה דיני ערלה ישנו בדבר משום מראית העין.

122) שם כתב (ד"ה אילן) בשם החזו"א (כלאים סי' ד ס"ק כז ד"ה והיא) ליישב את פסקי הרמב"ם לענין ערלה, ששונה הדבר לגבי ילדה פחותה מטפח, שנראית כילדה כל הימים, ולפיכך יש בדבר משום מראית העין וחייבת בערלה כל שנותיה, מה שאין כן לגבי אילן שנקצץ פחות מטפח שנראה שעיקרו זקן, א"כ יודעים שהוא פטור מערלה, ואין בדבר משום מראית העין, וביאר כוונתו, שילדה שגובהה פחות מטפח, מן הסתם גם עוביה כעובי נטיעה ילדה ונראית כולה כנטיעה ילדה, מה שאין כן באילן שנקצץ, רואים לפי עוביו שהיה אילן זקן ונקצץ. והוסיף לבאר, שאמנם ראב"י סבר שגם לגבי אילן שנקצץ ישנו בדבר משום מראית העין, מ"מ חכמים נחלקו עליו בזה, ופסק הרמב"ם כדעתם, ורק לגבי ילדה שפחותה מטפח פסק הרמב"ם כדבריו, מפני שסבר שלא נחלקו עליו חכמים בדין זה.

עוד כתב הבה"ל שם, שיש לומר שגם לגבי אילן שנקצץ בפחות מטפח אסור הדבר משום מראית העין כמו לגבי ילדה שפחותה מטפח, ורק שאין חייב בערלה מהתורה אלא כשנקצץ מעם הארץ, ונפקא מינא לענין חיוב מלקות משום ערלה.

באופן נוסף יישבו האבי עזרי (פ"ג משמיטה ויובל ה"ח אות א ד"ה ובפ"י ד"ה אולם), והגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"א מ"ח), שמה שלגבי ילדה פחותה מטפח נאסר הדבר משום ערלה,

שְׁצַרְיָךְ דְּוָקָא עֶשְׂרִים⁽¹¹²⁾ וְכוּ', אִם יָכוֹל לְהִתְקַלְקֵל אִם לֹא יִתְרוֹשֵׁן⁽¹¹³⁾ וְכוּ', בְּפָחוֹת מִטַּפַּח יָכוֹל לְהִתְקַלְקֵל⁽¹¹⁴⁾.

112) היינו, כמו שנתבאר לעיל (דר"א ס"ק לז ובדברינו על ציה"ל ס"ק ג), שבפחות מעשר דינם חמור מאילנות, ואינם נקראים שדה אילן להתיר לחרוש בית סאה בשבילם עד העצרת.

113) שזהו טעם הדבר שמותר לחרוש בשבילם עד ראש השנה, כמבואר בדר"א לעיל (ס"ק מ).

114) ובטעם הדבר כתב החזו"א (סי' יז ס"ק י ד"ה שם ר"ש), שכבר איבד האילן את כוחו הראשון, ומתחדש עתה כנטיעה חדשה.

טעם נוסף כתב האבי עזרי (פ"י ממעשר שני הי"ג ד"ה אילן, פ"ג משמיטה ויובל ה"ח אות א ד"ה אילן), שדוקא לענין שביעית, כיון שיש לה שם נטיעה, א"כ הריהי נכללת בהיתר של עשר נטיעות, מה שאין כן לענין ערלה, אע"פ שיש לה שם נטיעה גם בפחות מטפח, מ"מ הרי עברו עליה שלש שנים, וא"כ אין בדבר משום ערלה.

[דר"א ס"ק גא]

כְּשֶׁנֶּשְׂאָר טַפַּח הָרִי הוּא כְּאֵלוֹ לֹא נִקְצָץ⁽¹¹⁵⁾.

115) משמעות דבריו, שכשנשאר טפח דינו כאילן, אף על פי שמדברי המשנה (שביעית פ"א מ"ח) לא נתברר דינו, שהרי תנן 'מטפח ולמטה כנטיעה, מטפח ולמעלה כאילן', וא"כ מהרישא ניתן לדייק שהריהו כאילן, ומהסיפא ניתן לדייק שהריהו כנטיעה, ביאר רבינו (קיצור דיני שביעית תשובה טג), שמ"מ משמעות הגמ' (סוטה מג, ב) שבטפח עצמו הריהו כאילן. והערך השלחן העתיד (סי' יח סי' יז) ובספר דבר השמיטה (שביעית פ"א מ"ח ד"ה ברם צריך למידע) דייק כן ממשמעות הירושלמי (הובא בה"ל ד"ה אילן) שאמרו, הגומם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה, ושהוא דבר אחד עם דין שביעית, וא"כ טפח עצמו כלמעלה גם לענין שביעית.

[ציה"ל ס"ק עח]

דְּלֹא כִּרְבִי יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹסְפָתָא⁽¹¹⁶⁾.

116) שסבר (פ"א ה"ד), שנטיעה היינו בת חמש בת שש ובת שבע, וביאר רבי (שם), שגפנים בני חמש, תאנים בני שש, וזיתים בני שבע.

[ציה"ל ס"ק פא]

כְּבָר תִּרְצָה בְּחֻזוֹן אִישׁ שָׁם⁽¹¹⁷⁾ וְעֵינַי בְּתוֹסְפוֹת רַבִּי עֲקִיבָא אֵינְרָא⁽¹¹⁸⁾.

117) הובא בה"ל (ד"ה אילן).

118) שם (שביעית פ"א אות י) הקשה, שלענין שביעית כתב הרמב"ם (כאן) שאם נגמם מטפח ולמטה הריהו כנטיעה, ולענין ערלה כתב (פ"י ממעשר שני הי"ג) שרק אם קצצו מעם הארץ חייב בערלה, ושלא כמשמעות הירושלמי (שביעית פ"א ה"ז)

הלכות שמטה ויובל פרק שלישי

נז

(מח) שקורין לו נטיעה: ח * אילן שנקצץ והוציא חליפין אם נקצץ מטפח ולמעלה (מט) הרי הוא באילן. מטפח ולמטה (נ) הרי הוא (נא) בנטיעה: ט וכל הדברים האלו בזמן המקדש (נד) כמו שאמרנו. אבל בזמן הזה (נג) מתרין בעבודת הארץ עד ראש השנה. * אף בזמן המקדש

דרה אמונה

באור ההלכה

(מח) שקורין לו נטיעה. (עט) ואין נפקא מנה אינה אילנות: ח (מט) הרי הוא באילן. (עט) לכל דבר ועדיף מדלועין: (ג) הרי הוא בנטיעה. (פ) בין לענין שצריך דוקא עשור⁽¹¹⁶⁾ ובין לענין שאם יש עשר מתר לחרש עד ראש השנה, (פג) ואף על גב דלענין ערלה פסק רבנו בפרק י' ממעשר שני הלכה י"ג דדוקא אם קצץ מעם הארץ נוהג בו ערלה, לא דמי דכאן תלוי בטבע האילן אם יכול להתקלקל אם לא יחרוש⁽¹¹⁷⁾ ושערו חכמים שאם נקצץ בפחות מטפח יכול להתקלקל⁽¹¹⁸⁾, (פג) ויש אומרים דגם כאן השעור עד שיגמם מעם הארץ: (נא) בנטיעה. (פג) ששקצצו אותו עד שלא נשאר טפח נקרא העולה נטיעה חדשה אבל כשנשאר טפח הרי הוא כאלו לא נקצץ⁽¹¹⁹⁾: ט (נד) כמו שאמרנו. בהלכה א': (נג) מתרין בעבודת הארץ עד ראש השנה. חוץ מנטיעה כדבסמוך הלכה י"א:

* אילן שנקצץ בו. חנו בסוף פרק קמא דשביעית אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי רבי שמעון, ובירושלמי רבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב שניהן אמרו דבר אחד דאמר רבי שמואל בר נחמן רבי יונתן בשם רבי אליעזר בן יעקב הגומם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית עין, דברי חכמים עד שיגם מעם הארץ, והקשו על רבנו דבפרק י' ממעשר שני הלכה י"ג פסק דלא כרבי אליעזר בן יעקב רק בחכמים דדוקא אם קצץ מעם הארץ חייב בערלה וכאן פסק כרבי שמעון, ותרץ בחזון איש (הבאנו בדרך אמונה) דכאן תלוי בטבע האילן אם יכול להתקלקל אם לא יחרשו ושערו חכמים שאם נקצץ בפחות מטפח יכול להתקלקל אם אינו חורש לה, ומה שאמרו אמרו דבר אחד לאו דבר אחד ממש אלא שניהן אמרו שעור טפח, וכהאי גוונא כתבו התוספות ביבמות נ"א ב' ובספ"ד ב' (ומה שהקשה עוד בכסף משנה דהא לא קימא לן כשיטה, עין ברש"ש⁽¹²⁰⁾) ובש"ד יורה דעה סימן רצ"ד סעיף קטן ל"א שתרצו זהו⁽¹²¹⁾, מיהו אפתי יש לעין דבפרק י' ממעשר שני הלכה י"ט פסק דילדה פחותה מטפח חייבת בערלה כל שנותיה מפני שגראית כנטיעה בת שנתה, והוא מימרא דרבי אליעזר בן יעקב בסוטה מ"ג ב', ואם כן פסק כרבי אליעזר בן יעקב, עוד הקשה במשנה ראשונה ביון דטעמו דרבי אליעזר בן יעקב הוא רק מפני מראית העין זה שדך רק להמרא ואיך רבי שמעון מיקל כאן דמתר לחרש עד ראש השנה⁽¹²²⁾, ונראה דרבנו לשיטתו בהלכה הקודמת דלענין שביעית ההלכה היתה דנטיעה כפי שבני אדם קוראין אותה נטיעה, ואם כן פיון דבערלה אסורה מפני מראית העין שגראית בעיני בני אדם כנטיעה אם כן גבי שביעית מדאורייתא הנה ליה כנטיעה כיון שגראית כנטיעה, ומכל מקום לא החמיר לענין ערלה אלא בילדה שכל שנותיה פחותה מטפח אבל אם במקרה נקצץ אילן קימא לן ברבנן דרבי אליעזר בן יעקב דלא חשו בזה למראית עין, אבל לענין שביעית פיון דקימא לן כרבי עקיבא וכרבי שמעון דמדאורייתא תלוי במראית העין לבני אדם, בזה פסק גם לקלא דדינה כנטיעה, ועין מה שכתבנו עוד בבאור ההלכה פרק י' ממעשר שני הלכה י"ג⁽¹²³⁾: * אף בזמן המקדש מתר לפסל' בו. בתוספות יום טוב ועוד אחרונים נראה דכל מלאכות דרבנן התיירו, וצ"ע דהא רבנו לא התייר לעד אלא במקשאות ומדלעות ובית השלחין וגם לגרסת מרן לא התייר גם לזבל אלא באלו ג' וכן מוכח במתניתין, ועוד למה מנו אלו המלאכות ובירושלמי מוסיף עוד ד' לימא דכל המלאכות מתרות חוץ מד' מלאכות דאורייתא שלא התיירו אלא לצורך פרות ששית וגם רבנו מנה י"ז מלאכות, ומכל זה מוכח דרק אלו התיירו מפני שראו בהן צורך גדול ולא השאר, וכן הראשונים שכתבו דמזהמין וכרוכין וקוטמין הוא רק בנטיעות ולא באילנות גדולות מוכח דלא כל המלאכות דרבנן התיירו בתוספת שביעית, ומה שכתב הרע"ב דדבר שאינו אלא לצורך תקון האילן אסור אלא אם כן הוא דבר שאפילו בשביעית עצמה אין אסורו אלא מדברי סופרים ובתוספת שביעית לא גזור, אין כונתו דכל מה שהוא מדברי סופרים מתר בתוספת שביעית אלא כונתו דכהו יש דברים שהתיירו כגון הני דמתניתין כיון שהוא צורך גדול והוא מדברי סופרים. ועין בפרוש רבנו נתן שפרש בהא דאין מעשנין שיש אומרים שאם באה עליהן איזה מכה כגון ארבה וכיוצא בזה מביאין עצים לחים שעששן רב ומעששנין תחת הפרי למנוע המכה, ובשביעית אסור למנוע ארבה ולא וזלתי עד כאן לשונו, וקשה למה אסור להבריח את הארבה וכי אסור להבריח ארי מפרות שביעית⁽¹²⁴⁾, ועוד הרי אמרו בירושלמי פרק ב' מה הלכה ג' מה בין המזוהם לעושה לה בית, אמה אלא כמשיב שומר, בית עושה לה צל והיא גדלה מחמתן, וכן אמרו שם לענין המכקע בזית לא יחפה בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש, מה בין קשין בין עפר, קשין אינו אלא כמושיב שומר עפר עושה לה טיגא והיא גדלה מחמתה, ויש לומר דסבירא ליה דכל זה דעת רבי שמעון דבירושלמי

ציון ההלכה

(עט) דלא כרבי יהושע בתוספתא⁽¹¹⁶⁾ ובירושלמי, גם השמיט רבנו הירושלמי נטיעה שגראית כזקנה דינה כזקנה וזקנה שגראית כנטיעה דינה כנטיעה, אולי סבירא ליה דלמסקנא אינו כן וצ"ע ועין לעיל סעיף קטן מ': (עט) חזון איש סימן ר"ז סעיף קטן י': (פ) שם: (פג) שם סעיף קטן י"א, ומה שאמרו בירושלמי רבי שמעון ורבי אליעזר בן יעקב אמרו דבר אחד, כבר תרצה בחזון איש שם⁽¹¹⁷⁾ ועין בתוספות רבי עקיבא איגרא⁽¹¹⁸⁾: (פג) שו"ת הרשב"א חלק ג' סימן רל"ז ורבנו ירמיהו נתיב כ"א חלק ב' וכן הביא במלאכת שלמה שיש פוסקין דלא כרבי שמעון וכן דעת ר"ש סירילאו: (פג) ר"י קורקוס:

'דרשו' 02-5609000